REGISTERD NO 7, 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० ३ माहे मे सन १८७४ इ० अंक १८

जाहिरात

वऱ्हाडसमाचाराचे किमतीविषयीं.

वर्तमानपत्राच्या पुष्कळ दिवसांच्या अनुभवावरून, देशांत अलिकडे जी पत्रांची प्रसृति होत चालली आहे तिजवरून, व आमच्या वऱ्हाडच्या लोकांस वर्तमानपत्र वाचण्याची काहीं गोडी लागण्यास कारण व्हावें ह्मणून १८७३च्या जानुआरी महि न्यापासून वऱ्हाडसमाचाराच्या किमतींत आह्मी थोडा फेरफार केलेला आहे तो असा—

	रु.
वर्षाचे आगाऊ	६
साहमहिन्याचे	७
फुटकळ अंकास	०४
डाकहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
मागाहून	२
तीन गृहस्थ एका गावीं पत्रें मागवितील तर एकेका वर्षास आगाऊ डाक हाशील	१
पांच किंवा अधिक पत्रें एका गावीं घेणारे असून तीं एकाचे नावें मागवितील तर प्रत्येकीं आगाऊ डाक हाशील वर्षाचें	०८
सदहू वर्ष भरवशावर देतील तर	१

खेडे गावचे पाटील पटवारी लोक व गरीब शेतकरी लोक तसेच लोकर शाळेकुलांचे मास्तर लोक यांस सदरील फेरफारापासून पत्र घेण्यांत उत्तेजन यावें असें आमचें अनुमान आहे व त्याप्रमाणे नव्याच अर्शीं घडून येईल तर याहूनही किमतीचे दर कमी करावे अशी आमची इच्छा आहे व ती सफळ होणे आश्रयदात्यांच्या उदारपणावर अवलंबून आहे.

साहमहिने किंमत भरणारास तीं पाठविण्याची तादृश काळजी असत नाहीं व पांच पांच वर्षांच्या किंमती अजून कित्येकांकडे यावयाच्या आहेत असे पाहून किमतीचे मागील दरांत आह्मीं काहीं फेरफार केला नाहीं.

आगाऊ किंमत देणे ती पत्र सुरू झाल्यापासून एक महिन्यांत द्यावी अशी आह्मी मुदत ठरविली.

नोटिसा व जाहिराती छापण्याचे दर.

	रु.
दहा ओळींचे आंत	१
दहा ओळींहून अधिक असल्यास दर ओळीस	०१४६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश भाषेत नोटिस वगैरे छापविण्यास दर ओळीस	०४
,,दुसरे खेपेस	०२

नोटिस लिहिलेली न आणितां छापखान्यातून लिहविल्यास २५ ओळीपर्यंत दोन आणे व त्याहून अधिक मजकूर असल्यास च्यार आणे लिहिणावळ पडेल. व हकडून रजिष्टर करविणे असेल तर वर्तमानपत्राचे अंकाबदल च्यार आणे रजिष्टरबदल च्यार आणे, व डाक हाशिलाबदल अर्धा आणा मिळून साडेआठ आणे ओळींचे दराशिवाय जास्त लागतील.

गजकरणाचें औषध.

आमचे छापखान्यांत गजकरणाचे औषधाच्या डब्या विकावयाच्या आहेत. हें औषध खात्रीचें असून यापासून गुण लवकर येतो. लावतांना आग मुळींच होत नाहीं औषध थंड पाण्यांत भिजवून गंधाचे उटी प्रमाणें पातळ करून स्नान केल्यानंतर लावावें. किंमत ६ सहा आणें.

हें औषध गजकरणाशिवाय नायटे व नारू यांजवरही चांगले प्रकारें लागू होतें.

जाहिरात.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व व्यंकटेशस्तोत्र

असें एकत्र पुस्तक कोणी भाविक गृहस्थानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर छापविलें त्याच्या थोड्या प्रती विकावयाच्या आहेत. किंमत ६ आणे डाक हाशील ०१

जाहिरनामा.

इलिचपूर येथील डिपुटी कमिशनरची जुनी कचेरी जीस खुनी बंगला असें ह्मणतात ती व त्यांतील घरें, जमीन, विहिरी झाडें, वगैरे सुद्धां तारिख १५ माहे मे सन १८७४ इसवी रोजीं उघड लिलावानें विकली जाईल ज्या कोणाची इच्छा सदर्हू इमारत खरेदी करण्याची असेल त्यानें डिपुटी कमिशनर इलिचपूर यांचे आफिसांत त्या इमारतीचा नकाशा पहाण्यास मागितला असतां त्यांस मिळेल.

इलिचपूर तारिख ३१ मार्च सन १८७४ इसवी

J. I. Bushby.
डिपुटीकमिशनर इलिचपूर.

NOTICE.

The Deputy Commissioner's old Kutcherry at Elichpur known as the "Khonie Bunglow" with its out houses, grounds, wells, trees &c will be sold by public auction on 15 th May 1874. Intending purchasers will be able to see the plan on aplication at the Office of the Deputy Commissioner at Elichpur.

Elichpur 31 March 1874. } J. I. Bushby Deputy Commi ssioner Elichpu District.

नोटिसा.

नोटिस —बहादू वल्लद लक्ष्मण बारी वस्ती पीते लोणी गवळी प्रगणे मंहेकर तालुके मजकूर यास खालीं सही करणार यासकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, तुह्मा कडे आमची खातेबाकी बदल १२॥ व सन १८७१ सालातील आषाढ शुध्द १२ची दस्तऐवजी रकम ५० अशी एकंदर रकम ६२॥ अक्षरी साडेबासष्ट रुपये ऐन असून ह्या बाकीस दोन वर्षें गुजरून गेली इतक्या मुदतींत तुह्मी कांहीं आमचे दुकानीं येऊन ह्या रुपयात अगदीच वसूल दिला नाहीं. आम्ही एक दोन वेळां आपलेकडे तगाद्यास शिपायी पाठविले परंतु तुह्मी त्याजबरोबर येऊन कांहीं समजाई केली नाहीं, देऊ दिलाऊच्या गोष्टी सांगता, दस्तऐवजाची मुदत भरत आली सबब आह्मास फिर्याद करणें भाग आहे करितां तुह्मास ही नोटिस दिली आहे तर तुह्मी ही नोटिस पावल्याचे तारखेपासून आठ दिवसांचे आंत आमचे दुकानीं येऊन व्याजासुध्दां निकाल करावा. असें न केल्यास रीतीप्रमाणे दिवाणींत दावा करून व्याज आणि या नोटिशीचा खर्च या सुध्दां सर्व रकम वसुलांत आणण्याची तजवीज होईल कळावें. तारिख २७ माहे एप्रिल सन १८७४ इसवी.

(सही) शंकरलाल छोटमल मारवाडी दुकान चाणी ता० बाळापूर.

नोटिस—हरि वल्लद नारायण काळे वस्ती मौजे चाणी प्रगणे व तालुके बाळापुर यास खालीं सही करणार यासकडून देण्यात येते कीं, तुह्मी आमचे खात्याची सफाई करून सन १२८३ चे चैत्र शुध्द १२ रोजीं करारचिठ्ठी मुदल रुपये ३५ची करून दिली त्यांत करार असा लिहिला आहे कीं हे रुपये १५ दिवसांचे आंत देईन न दिल्यास ५० रुपयांचा पुर्जा करून देईन असे असून सदर्हू रकमेचे पुर्ज्या करितां तारिख १८ माहे मे सन १८७४ इसवीचा स्टाप कागद तुम्ही आणून दिला, तो आमचे पाशीं आहे. एक दोन दिवसांत लिहून देतो असे बोलून गेला परंतु हावेळपर्यंत तुम्ही आमचे दुकानीं येऊन पुर्जा करून दिला नाहीं. सबब तुह्मास ही नोटिस दिली आहे तर नोटिस पावल्यापासून चार दिवसांचे आंत माझे पाशीं असलेल्या स्टाप कागदावर पुर्जा करून द्यावा अगर चिठ्ठींत लिहिल्याप्रमाणें हिशोब करून बाकी चुकती करावी. असें न केल्यास दिवाणींत दावा करून खर्चासुद्धां रुपये वसुलांत आणण्याची तजवीज होईल. कळावें. तारिख २७ एप्रिल सन १८७४ इसवी.

[सही] रामसुक रामदास मारवाडी वस्ती चाणी ता० बाळापुर.

पत्रव्यवहार

या सदरांतील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

श्रीयात्रा.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि० वि० महाराज लखनौहून मी कानपुरास आलो. हें शहर गंगेचे काठीं असून पूर्वी हे राजाकर्णाची राजधानी होय व त्यावरूनच याला कर्णपूर हे नाव पडलें आहे व अलिकडे इंग्रेजांची छावणीही बहुत वर्षांपासून येथें असल्यानें हे शहर फार वाढलें आहे येथें गुरुप्रसाद यानें एक मोठें शिवालय बांधलें आहे त्यास कैलास ह्मणतात. व प्रयाग नारायण यानें एक विष्णुमंदिर बांधलें त्यास वैकुंठ ह्मणतात. वैकुंठाचा दरवाजा मोठा उंच कमानदार असून त्यावर पांच मजली गोपूर बांधलें आहे. आंतील बगीचे व मुख्य देवळाभोंवतीं लहान लहान दुसरे देवाची मंदिरे, सभामंडप व त्या मध्यें हंड्या, झुंबरे व विलायती झाडे व पूजेचा थाट हें सर्व पाहिल्यावर या मागील कैलास आणि वैकुंठ हीं नावें जीं दिलीं तीं योग्यच आहेत असें वाटतें कैलासापाशीं जवळच एक शक्तिस्थळ ह्मणजे एकेक खणाचे एकेक शिखरी असे २१ देउळें बांधून दशमहाविद्या इत्यादि शक्तींचे स्थापन त्यांत केलें आहे व कोठें कोणती देवता त्याचे ध्यानाचा श्लोक ही ज्या त्या दरवाज्यापाशीं कांचेंत घालून ठेविला आहे.

इंग्रजानीं हरिद्वाराहून जो गंगेचा नहर काढिला तो पुन्हा एथेंच गंगेस मेळविला आहे. या नहरातून रेलगाडीचे पूर्वी दूर देशीं माल नेण्यास व व्यापार करण्यास येण्यास फारच उपयोग होत असे व अजूनही होत आहे त्या शिवाय हा नहर आणि त्या स्थळापासून हजारो गावांस व हजारो एकर जमिनीस पाण्याचा उपयोग होतो व त्या योगानें या अंतरवेदींत जिकडे तिकडे गंगेचेच पाणी स्नानपानादि कास लोकास मिळत आहे.

एथून ब्रह्मावर्त जेथें श्रीमंत बाजीराव रहात होते ते सहा कोस आहे. हे वाल्मिकाचे स्थान असून लहु कुश यांचा येथेंच जन्म झाला असें ह्मणतात. येथें दक्षिणि ब्राह्मणांचीं घरें सुमारें ३०० असून पेशवे गेल्यावर आतां शिंदे सरकार त्या दर एकास निर्वाहा करितां दोन रुपये दरमहा देत असतात.

महाराज कानपुराहून मी तुह्मास आलो पुढें दिल्लीकडे न जातां येथून आग्र्यास येण्याचा १४ मैल दुसरा फाटा असून या गाडीनें आग्र्यास आलो आग्र्यास रेलगाडीचे दोन स्टेशनें आहेत ह्मणजे आह्मी उतरलो तें एक यमुनेचे पलिकडे अंतरबेदींत व एक आग्र्याकडे किल्ल्याजवळ आहे. हे स्टेशन स्टेट रजपुताना रेलचें होय. येथून हल्लीं भरतपूर पावेतो गाडी चालू असून थोडे दिवसांनीं जयपूर पावेतो चालेल. दोन्ही स्टेशनामध्यें यमुनेला पक्का पूल बांधण्याचें काम जारी आहे.

पूर्वी जीं मी शहरें पाहिलीं त्यात फैजाबाद आणि लखनौ हीं तर केवळ यावनीच आहेत व कानपूर शहर जरी चांगलें तरी गंगा दूर. परंतु येथील रचना पहातां हे आग्रा शहर नाशका प्रमाणें यमुनेचे अगदीं काठीं वसलें असून देवस्थानें व उतरण्याच्या सोई यमुना किनाऱ्यानेच आहेत. अलिकडे शहर व पलिकडे स्टेशन आणि एतमाददौलाचा रोजा. रामबाग वगैरे असून मध्यंतरीं यमुनेतून जाण्याऱ्या

स कोवंडी पिपावर लाकडी तक्ते टाकून पूल केला आहे. यमुनेला सुंदर घाट बांधलेले असून मोठी शोभा दिसते.

येथे एक किल्ला बांधलेला आहे तोही यमुनेच्या काठींच आहे. हा किल्ला, पयागचा आणि दिल्लीचा असे हे तिन्ही किल्ले अकबर बादशाहा यांनीं यमुनेचे काठीं लाल दगडांनीं मजबूत, सुंदर व लढाऊ असे बांधले आहेत. व किल्यांत मोतीमशीद, आमखास इत्यादि इमारती फार चांगल्या आहेत.

येथे ताजरोजा ह्मणून जी मोठी भव्य आणि सुशोभित संगमरवरी दगडांनीं बांधलेली इमारत आहे तशी सर्व पृथ्वींत दुसरी कोठें नाहींच असे ह्मटलें तरी चालेल. कारण तिची सर्वत्र तारीफच करतात. मुलाला शिकविण्याकरितां मराठी व संस्कृत बुकें छापलीं आहेत त्यांतही या ताज महालाचे वर्णनाचे इंग्रजींतून उतारे घेतलेच आहेत ह्मणून याविषयीं विशेष कळविणे नको. ही इमारत लाखो रुपये खर्चानें झाली असून ज्यांनीं बांधविली ते धन्य होत. या इमारतीचा नकाशा वाचनकर्यांतील मराठी तिसऱ्या बुकांत आहेच ह्मणून पुरें करितों.

या इमारती प्रमाणें एक फूटभर उंच असे दगडाचे केलेले नमुने बाजारांत सहा सात रुपयास विकत मिळतात त्यापैकीं एक पार्सल करून आपले बंधुवर्गांस पहाण्याकरितां पाठवावें असे माझे मनात येतें. परंतु सुखरूप पोंचेल कीं कसे याच्या विचारात आहे.

याचप्रमाणें एतमातदौलाचा रोजा व अकबर बादशहाची कबर शिकंद्रा येथून तीन कोसावर आहेत. खेरीज जुमामशीद रामबाग ह्या इमारती अप्रतीम पहाण्या सारख्या आहेत. येथील बाजार मोठा असून दगडी जाळीदार घरें फार सुशोभित आहेत. येथे सतरंज्या, कलाबतूचें कापड व पाहिजे तो लाकडी सरंजाम चांगला मिळतो. व येथें पेठा ह्मणून एक पदार्थ कोहोळा आणि साखर याचा बनवितात तो खाण्याला फारच रुचिकर असून थंड ही आहे.

येथून मथुरा १८ कोस असून उदयीक मी पायरस्त्यानें तिकडे जाणार.

एक यात्रस्थ.

आभार प्रदर्शन

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांसः—

वि. वि. आपण आपल्या सुंदर पत्रीं आमच्या नवीन स्थापित झालेल्या लायब्ररीच्या संबंधानें पत्रे छापित असता हें फार स्तुत्य करित आहा. अशा लोकोपयोगी कृत्यास आपण मदत देतां हें पाहून आह्मास याविषयीं अभार मानणें रास्त आहे. केवढा विद्येचा मोठेपणा "विद्याराजसुपूजिता नतु धनंविद्या विहीनःपशु" असें असून आमच्या वऱ्हाड प्रांतीं आपण वऱ्हाडसमाचार पत्र द्वारें अज्ञान वऱ्हाडी यांच्याकडून विद्यामृत पान करवून निद्रेंतून जागें करण्याचा उद्देश चालविला आहे तो इश्वरकृपेनें तसाच चिरकाल चालो असें मनापासून देवाजवळ मागणें आहे अस्तु. आपल्याकडे सालील चार ओळी पाठविल्या आहेत आणि त्या आमच्या लायब्ररीच्याच संबंधाच्या आहेत ह्मणून येत्या जगमान्यअंकीं जरी सामान्य आहेत तरी सादर करण्याची मेहर सत्वर व्हावी इतकीच विनंती आहे. येथील लायब्ररी स्थापित करण्याच्या कामांत रा. रा. धोंडो बाळकृष्ण देव यांचें अंग फार आहे हे गृहस्थ जरी वऱ्हाडी नाहींत तरी वऱ्हाड्यांना चांगल्या मार्गाला लावून देणारे आहेत. यांच्याच प्रयत्नामुळें येथील हायस्कुलांत सुधारणेच्छु सभेची स्थापना झाली हे गृहस्थ हुशार असून स्वदेश सुधारणेकडे यांचें विशेष लक्ष आहे. आपल्या मित्राचें कल्याण व्हावे हें यांच्या मनांत फार घोळून रहात असते. संस्कृतात "अनिलल्य याप वी सुखेच समक्रियं" ह्मणून जी ह्मण आहे त्याच प्रमाणें यांची मित्रांशीं वागणूक आहे आणि खरोखरच मित्र असावा तर असल्याच प्रकारचा असावा. सुखांत सर्वच मित्र असतात, दुःखांत त्यागकरून ओळख देखील ठेवित नाहींत. अशांना मित्र हें नांव देणें मला योग्य व प्रशस्त वाटत नाहीं. असो. असे जे निःपक्षपाती व लोकांविषयीं खरोखर कळकळ बाळगणारे आमचे हुशार मित्र रा. रा. धोंडो बाळकृष्ण देव ते मागच्या आठवड्यांत उमरावती येथील वक्तृत्वोत्तेजक सभेचा समारंभ साजरा करण्याकरितां जाऊन स्वदेश बंगाली बांधव यांच्यावर यंदाच्या दुष्काळामुळें कोसळले संकट याच्यावर यथाशक्ति कळवळा दाखविला, यांनीं लिहिलेला निबंध मनोवेधक होता आणि सभेमध्यें चांगला व उत्कृष्ट ठरल्यामुळें यांचें पहिले नांव आलें. आणि पहिल्या नंबरवाल्याला जें २० रुपयाचें बक्षीस होतें तें यांच्या पदरांत पडलें. त्यांनीं येथे आल्यावर सभा भरवून सर्व रुपये लायब्ररीला बक्षीस केले. एडिटरराव पहा केवढें मोठें मन! इतक्यावरून सहज लक्षांत येईलच कीं हे कोणत्या प्रकारचे आहेत "चमडी जाव पण दमडी न जावे" ह्या ह्मणीचा येथे कांहीं तरी लवलेश आढळतो? आज अशा कृत्याला येथे एकदम इतके रुपये देतील असे थोडेच. परंतु यांनीं कांहीं मागेंपुढें न पहाता एकदम बक्षीस केले. आज आमच्या हायस्कुलांत यांच्या औदार्यासारखे हिंमत व धैर्य बाळगणारे फार थोडे सापडतील. ही लायब्ररी स्थापन होण्याचें विशेष कारण काय असेल तें असो. परंतु मला वाटतें जनरल लायब्ररी कारणभूत असावी. "नांव मोठें दर्शन खोटें" या ह्मणीचा येथे उपयोग केल्या शिवाय दुसरा इलाज नाहीं. नांव मात्र जनरल लायब्ररी परंतु नवीन मग तो या गावचा असो अथवा परगांवचा असो (जो वर्गणीदार नाहीं) जर लायब्ररींत गेला तर मग काय विचारता? सेक्रेटरीच्या कडक हुकूमामुळें शिपायाच्या कपाळीं तिडक उठते. तो कडकडीत रागानें तडाडीत व मनांत बडबडी करूनें घरचा रस्ता घेण्याला सांगतो. सेक्रेटरीच्या लकडीमुळे बापडा शिपायी करितो काय? यांस याचा अपराध आहे असे नाहीं. वर्गणीचे दर जरी त्यांच्या मानानें हलके आहेत तरी आमच्या सारिख्यांना फारच आहेत असे ह्मटल्या शिवाय रहावत नाहीं. असे असून आमचे मित्र धोंडोपंत तिकडे जाण्याला असमर्थ होते असे नाहीं. परंतु त्यांनीं सर्वांच्या कल्याणाकरितां दुसरीच स्वतंत्र लायब्ररी उघडली हे खरोखरच फार स्तुत्य केले आहे. "एकसे दो भले" असे ह्मण किंवा बरव्या कारणामुळे ह्मण दुसरे वाचनगृह झालें तें फार बरें झालें. यांनीं रुपये दिले ह्मणून वर सांगितलेच आहे शिवाय कांहीं बुकें दिलीं. इकडून आह्मावर व हुतकरू. माझ्या सारख्यावर यांचे आसान आहेत असे कबूल केले पाहिजे. हें फार नांव रहाण्यासारखे कृत्य, केलें अस्तु. साराश हे गृहस्थ फार परोपकारी आणि मित्रत्वाला योग्य आहेत. ईश्वरापाशीं हेंच मागणें आहे कीं अशा सत्पुरुषाच्या कामांत नेहमीं यश येत जावो. याचा कित्ता सर्वे माझ्या लायब्ररींतील मित्रांनीं घ्यावा अशी माझी त्यांस नम्रपणें विनंती आहे. एडिटरराव आपल्या श्रेष्टपत्रीं कनिष्ठानें पाठविलेल्या चार ओळी जरी आपल्या मांचकांपुढें धारिष्ठानें ठेविल्या तरी ते तुष्ट होऊन त्यांनां इष्ट वाटतील असें वाटत नाहीं पण लहान तोंडी मोठा घास घेणें अशक्य कळावे. परंतु एडिटरराव आणखी थोड सांगावयाचे राहिले हो! "ब्राह्मणाला दिली ओसरी आणि हळू हळू पाय पसरी" असें ह्मणूं नका. आमचे मित्र रा. रा. रामचंद्र नारायण देशपांडे उमरावती हैस्कुलातील विद्यार्थी यानीं २-३ बुकें आमच्या लायब्ररीला बक्षीस दिले हे फार स्तुत्य केले. सांगण्याची जरूर इतकीच कीं हे या गांवांत नसून त्यांनीं केवळ आपल्या मित्रांच्या कल्याणाकरितांच दिले यासेही उपकार समजले पाहिजेत कळावे एडिटराव स्थल दिले तर कृपा होत जाईल. लोभ करित असावा ही विनंती. तारिख २७ माहे एप्रिल १८७४ इ०

आपला बाळापुरकर गरिब विद्यार्थी.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांसः—

वि० वि० मी फिरत फिरत मलकापूर येथें आलों. मलकापूर हें गाव पहाण्या सारखें आहे येथील वाडे मोठमोठे असून रचना पुण्या सारखी आहे. माझ्या मित्राच्या आग्रहास्तव माझें येथं दोन दिवस रहाणें झाले. येथील शाळा उत्तम असून हेडमास्तर रा० रा० बाळाजी नरसिंह हे लोकप्रिय, मेहनती व आपल्या कामांत दक्ष आहेत. येथील मंडळीचा एकोपा फार चांगला आहे. ह्यांची एकी पाहून मला फार आनंद झाला. येथील दवाखाना नवीन बांधलेला असून उत्तम आहे. लायब्ररीची व्यवस्था बरीच आहे. पाण्याची सोय उत्तम आहे. एकंदरीत गाव टुमदार आहे. येथील इंग्रेजी मराठी स्कुलांत कांहीं मंडळीच्या विनंतीवरून आजरोजीं लहानशी सभा भरवून तींत रा. रा. धोंडो बाळकृष्ण देव ह्यांनीं "बंगाल्यांतील दुष्काळ" ह्या विषयावर भाषण केलें. भाषण सरासरी ४०।४५ मिनिट झालें. मंडळी बरीच जमली होती. येथील ए० अ० का० बापूजी रंगनाथ हे महिन्याची रजा घेऊन लग्न करण्या करितां पंढरपुरास गेले आहेत. पहिले अ० क. ताजुद्दीन हुसेन हे ता. २९ रोजीं येथे मिक्स गाडींतून येऊन रात्रीं पासेंजर मधून जबलपुरास निघून गेले. कळावे बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

एक प्रवाशी

वऱ्हाडसमाचार

मिती वैशाख वद्य २ शके १७९६

आमचे वऱ्हाडांतील जमिदार लोकांस सूचना

असा साधारण नियम आढळतो कीं, जेथं दारिद्र, विपत्ति वगैरे असतील त्या ठिकाणीं मात्र एकोपा, बंधुप्रीति, नीति व विवेक ही पहावयास सापडतात; पण तेथेंच थोडासा लक्ष्मीबाईचा वास झाला कीं, पुरें मग वरील सद्गुणांचा लेश ही न मिळतां उलट द्वेष, अहंता, कृतघ्नता ही उत्पन्न होते. आता असा जरी नियम आढळतो तरी जे सुज्ञ, धैर्यशील व दीर्घ कालिक विचार करणारे आहेत ते बहुधा सदहूं कलह उत्पन्न होऊंच देत नाहींत. अगर जरी झाला तरी त्याचें तावडतोब थोड्या बहुतानीं शमन करितात. परंतु जे विचारशून्य व त्वरित सुखास भाळणारे ते हट्टास पेटून आपले द्रव्य, घरदार व देह सुद्धां अशा वितंड वादाच्या भरास घालतात.

हा आपला हिंदुस्थान देश सर्व सुखाचे आगर, सर्व तऱ्हेचे वनस्पतीचें वन, सर्व तऱ्हेचे कारागिरांचें स्थान, तसेंच योध्ये व शूर लोकांची केवळ रणभूमी व संपत्तीचे मानानें ह्मटलें तर सर्व पृथ्वीचे भांडार गृहच ह्मटले तरी चालेल कीं जिला परदेशस्थ लोकांनीं देखील सुवर्णभूमिका असे नाव दिले आहे तोच हा हिंदुस्थान देश आज परद्वीपस्थ लोकांचें हस्तगत झालेला दृष्टीस पडतो. तो कशानें ह्मणाल तर केवळ आपआपसांत वैर उत्पन्न झाल्याने मात्र झाला आहे. या वाचून दुसरें कांहींकए कारण सापडत नाहीं.

इतकी जी वरील सिद्धता हिंदुस्थान देश उदाहरणार्थ घेऊन वर्णन केली. त्याचे कारण असें कीं, हल्लीं आमचे वऱ्हाडातील जमिदार लोकांचे हातीं थोडाबहुत पैसा येण्याचा समय आला आहे. व याबद्दल आम्ही आपला आनंद मागेंच प्रदर्शित केलाही आहे. तर सदहूं मिळणाऱ्या पैशाचा विनियोग चांगल्या कृत्याकडे करून वाघाचे नरडींत गेलेले भक्ष्य पुन्हा परत आणण्याचे सार्थक करितील असें आम्ही इच्छितो.

कोणी एकानी १०|१५ रुपये किमतीचे इनामाबद्दल, कोणी भिंतीच्या पायाबद्दल, कोणी धाड्यावर विशेष ठिकाणीं पऱ्याळ लावण्याबद्दल १००, १०००,

१०००० किंबहुना लक्षावधी रुपये खर्च केले. हैद्राबाद, कलकत्ता इत्यादि कोर्टें हिंडून भिकारी झाले. इष्टमित्र सोयरे धायरे यास नागविले शेवट आपण हजारो रुपयांनीं सावकाराचे ऋणि झाले; परंतु त्यांनीं आपला भांडण्याचा दुराग्रह सोडला नाहीं. बरें इतका भगिरथप्रयत्न इतरांशीं देखील नाही. तर भाऊबंदाशीं कीं बहुना भावाभावाशीं विशेष पेटतो. अस्तु.

आमचे वऱ्हाडांतील कित्येक गावचे जमेदारांपैकीं कित्येकाविषयींची हकीकत समजली आहे ती अशी:—

असे जे विनाकारण वितंड वाद घालणारे त्यांस आह्मी अशी सूचना करितो कीं, त्यांनीं आपण बुडून इतरांस बुडवावें त्यापेक्षा आपण तरून इतरांस तारावें हे बरें.

आतां जे सूज्ञ व दीर्घकालिक विच्यार करणारे जांमदार, देशमुख, देशपांडे, जहागिरदार यांस विशेष सुचविण्यास नको आहे. तरी आडमार्गी जाणारांस मार्गानें आनणे हें त्यांनीं आपलें कर्तव्यकर्म समजून तसें चालावे अशी आम्ही त्यांस शिफारस करितो.

बाळापूर म्युनिसीप्यालिटीस सूचना

आपले मागचे पत्रीं पहिले पृष्ठावर बाळापूरकर फिरस्ता ह्यांचें पत्र छापलें आहे त्यावरून असे समजतें कीं तेथें नव्या येण्याच्या मारस्त्यांत बाजाराचें तोंडीं, भाजी वगैरे विकण्याच्या ठिकाणींच एक सारखीं खाटिक लोकांची दुकानें पेठेंत आहित. मांसाहार न करणारे आपल्या देशांत फार असल्यामुळें त्यास तशा प्रकारचे पदार्थ दोन दोन महिन्यांतून एखादे वेळेस जरी त्यांच्या दृष्टीस पडले तरी ओकारी आल्या सारखें होतें मग भाजीबाजारांत दुसऱ्या कांहीं आपल्या भक्ष्य वस्तु पैकीं पदार्थ घेण्यास बाहेर गेले व दररोज अशी किळस आणणारीं खाटिकांचीं दुकानें एकामागूनएक त्याच्या दृष्टीस पडलीं तर त्यांची काय अवस्था होत असेल? खरोखर हे ऐकिल्या बरोबर देखील आमचे शरीरावर शहारे येतात मग ते प्रत्यक्ष पहाणारांची काय स्थिति होत असेल ह्याची कल्पना ह्यावरून सहज करितां येईल. आह्मी समक्षहि हीं दुकानें आमच्या पत्र पाठविणाऱ्याच्या ह्मणण्या प्रमाणें त्याच स्थळीं पाहिलीं आहित. तरी बाळापूर म्युनिसीप्यालिटीस हें दूषणास्पद आहे. याची काळजी घेऊन तीं दुकानें त्या जागून काढून दुसरे कोठें एकीकडे घातलीं तर चांगली सोय होईल अशी आमची बाळापूरचे म्युनिसीप्यालिटीस सूचना आहे.

वऱ्हाड.

या आठवड्यांत उष्णतेचें मान मागील आठवड्याप्रमाणेंच असून ढग मात्र ह्मणण्यासारखीं नव्हतीं. वारा अतिशय सोसाट्याचा वहात असतो. तेणेंकरून आंब्याची फार नासाडी होत आहे. आसपासचे गावांहून विकल्या आंब्याप्रमाणें गाड्याच्या गाड्या भरून पडलेल्या आंब्याच्या येथील बाजारांत दृष्टीस पडतात. आधींच आंबे तिसऱ्या वर्षी बारास येतात त्यांतून थोडेबहुत आले न आले तेही वारा पचूं देत नाहीं असे दिसतें.

—०००—

रा. रा. वामनराव बाळाजी आ. डिपुटी ए. इन्स्पेक्टर जिल्हा अकोले हे तारीख १ मे रोजी चिखलदऱ्याहून परत येऊन येथें दाखल झाले.

—०००—

आमचे येथील हायस्कुलांतील विद्यार्थी धोंडो बाळकृष्ण देव हे पुणे येथील वक्तृत्वाचे समारंभास या आठवड्यांत गेले आहेत असें समजतें.

—०००—

मे महिन्याचे सुटीमुळें आसपासचे व रेलवेचे आजूबाजूचे स्कुलमास्तर लोक या आठवड्यांत बरेच येथें येऊन आपआपले देशीं जातआहेत व तेणेंकरून आगगाडीचे तिसऱ्या व चवथ्या क्लासांतून बरीच गर्दी होत असते. असें समजते.

तारीख १८ माहे एप्रिल रोजीं संपणारे आठवड्यांत इकडून कापसाचे गठ्ठे रवाना झाले ते येणे प्रमाणे

	फुलप्रेस,
वर्धा	४३५
हिंगणघाट	५५१
उमरावती	३२६९
मूर्तिजापूर	११७८
शेगाव	३३४३
खामगाव	४१३०
	१३२०६

याशिवाय मूर्तिजापुराहून हाफ प्रेसाने दाबलेले गठ्ठे २२३ व डोके ३५ रवाना झाले.

—००—

मे. ताजुद्दीन हुसेन साहेब अ. कमिशनर कारंजा हे तारीख २८ एप्रिल रोजीं मलकापुरास जाऊन पासेंजर मधून नागपुरास निघून गेले. व बापुजी रंगनाथ ए. अ. कमिशनर मलकापुर हे १ महिन्याची रजा घेऊन यात्राकरितां पंढरपुरास गेले असे कळते.

वर्तमानसार.

पृथ्वींतील सर्व व्यापारांत ५६,०००जहाजें व ५००० आगबोटी गुंतल्या आहेत. यांपैकीं २०,०००जहाजे व ३००० आगबोटी ग्रेटब्रिटन अगर विलायतच्या आहित असे हिं. पे. वरून समजते. यावरून अर्थातच विलायतच्या व्यापाराचे महत्व दिसून येतें.

ईस्ट इंडिया असोशिएशन -विलायतेस लंडन मुक्कामीं ही प्रसिद्ध सभा आहे हे आमच्या वाचकांस माहित आहेच. तिच्या अध्यक्षांची जागा तेथील नामांकित गृहस्थ रायट आनल्लारेन्स पील यांनीं मान्य केली ही मोठी आनंदाची गोष्ट आहे.

आस्ट्रेलियामध्यें नवीन पांढरा कोळसा सांपडला आहे व त्यापासून धूर न होता तो ज्वालेसारखा जळतो असे हिं. पे. वरून कळते. वें० स०

कलकत्त्यास व त्याच्या आसपास १०१ व्यापारीकंपन्या आहेत. सर्व मिळून रुपये ८,३२,३८,००० भांडवल आहे. या सर्वांत चाहा विकणाऱ्या कंपन्यांस अधिक नफा होतो.

इंदुरचा माहूचा बातमीदार लिहितो कीं, सर. टी. माधवराव पुनः इंदुरास येणार नाहींत अशी गप्प आहे.

एकांत दोन कामें— भावनगरच्या ठाकुराच्या राजपुत्राचें लग्न भावनगरास झालें. त्या समारंभाकरतां लांकडी मांडव १०००० हजार रुपये लावून तयार केला आहे. त्यांत मांडवी (बाजार) चा उपयोग करावा ह्मणून ठाकूर साहेबांचे मनांत आले आहे.

गेले शुक्रवारी लाहोर येथे एस. पी. आणि डी. रेलवेच्या दोघा युरोपियन लोकरांनीं महमदी धर्म स्वीकारला. एक वर्तमानपत्रकर्ता ह्मणतो कीं, तो समारंभ किल्या जवळील एका मशीदींत झाला.

ज्ञा. प्र.

सरकारी बागेंत एक मोठ्या किंमतीचा बाजा आज बरेच दिवसांपासून बिघडला आहे. तो दुरस्त करण्यासाठीं कांहीं दिवसांपासून मोहनलाल नांवाचा एका कारागिरास येथे आणिला होता. त्या मनुष्यानें बाजाचे बरेच भाग निरनिराळे करून ठेविले आहेत व कांहीं लांकडी फळ्या सुतारास नमुन्या प्रमाणें तयार करण्यास सांगित्या आहित. आणि स्वतः राजेश्रीनें गेल्या सोमवारीं येथून पोबारा केला आहे. शहरांतील लोकांपासून दुरस्त करण्यासाठीं घेतलेलीं तीन वाजेंही घेऊन गेला आहे. सदर मनुष्य शरीरानें सडपातळ असून काळसर रंगाचा आहे. त्याची उमर अजमासें चाळीस वर्षांची असावीसें वाटतें. चेहरा लांबट आहे व कपाळ उंच असून दोन्ही बाजूंस थोडें निमुळतें आहे. दोन्ही डोळे मदु असून लहान आहेत व दुसरे आल्या सारखे भासतात; तथापि नजर साफ असून थोडी अंधूक आहे. उजवा डोळा तर बहुतकरून मिटल्या सारखाच दिसतो. हा मनुष्य वाचे, घड्याळे, आणि बाजे वगैरे दुरस्त करीत असतो. तरी वर लिहिलेल्या मनुष्याशीं व्यवहार करणारांनीं सावधागेरीनें करावा अशी आमची सर्वांस सूचना आहे.

वृ. धा.

चमत्कारिक ठराव—— मुंबई सरकारानें गेल्या सरकारी ग्याजेटांत इंग्रजी भाषेंत अर्ज लिहिलेला असल्यावाचून हिंदुस्थानसरकारास पाठविण्याकरितां घेतला जाणार नाहीं ह्मणून ठराव प्रसिद्ध केला आहे.

मुसलमान लोकांनीं दंगा केल्यामुळें पारशी लोकाचें नुकसान झालें व त्याचा मुंबई सरकारानें बंदोबस्त केला नाहीं व पोलिसांनीं आपलें काम चांगलें बजाविलें नाहीं ह्मणून पारशी लोकांनीं विलायत सरकारास केलेला अर्ज मुंबईसरकारचे मार्फत रवाना झाला. अर्जावर सर जमशेटजी जीजिभाई आदिकरून ९००० पारशी लोकांच्या सह्या आहित.

मि० रामकृष्ण गोपाळ भांडारकर यांस मुंबईचे हाय कोर्टाचे रेजिस्टार नेमणार अशी वंदता उठली आहे. व त्यांचे जागी एलफिन्स्टन कालेजांत अमदाबाद हायस्कुलचे माजी हेडमास्तर मि० अंबालाल साकरलाल देसाई यांस नेमणार असें ह्मणतात.

पेशव्यांच्या कुळांतील एका बाईपाशीं एक जुना कागद सांपडला आहे; त्यां असें लिहिलें आहे कीं बगवाडा किल्यावर अमक्या ठिकाणीं अमुक द्रव्य पुरून ठेविलें आहे त्यावरून अधिकाऱ्याच्या हुकुमानें किल्ला खणावयास आरंभ केला आहे.

केवढा गोंधळ हा!! गेल्या आठवड्यांत अहमदनगर येथें बरींच लग्नें झालीं; परंतु ब्राह्मण ज्ञाती पैकीं एका लग्नांत वधुवरें बोहल्यावर चढून टाळी वाजून पाणिग्रहण होई पर्यंत सांग विधि झाला. परंतु ते समयीं गोत्रोच्चार होतांच वधुवरें बहिण भावंडें ठरून परपक्षानें आपले मुलास ताबडतोब उचलून घरीं नेलें. ही गोष्ट वधूचे बापानें पाहून त्याचे कुटुंबांत एकच गोंधळ होऊन गेला. पुढे त्याविषयीं वाटाघाट होऊन उभयतां वधुवरांचीं दुसरीकडे लग्नें ठरलीं. परंतु इतके थरास ही गोष्ट मुलीचे बापानें, कीं जोशानें, कीं मध्यस्थानें, कीं भटानें किंवा कोणी आणखी हे आह्मांस बरोबर कळून आलें नाहीं. या विषयीं शोध करून आह्मांस काय लिहावयाचे ते लिहं. तथापि इतका अंधार या नगरांत आजपर्यंत झाल्याचें आमचे ऐकण्यांत नाहीं इतकें बरें झालें कीं, गोत्रांचा घोटाळा आणि तेंही सप्तपदी लज्जाहोमादि संस्कार पूर्ण झाला, नाहीं तर अशा प्रकारचा भलताच गोंधळ होऊन सर्व संस्कारानंतर प्रकाश पडला असता ह्मणजे मग कृत्य व्हावयाचें तें होते!!

धर्मविवेचन.

हें सृष्टिसौंदर्य नीट लक्षपूर्वक अवलोकन करून त्यांतील स्थावर जंगम पदार्थांची रचना व तत्संबंधी नियमाचा बारकाईनें विचार केला असतां या सृष्टीचा कर्ता व नियंता कोणी तरी महापुरुष असावा असें मनांत आल्यावांचून रहाणार नाहीं. त्याजपासूनच हें अनुपम जगत उत्पन्न झालें आहे. व जीवमात्राच्या जीवनाचा आधार तो आहे. याचें अस्तित्व न मानलें तर या सर्व ब्रह्मांडाचें निर्माण होणें केवळ असंभवनीय होय. तो जर नाहीं ह्मणावा तर भूलोक तसाच द्युलोक व अंतरीक्ष सर्व चराचर व त्यांचे सुरळीत नियमांनीं चालणारे व्यापार हे त्यास कोठून प्राप्त होतें? तो आनंददाता आहे. आह्मा सर्वांस या ठिकाणीं मानसिक व शारीर सुख मिळावें ह्मणून त्यानें नाना प्रकारची योजना केली आहे. सृष्टिसौंदर्य पाहून होणारा आनंद स्वादु अन्नरसादि सेवन केल्यापासून मनाची तृप्ति व शरीररक्षण, आईबाप, भाऊबहिणी, स्त्रीपुत्र सोयरे धायरे, इष्टमित्र इत्यादिकांपासून होणारे सुख हीं सर्व त्या जगतकर्त्यापासूनच प्राप्त होत आहेत. हीं अवघीं सुखें त्याजपाशीं विनयपूर्वक प्रार्थना करूनच प्राप्त होतात असें नाहीं तर तो मागितल्या शिवाय आपणांस देतो व तेणेकरून आपले प्राण शीतल करून मनाची किंवा इच्छेची तृप्ति करितो.

तो सर्व शक्तिमान परमेश्वर सत्यकाम व सत्य संकल्प आहे. तो जें इच्छील तें तो करूं शकेल. ज्या पूर्ण पुरुषाच्या शक्तीपासून हे सर्व पदार्थ उत्पन्न झाले, ज्याच्या आश्रयानें ते आपला वास करित आहेत त्याची जर त्यांचा संहार करण्याची इच्छा होईल तर त्यांचा एक कण देखील राहूं शकणार नाहीं इतकेंच नाहीं तर त्यांच्या वास्तव्याचे चिन्ह देखील दि

सण्यास येणार नाहीं परंतु त्यापासून अशी गोष्ट होणें फारच असंभव्य आहे. तो या सर्व ब्रह्मांडाचा निखालस संहार करून टाकील असें विचारशील निःपक्षपाती धर्मातले त्याचें मत नाहीं. दिवसानुदिवस या सृष्टीचा उत्कर्ष होत| चालल्यामुळें क्रमोन्नतिच होत जाईल परंतु प्रलय होऊन विनाश होणार नाहीं असा तत्त्वज्ञान्याचा सिद्धांत आहे.

आम्हांस रसायनादि क्रियांच्या साधनानें कित्येक पदार्थांच्या संयोगापासून कांहीं नवीन तज्जनित पदार्थ करितां येतील व त्याचा पुनः भंग करवेल परंतु आमच्या ठायीं एकादा वालुकन उत्पन्न अथवा नष्ट करण्याचें सामर्थ्य नाहीं. सारांश सृष्टिस्थितिप्रलय करण्याची शक्ति केवळ त्या एक परमेश्वरासच आहे.

या सृष्टिकर्त्या महापुरुषाचें अमुकच नाव आहे असें नाहीं. त्याच्या गुणानुसार त्याचीं नांवें अनेक होऊं शकतात. ज्या सर्व पुरातन ब्रह्मवादी लोकांनीं त्या जगतकर्त्याचा साक्षात अनुभव घेऊन तज्जनित बीमकानंदाचा उपभोग घेतला आहे त्यांनीं त्यास आनंद स्वरूप असें नाव दिलें आहे. यावरून परमात्मा, जगदीश्वर, परमेश्वर, महेश्वर, विधाता, स्रष्टा इत्यादि अनेक नावें देतां येतात. तो परमात्मा निराकार, निर्विकार, मंगलमय सर्वशक्ति, सर्व व्यापि, आत्मस्वरूप, सर्वज्ञ, सर्वाश्रय, सर्वसाक्षी पूर्णमंगल, ज्ञानस्वरूप, सर्वनियंता, अनाद्यंत नित्य आहे. तोच ब्रह्म, तोच सत्य व तोच आमचा प्रभु होय.

तो अनन्त ज्ञानस्वरूप ईश्वर परिमित वस्तु नसून जडही नाही व मनही नाहीं म्हणून मनाच्यानें त्याचें पूर्ण ग्रहण करवत नाहीं वाचेनेंही त्याचें पूर्ण वर्णन करितां येत नाहीं. मन त्याचें मनन करूं लागलें असतां निवृत्त होतें व वाचाही निरस्त होते. म्हणून त्या अनन्तस्वरूपाला केवळ मनाचें मन व वाचेची वाचा, चेतनेचें कारण व आश्रय असें म्हणतात.

तो सर्वनियंता आहे. पृथ्वी, आप, तेज, वायु, प्राण, मन व सर्व इंद्रिये हीं केवळ त्या शक्तीमान पूर्णपुरुषापासून निर्माण होऊन त्याच्या इच्छेनुसार आपापलीं कार्यें करितात. अग्नि प्रदीप्त होतो, सूर्य प्रकाश देतो, मेघ वर्षाव करितो वायु संचलित होतो व कोणताही पदार्थ त्याच्या इच्छे बाहेर आपलें कार्य चालवीत नाहीं. सारांश सूर्य, चंद्र, नक्षत्रें, जल, वायु इत्यादि जड पदार्थ असूनहि त्याच्या इच्छेनुगत आपआपलीं चलनवलनव्यापारादि कार्यें करितात. सु. प.

बडोद्या नजीक एक दुःखकारक अपायः —आमचा बडोदे येथील बातमीदार खालील मजकूर तारीख ४ एप्रिल रोजीं घडला म्हणून लिहितो.

काल रोजीं आनंद येथें अगर त्याचे आसपास एक मोटी दुःखाची गोष्ट घडून आली. गुजराथ येथील मागें रेव्हिन्यू सर्वे येथें काम केलेले मि० जेम्स कालीफोर्ड हाल (व जे हल्लीं स्पेशिअल पोलिटिकल कामावर होते) त्यांनीं दोन नेटिवांस गोळ्या घातल्या. तो दुर्दैवी मनुष्य शुद्धीवर नव्हता व ते नेटिव हुकुमावरून त्यास धरीत होते. तेव्हां त्यानें त्यांस कांहीं अडथळा करून जवळील हत्यारानें गोळ्या घालून मारलें नंतर त्यानें आपणास एका बंगल्यांत बंद करून घेतलें. तेथून कांहीं युरोपियन लोकांनीं त्यास बाहेर काढलें. रायल आर्टिलरीचे ४ शिपाई त्यास येथें घेऊन येण्यास आनंद येथें तावडतोब पाठवले होते. व हल्लीं तो रेल्वे स्टेशनावर आहे. त्यास मुंबईस लुनाटिक असायलम येथें पाठविण्यास बरोबर संरक्षणार्थ शिपाई वगैरे देऊन रवानगि करणार. तो रजेवर विलायतेस गेला होता तेथें लग्न केलें व नुकतेच माघारी स्वदेशी आला या दुःखाचे वेळीं त्याची बायकोही त्याबरोबर होतीच. गतवर्षीं युरोपास जाण्या अगोदरच त्याचे मनाचे स्थितींत फेरफार झाला होता व एक वार त्यास केंदही भोगावी लागली. त्यांतून मन मरा शुद्धीवर आल्यावरून त्यास सोडला.

मि. हाल हा मुंबई येथे दाखल झाला.

ज्या गाडीतून तो आला ती काल रात्रीं ८-४० कुलाबा स्टेशनावर दाखल झाली. गाडी येण्या अगोदर कुलाबा लुनाटिक असायलमचे अधिकारी डा० निव्हेन व मि. गेडगेट बरोबर ४ पोलिस अंमलदार घेऊन प्लाटफार्मावर येऊन उभे राहिले होते व दुसरेही कांहीं युरोपियन लोक प्लाटफार्मावर जमले होते. स्टेशनाचे बाहेरचे बाजूस कमेसरीची आगगाडीवस गाडी व दुसऱ्या कांहीं गाड्या उभ्या केल्या होत्या. गाडी येऊन दाखल झाल्यावर मेजर गेयर व क्याप्टन लाटूच व दुसरे कांहीं लोक पहिले क्लासांतून बाहेर पडले. व त्यांचे मागोमागच हाल बाहेर आला डा० निव्हेन व मि० गेडगेट हे कदाचित आपणास कोठें नेतो असा मि० हाल यास संशय येईल म्हणून त्याचे दृष्टीआड एके असामीस उभे राहिले होते. मि० हाल गाडीतून उतरल्या बरोबर आपलें सामान गाडीतून काढूं लागला व क्याप्टन लाटूच हे त्यास मदत करूं लागले.

क्याप्टन लाटुच नंतर मि० हाल यास म्हणाले कीं, आतां आपण मुंबईस दाखल झालों. तरी आतां तुम्हांस मी पोलिसाचे ताब्यांत देतो.

मि० हाल—परंतु मला कोणचे अधिकारानें येथें आणलें व कोणते वारंटानें घेऊन आलां. मला तें दाखवा?

का० टुच—हाल तें बरोबर आहे. तुम्हास येथें सुरक्षित पोहोचवीन म्हणून सांगितलें होतें.

मि० हाल—पण मला कोणते वारंटावरून येथें आणलें. माझे येथें काय करणार तें मला सांगा.

मे० गेयर—डिवायनें हे आतां पुढें सर्व व्यवस्था ठेवतील. मि० सुटर यानीं पोलिसास कांहीं सूचना दिल्या आहेत त्याप्रमाणें त्यांस वागलें पाहिजे. मी डिवायन यास सकाळीं भेटून आपणास कळवीन.

मि० हाल—मी आतां कोठें जाऊं

मे० गेयर—आपली कोठें राहण्याची मर्जी आहे. वाटसनचे हाटेलांत राहतां कीं, पालनजीचे हाटेलांत राहतां!

मि० हाल—बरें वाटसनचे येथें जावेंसें मला वाटतें. परंतु मी डिवायन यांस भेटेन. (लाटूचकडे पाहून) मी आपले संरक्षणार्थ ते केलें हे तुम्हास ठाऊकच आहे.

का० लाटची—वास्तवीक आहे. आम्ही सर्व समजतो. सर्व यथास्थित होईल चला आतां.

मि० हाल—परंतु (एका पोलीस अमलदाराकडे बोट दाखवून) हा कोण!

मे० ग्रेयर—हे पोलीसचे मि० क्रुपी हे सद्गृहस्थ आहेत. ते तुमचा चांगला बंदोबस्त ठेवतील.

मि० हाल—हां कुपी मि. क्रुपी फार चांगले आहे. चला तर गाडी कोठें आहे. परंतु लाटूच मी म्हणतो कीं, मला कांहीं पैसे पाहिजेत तुम्हास ठाऊक आहेच कीं, तुम्ही मला एका एकींच घेऊन आलांत त्यामुळें मला नीट व्यवस्था सुद्धां करतां आली नाहीं तर मला १० रुपये उसने द्या.

लाटुच—तुम्हाला पैशाची कांहीं गरज नाहीं. मी तुमची सर्व व्यवस्था लावतो.

मि० हाल – परंतु मला रात्रीला पैसे हवेत तर मला दहा रुपये द्या तुमच्यामुळे मी इतक्या जलदीनें निघालो.

मि ० डोआर्सी— महाराज आम्ही त्याची व्यवस्था लावतो. जे पैसे आपणास हवे ते अगोदर आपणास देऊं. उशीर फार झाला, आतां चला.

नंतर सर्व मंडळी तेथून जेथें गाड्या उभ्या केल्या होत्या तेथें आली. तेथें मि० हाल कांहीं दांडगाई करील असें भय होतें, परंतु त्यानें दोन पोलीस कान्स्टेबलांस आपले आधी गाडींत चढूं दिलें. व गाडीचे टपावर आपलें सर्व सामान ठेवण्यास सांगितलें. नंतर तो गाडींत चढला व त्याचे मागून आणखी दोन तीन असामी चढले. नंतर त्यानें मेजर गेयर यांस गाडींत येण्यास सांगितलें, परंतु मी आपले गाडींतून मागोमाग येतो म्हणून त्यानें सांगितलें. तेव्हां मि० हाल आपणच बाहेर येऊन, मेजर गेयर बरोबर त्याचे गाडींत बसतो. तेव्हां गेयरनें आपण सकाळीं तुम्हास भेटेन म्हणून सांगितलें.

मि० हाल— परंतु तुम्हीं मला हाटेलांत पोहोंचवाल म्हणून सांगितलें होते तर चला. लाटुच तुम्ही हो चला. तुम्ही दोघांनींही मला सुरक्षित हाटेलांत पोहोंचवाल म्हणून कबूल केलें आहे.

लाटुच—हाल, मी आलों असतो, परंतु मला सकाळीं पुष्कळ कामें करावयाचीं आहेत व जर आतां आलो तर सकाळीं सर्व माझी गैरसोय होईल.

मि० गेयर— आम्ही आपणास आतां सकाळीं भेटूं.

नंतर क्याप्टन लाटुच हे त्यांस सलाम करण्यास खिडकीशीं गेले, परंतु फक्त शद्बांनीं त्याची बोळवण केली. व त्याच्या पुढें केलेले हातास हात सुद्धां लावला नाहीं. व त्याचप्रमाणें मेजर गेयर यांशींही वागला. नंतर गाडी चालू लागली. डा० निव्हेन व मि० गेडगेट हे त्यांचे दृष्टीस न पडतां एका बाजूस सारावेळ उभे होते ते तावडतोब दुसरे गाडीतून मागोमाग चालू झाले व गाडीस गाठून पुढें चालले ते मि० हाल याची गाडी येण्याचे अगोदर कांहीं मिनिटें असायलम येथें पोंचले. इतकावेळ मि. हाल हे अगदी शांत होते. छापखान्याचे रिपोर्टर यांस आंत जाऊं देईनात. डा. निव्हेन हे एकाकडे पाहून म्हणाले कीं, "हा मला वाटतें कीं, त्यानें कोणाचे तरी डोकेंच मारावें व तुम्ही ते तावडतोब पत्रांत द्यावें म्हणून वाट पाहण्यास तावडतोब आला वाटतें." मि० हाल यांस आत जितकी सुखावह होईल तितकी खोली तयार केली असेल यांत संशय नाहीं. जी जी त्यास गरज लागेल ती ती आंत त्यास पुरविली जाईल. जे लोक प्लाटफार्मावर जमले होते त्यासर्वांस मि० हाल हे चांगले शुद्धीवर आहेत असें वाटलें म्हणजे ते जे जे बोलले व त्यानीं जें जें केलें त्यावरून पाहतां ते चांगले सावधसे वाटले. पुष्कळांस हे कांहीं तरी गडबड करतीलसें वाटलें होते, परंतु हल्लींची स्थिति जणू काय मि० हाल यांस समजून ते त्याप्रमाणें मोठे शांतपणानें वागले. ज्ञा. प्र.

अयोध्याचें वर्णन.

अयोध्या, मथुरामाया ह्या ज्या मोक्षपुऱ्या सात सांगितल्या त्यांतील पहिले नंबरचें हें क्षेत्र आहे. ही अयोध्या पूर्वी दशरथ राजाची राजधानी होती व श्री रामचंद्रानीं येथेंच अवतार घेतला ही सर्वत्र प्रसिद्धीच आहे.

हें क्षेत्र शरयु नदीचे कांठीं असून नदीला सुंदर घाट बांधलेले आहेत व घाटावर आणि शहरात जिकडे तिकडे श्री रामचंद्राचीं मंदिरें हजारो सुशोभित बांधलेले दृष्टीस पडतात व दुसरे देवाचींही जागजागीं देवालये आणखी पुष्कळ आहेत.

स्वर्गद्वार म्हणजे श्री रामचंद्रानीं जेव्हां अयोध्यावासी लोकांस वैकुंठास नेलें ती जागा शरयुचे तिरी असून तेथें चंद्रेश्वर महादेवाचें स्थान आहे. मुंडनविधि येथेच होत असतो व एक राजघाट म्हणून आहे. रामनवमीचे दिवशीं तेथेंही स्नानाचे मोठें महात्म आहे.

त्रेतायुगीं रामचंद्र स्वर्गास गेल्यानंतर राम सीता इत्यादिकांच्या सुवर्णाच्या मूर्ति करून स्थापन केल्या त्या गावांत आहेत. रामचंद्राचें जन्मस्थान, सीतेची पाकशाळा, दशरथाचा राजवाडा. कौशिल्या, सुमित्रा, कैकै आणि सीता यांचे पृथक पृथक व फार सुशोभित महाल बांधलेले आहेत व आणखीही रामचंद्राचीं क्रीडास्थानें पुष्कळ रमणीय असल्यानें या शहरास मोठी शोभा आणि यात्रेकऱ्यास आनंद देणारी अशीं आहेत.

यात्रेकरी लोक क्षौर व शरयुचे स्नान करून तीर्थश्राद्ध करितात व शक्त्यनुसार चंद्रेश्वर, नागेश्वर यास अभिषक व श्री रामाची पूजा करितात. काळा राम, अहिल्याबाईचा गोरा राम व वर सांगितलेली रामचंद्राची जन्मभूमि इत्यादि स्थानांत जाऊन दर्शनें घेतात तेणेंकरून त्यांस मोठा आनंद व धन्यता वाटती.

या खेरीज शरयूचे पलिकडे एक मनोरमा म्हणून स्थान आहे व नंदग्राम जेथें भरत रहात होता इत्यादि ठिकाणें तीन तीन च्यार च्यार कोस आहेत तेथें ही जातात या सर्वांचे वर्णन केल्यास एक ग्रंथच होईल. आणि अयोध्यामहात्म म्हणून ग्रंथ पूर्वीचा आहेच. म्हणून इतकेंच पुरे करितो.

हें पत्र अकोला येथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REG IS TERD NO 7, 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ | अकोला, रविवार ता० १० माहे मे सन १८७४ इ० | अंक १९

जाहिरात

वऱ्हाडसमाचाराचे किमतीविषयीं.

वर्तमानपत्राच्या पुष्कळ दिवसांच्या अनुभवावरून, देशांत अलिकडे जी पत्रांची प्रवृत्ति होत चालली आहे तिजवरून, व आमच्या वऱ्हाडच्या लोकांस वर्तमानपत्र वाचण्याची कांहीं गोडी लागण्यास कारण व्हावें ह्मणून १८७३च्या जानुआरी पासून वऱ्हाडसमाचाराच्या किमतींत आह्मी थोडा फेरफार केलेला आहे तो असा—

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
साल अखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील.	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
अखेर	२
तीन गृहस्थ एका गावीं पत्रें मागवितील तर एकेका वर्षास अगाऊ वगैरे हाशील	१
पांच किंवा अधिक पत्रें एका गावीं घेणारे असून तीं एकाचे नावें मागवितील तर प्रत्येकीं आगाऊ डाक हाशील वर्षाचें	०८
सदर्हू वर्ष भरल्यावर देतील तर	१

खेडे गावचे पाटील पटवारी लोक व गरीब शेतकरी लोक तसेच लोअर क्लास स्कुलाचे मास्तर लोक यांस सदरील फेरफारापासून पत्र घेण्यास उत्तेजन येईल असे आमचे अनुमान आहे व त्याप्रमाणें बऱ्याच अंशीं घडून येईल तर याहूनही किमतीचे दर कमी करावे अशी आमची इच्छा आहे व ती सफल होणें अश्रयदातांच्या उदारपणावर अवलंबून आहे.

साल अखेर किंमत भरणारास ती पाठविण्याची तादृश काळजी असत नाहीं व पांच पांच वर्षांच्या किमती अजून कित्येकांकडे यावयाच्या आहेत असें पाहून किमतीचे अखेर दरांत आह्मीं कांहीं फेरफार केला नाहीं.

आगाऊ किंमत देणें जी पत्र सुरू झाल्यापासून एक महिन्यांत द्यावी अशी आह्मी मुदत ठरविली.

नोटिसा व जाहिराती छापण्याचे दर.

	रु.
दहा ओळींचे आंत	१
दहा ओळींहून अधिक असल्यास दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश भाषेत नोटिस वगैरे छापविल्यास दर ओळीस	०४
,,दुसरे खेपेस	०२

नोटिस लिहिलेली न आणितां छापखान्यांतून लिहविल्यास २५ ओळीपर्यंत दोन आणे व त्याहून अधिक मजकूर असल्यास च्यार आणे लिहिणावळ पडेल. व इकडून रजिष्टर करविणें असेल तर वर्तमानपत्राचे अंकाबद्दल च्यार आणे रजिष्टरबद्दल च्यार आणे, व डाक हाशिलाबद्दल अर्धा आणा मिळून साडेआठ आणे ओळीचे दराशिवाय द्यावे लागतील.

गजकरणाचें औषध.

आमचे छापखान्यांत गजकरणाचे औषधाच्या डब्या विकावयाच्या आहेत. हें औषध खात्रीचें असून पायापासून गुण करणार येतो. कानांना आग मुळींच होत नाहीं औषध थंड पाण्यांत भिजवून गंधाचे परी प्रमाणे पातळ करून स्नान केल्यानंतर लावावें. किंमत ६ सहा आणे.

हें औषध गजकरणाशिवाय खरूज व नायटे यांजवरही चांगले प्रकारें लागू होतें.

जाहिरात.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व व्यंकटेशस्तोत्र

असे एकत्र पुस्तक कोणी भाविक गृहस्थानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर छापविलें त्याच्या थोड्या प्रती विकावयाच्या आहेत. किंमत ६ आणे डाक हाशील ०१

जाहिरनामा.

इलिचपुर येथील डिपुटी कमिशनराची जुनी कचेरी जीस खुनी बंगला असे ह्मणतात ती व त्यांतील घरें, जमीन, विहिरी झाडे, वगैरे सुद्धां तारीख १५ माहे मे सन १८७४ इसवी रोजीं उघड लिलावाने विकली जाईल ज्या कोणाची इच्छा सदर्हू इमारत खरेदी करण्याची असेल त्याने डिपुटी कमिशनर इलिचपुर यांचे अफिसांत त्या इमारतीचा नकाशा पहाण्यास मागितला असतां त्यांस मिळेल.

इलिचपुर तारीख ३१ मार्च सन १८७४ इसवी.

J. I. Bashby
डिपुटी कमिशनर इलिचपुर.

NOTICE.

The Deputy Commissioner's old Kutcherry at Elichpur known as the "Khonie Bunglow" with its out houses, grounds, wells, trees &c will be sold by public auction on 15 th May 1874. Intending purchasers will be able to see the plan on aplication at the Office of the Deputy Commissioner at Elichpur.

Elichpur 31 March 1874. } J. I. Bushby Deputy Commissioner Elichpur District.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

श्रीयात्रा.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. महाराज, मथुरा हे क्षेत्र अगदी यमुनेचे काठानें वसलें आहे. यमुनेला सुंदर घाट बांधले असून आंत विश्रामघाट हा मुख्य आहे. कंसाला मारून देवानीं येथें विश्रांती घेतली असें ह्मणतात. घाटाचे समोर यमुना वहात असून तिन्ही बाजूंनीं मंदिरें, त्यावर सुशोभित बंगले, सज्जे, व बैठका बांधल्या आहेत. मध्येंस्थानीं एक लहानसें देऊळ आहे ज्यांत देवाची गादी मांडून त्यावर देवाचा मुगुट ठेवितात. त्यापुढें दोन कमानी दरवाजे आहेत. एकास घंटा टांगलेली असते; आणि दुसऱ्यांत एक संगमरवरी दगडानीं बांधलेला चौथरा असून सायंकाळीं त्यावर पुजारी आर्ती घेऊन उभा रहातो. सहा वाजतां आर्तीस आरंभ होतो चौघडा इत्यादि वाद्यें सुरू असतात आणि हजारो बायका व पुरुष यांची गर्दी असते. येथें कासवे फार आहेत. सायंकाळीं पांच वाजले ह्मणजे त्यांकरितां लोक कणकीच्या गोळ्या टाकतात ते वेळेस हजारों कासवे एकावर एक उसळतांना दृष्टीस पडतात. नावेंतूनही समोर गर्दीच असते व शेकडो रुपयांचीं फुलें उधळलीं जातात व तो थाट पाहून मोठा आनंद वाटतो. मुंडनविधि याच घाटावर होत असतो व याचे दोन्ही बाजूंनें अक्रुर घाटापासून तो कोटितीर्थापावेतों बारा बारा कोसावर हरिद्वार, प्रयाग, इत्यादि दुसरीं तीर्थें कल्पिलेलीं आहेत. व मथुरेस प्रदक्षिणा करावी तेव्हां सर्व अवांतर ज्या मुख्य देवता आहेत त्यांचीं दर्शनें होतात.

मथुरा हें शहर मोठें दाट वसलेलें असून जिकडेतिकडे दगडी कोरीव हवेल्या व शेकडो मंदिरें चमत्कारिक रीतीनें बांधलेलीं आहेत. येथें इंग्रजांची छावणीही बरीच आहे.

चौकांत एक मोठी मशीद व जेथें कृष्णजन्म झाला तेथेंही मशीदच आहे. हल्लीं तिचे पलिकडे एक मंदीर बांधून त्यांत वसुदेव देवकी आणि कृष्ण अशा मूर्ति मांडल्या आहेत. याखेरीज गावांत कंसाचा वाडा, कुब्जामंदीर. रंगशाळा, कंसाचे वधस्थान इत्यादि अनेक ठिकाणें आहेत. येथें एक पारखजीशेट यांणीं द्वारकाधिशाचें मंदिर बांधलें आहे तें लक्षावधी रुपये खर्चून फार उत्कृष्ट बांधिलें आहे. व पूजा, नैवेद्य, गाणार, बाजंत्री इत्यादिकांबद्दल दररोज शेकडो रुपयांचा खर्च येथें होत आहे. इतर मंदिरांतही ह्या सर्व नेमणुका ज्याचे त्याकडून आहेतच.

येथें वानरांचा उपद्रव फार आहे. जो करांतील पागोटें, हातांतील वस्तु व वाय कांच्या नाकांतील नथाही घेऊन जातात. यामुळें घरांत व रस्त्यांत मोठें जपून वागावें लागतें.

येथें पेढा आणि खुरचण हे पदार्थ अति उत्कृष्ट होतात अशी बरीच प्रसिद्धीही आहे.

येथून वृंदावन तीन कोसांवर यमुनेचे याच काठीं वसलें असून तेथें कालियामर्दन नावें जागीं घाटावर वृक्षही आहेत परंतु यमुनेचा ओघ हल्लीं तेथें नाहीं. गावांत कुंजवन, कुंजगल्ली, रासस्थान इत्यादि क्रीडास्थानें आहेत. कृष्णासुद्धां आपणास मिळावे ह्मणून गोपीरूपानें गोपींचे मेळ्यांत महादेव येत असतां कृष्णानें त्यास ओळखून या नवा गोपेश्वर, असें बोलून स्थापन केले तो गोपेश्वर महादेव आहे. आणि जिकडे तिकडे हजारो मंदिरें आहेत ज्यांत चार तर फारच उत्कृष्ट अशीं दृष्टीस पडलीं. एक लखनौकर साहूनें संगमरवरी दगडाचें खोदीव काम केलें आहे. व त्यांत पुतळे, कारंजीं व बाग वगैरेही आहेत. दुसरें मंदिर लालाबाबूनें बांधिलेलें, तिसरें मथुरेचे शेटानें बांधिलें तें दक्षिण प्रांतीं रंगेश्वराकडे गोपुरे आहेत त्या मासल्यानें, फार विस्तीर्ण व लाखो रुपये खर्चानें बांधिलें गेलें आहे. व चवथें ब्रह्मचारी बावानीं बांधलें आहे. हीं चारी मंदिरें अप्रतिम आहेत आणि येथें खर्चही दररोज शेकडो रुपयांचा होत आहे.

येथ बंगाली लोकांचें विशेष महात्म्य आहे. आणि ते मथुरेस मुख्यत्व न देतां वृंदावनच मुख्य मानितात व मथुरा हें तदंग मानून त्याचे मताप्रमाणे त्यांनीं एक यात्राक्रम छापिला आहे. त्याला वृंदावन कमलकर्णिका असें ह्मणतात.

गोकुळही मथुरेपासून उजवे बाजूनें ३ ष कोस यमुनेचे पैलकाठावर आहे. तेथून एक कोसावर जुनें गोकुळ आहे. जुनें गोकुळात जागजागीं उजाडी असून अगदि मोडकळीस आलेला गांव आहे. गावांत नंदाचा वाडा, यशोदेचे उदरीं महामाया जन्मली व कृष्णास ठेऊन जिला वसुदेव घेऊन गेला तें स्थान, यशोदेचा घुसळखांब, कृष्णास बांधिले होते तें उखळ इत्यादि स्थानें असून गावाबाहेर रमणरेती ह्मणजे कृष्णाची खेळण्याची जागा आहे.

नवे गोकुळांतही नंद यशोदादिकांचीं शेकडो मंदिरें असून त्यात वल्लभाचार्य यांचीं सात मंदिरें मुख्य आहेत. सगळ्या मंदिरांत गादी मांडलेली असते एकांत मात्र बाळकृष्णाची मूर्ति आहे. यमुनेला सुंदर घाट वगैरे असल्याकारणानें या गोकुळास मोठी शोभा आली आहे.

महाराज आपल्या देशाप्रमाणें इकडे पाहिजे त्या वेळेस भक्ते मंदिरात जाऊन दर्शन होईल असें नाहीं. त्याच्या झांकी ह्मणजे दर्शनाच्या वेळा नियमित असतात त्याच वेळेस गेलें पाहिजे. जसे ब्राह्मणाचे वेळेस सर्व वऱ्हाडी व वाजंत्री इत्यादिकांचें सावधानाकडे लक्ष लागलें असतें त्याचप्रमाणे दर्शनास आलेले सर्व लोक गवयी आणि वाजंत्री इत्यादिक जे झांकीकडे एकाग्रतेनें व मोठें उत्सुकतेनें लक्ष लावून गेलेले असतात आणि पडदा उघडून महादा एकीकडे झाल्याबरोबर एकदम जयजयकार शब्द होऊन लोक नमस्कार करूं लागतात. वाजे व वाद्यें सुरू होतात आणि तो मोठी आनंदाचा वेळ असे वाटतें. थोडे वेळानें पडदा पडला ह्मणजे सर्व लोक निघून जातात. या प्रमाणे दिवसांतून तीन च्यार पांच वेळेस होत

असतो. व तेथे करून बंदोबस्त व्हावा.

दर झाडीचे वेळेस देवाचे अलंकार व पोशाख बदललेले असतात व फुलांची मखरे इत्यादि वेगवेगळा प्रकार होत असतो. एकादे गीत रासक्रीडा करितात. मथुरा, वृंदावन आणि गोकुळ या तीन्ही गांवी जेथपी जिकडे पहावे तिकडे कृष्णाच्या लीला गात आहेत व पुस्तकेही त्याच प्रमाणे कथा, पुराणे, गाणे हे कृष्णाचेच गात आहेत. तमाशे, खेळ वगैरे तत्संबंधी रात्र दिवस करीत आहेत. सारांश जिकडे पहावे तिकडे आनंदच आनंद आणि इकडील लोकांची प्रेमयुक्त भक्ती ही पाहण्याजोगी नजरेस येत आहे.

मथुरेचे आसपास आणखी ही ठिकाणे पुष्कळ आहेत. व ते सर्व पहाण्यास ८४ कोसाची प्रदक्षिणा करावी लागते त्यात गोवर्धन पर्वत, बलदेवाचे स्थान, जुने वृंदावन, राधेचे माहेर इत्यादि अनेक आहेत. लोभ असावा हे विनंती. तारीख १७ एप्रिल सन १८७४ इसवी मुक्काम मथुरा.

एक यात्रस्थ

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. आपण मागील अंकांत [illegible] पुर म्युनिसिपालिटीस सुचना केली आहे. त्याचप्रमाणे अकोल्यासही येथील थोडीशी अव्यवस्था दृष्टीस पडली ती दूर होऊन लोकांस सुख व्हावे या हेतूने आपणाकडे खालील चार ओळी पाठविल्या आहेत त्यांस एखाद्या अंकी जागा द्यावी.

मी मागील शनिवारी दिवसाचे ४ वाजता शहरांतून रेल्वे स्टेशनवर जाण्यास बैलगाडीने निघालो. स्टेशनावर जाण्यास जी मुख्य सडक आहे तिचे एका बाजूचे काम बरेच दिवसापासून चालले आहे. [illegible] गाडीचे [illegible] तिकडून थोडा फेरा पडतो व पलीकडील रस्ता खराब असून [illegible] म्हणून [illegible] गुलाबचंद मारवाडी यांचे दुकानाचे मागून पूर्व पश्चिम [illegible] सात आठ [illegible] गाडी काढून [illegible] गेलो तो मधुसूदन दुकानाचे मागे व [illegible] पांढरपेशा [illegible] करावी [illegible] दृष्टीस पडली. [illegible] माझी परवानगी [illegible] पुढे गेलो [illegible] त्यास मिळून [illegible] जो हांसतो तो दुर्गंध [illegible] पडून [illegible] घेण्यास बंद करीत पडले. [illegible] पुढे मी ते पूर्वीपासून [illegible] बरेच असल्याने की काय याविषयी शोध केला. शोधांती असे समजले की, [illegible] ज्याची जागा व कचरा, [illegible] करण्याची आहे, [illegible] यांची [काही लोकांची] जागा घेऊन ५० [illegible] उमरेल [illegible] आदाखली [illegible] आहे.' पत्रकर्ते महाराज, [illegible] अजूनही तेथे मळाऊ लाकडे व कडब्याचे गुड [illegible] बसतात व. ही [illegible] प्रकारची दुकान एकास एक [illegible] अशी [illegible] नाही. याचे कारण इतकेच की, सरपण विकणारे बहुतेक हार माळी व बसणारे असून कडबाही विकणार बहुतेक मुसलमानच असतात.

अर्थात त्यांना त्या दुकानाचे (कसायाचे) विविधविध नाही हे उघडच आहे. परंतु कडबा व सरपण घेणाऱ्या ग्रहस्थ किंवा गाववाले हिंदू [illegible] तकलीफ असेल पडत ती [illegible] पत्री लिहित नाही. कारण हिंदू [illegible] समजेलच. तर अर्थात् गैरजागा [illegible] टाकण्याविषयी आपण म्युनिसिपालिटीस सुचवाल ही आशा आहे. लोभ करावा हे विनंती. ता० ७ मे सन १८७४ इसवी

एक हिंदु धर्महितेच्छुक

वऱ्हाडसमाचार

मिती वैशाख वद्य ९ शके १७९६

अकोले येथील सरकारी नमुन्याचे शेतकीचा परिणाम.

आमचे वऱ्हाड प्रांतातील जमीन फार सुपीक असतांही शेतकरी लोकांचे अज्ञानपणामुळे त्या जमिनीपासून जसे उत्पन्न व्हावे तसे होत नाही म्हणून सरकाराने मॉडलफार्म (नमुन्याचे शेत) आपले नजरेत करण्याचे मनात आणले. व त्यापासून थोडा नफा होईल असा हेतूने सन १८७२ या वर्षी अकोल्यास पुष्कळ म्हणून पयून एक [illegible] कोसावर शेत [illegible] शेतकरी लोकांपासून काही जमीन सरकाराने आपलेकडे घेतली व ज्यांची ज्यांची जमीन होती त्यास त्यास एक वर्षास जो सारा पडत होता त्याचे दुप्पट पैसा देऊन त्यास हक्क सोडविला. पुढे त्या शेतकीवर एक कांबरबेज असा युरोपियन आफिसर तीन शे रुपये पगारावर नेमिला, त्याचे हाताखाली स्टाफ वगैरे नेमिले व नमुनेदार शेत करण्याचा इरादा बांधला. पांढरा [illegible] खर्चून एक मोठा बंगला [illegible] विलायती बाग व शेतात कापूस, [illegible] जव, गहू इत्यादि धान्ये पेरली तशीच नाना प्रकारची फुलझाडे लावली [illegible] भाजी, तसेच पेरू इत्यादि फळझाडे लाविली. या कृत्यास आज तीन वर्षांत [illegible] सुमारे १८ हजार रुपये खर्च झाले असे समजते. शिवाय युरोपियन शेतकऱ्याला पगार दिलाच. आता [illegible] नफा [illegible] यात [illegible] होईल असे वाटत होते परंतु तसे काही एक न होता एक [illegible] शेत झाले असे वाटते. मागील [illegible] जमिनीला हरास [illegible]. याचे कारण एकच समजत नाही परंतु [illegible] आहे की, शेतकीचे उत्पन्न खर्चाच्या मानाने कमी असल्याकारणाने सरकारास तो पत्न सोडून देणे भाग आहे.

न! कसा हा नमुन्याचे शेतकीचा उत्तम परिणाम!!

आमचे इकडील एका गावाचे [illegible] कोणाची चढाई आहे की. आमचे राज्यात कुठल्याच उपद्रव न करता प्रत्येक मनुष्याने वाटेल ते धर्म पाळावे मुसलमान वाटेल तसे पुजा करावे आपल्यावर त्याचा काही एक जबर नाही मुलाचे मनात आपला धर्म सोडून दुसरा धर्म स्वीकारावा असे वाटल्यास त्याने खुशाल स्वीकारावा. त्याचे दोघांचे संबंधाचे काही एक कारण नाही. परंतु लोकांनी एकादे गोराम बळजबरीने असता त्याचे धर्म कायम्हणून होतो तो लोकांस माहित आहे. पुष्कळ लोकांचे धर्म मुलांशी भाषण करण्याकरता बाप वगैरे लोक गेले तर पाद्री लोक मुलाची व बापाची गाठ पडू देत नाहीत. त्याची बायको अल्पवयास तीस जबरदस्तीने नवऱ्याचे स्वाधीन करण्याविषयी अर्ज करितात व कोर्टाकडे असा फिर्यादी येऊन चौकशी करतात. किती एक वेळा बायकांही देवांच्या असे आश्चर्य वाटते. मुंबई इलाख्यात जज कोर्टाने बाटे लोकांस बायका आजपर्यंत देवविल्या नाहीत. दुसरे धर्माचा मनुष्य ख्रिस्ती झाला असता त्याजविषयी सरकारातून इतकी तजवीज होऊ शकते. पण ख्रिस्ती धर्मातून इंग्रज दुसरे धर्मात गेला असता याचे उलट होते. हिंदुस्थानांत दुसरे धर्माचे लोक आपले धर्मात घेण्यास तयार एकच आहे हिंदु धर्मात दुसरे धर्माचे लोक येऊ शकत नाहीत. बुध धर्मही त्याचप्रमाणे आहे. पारशी लोक म्हणतात की, आमचे धर्मात दुसरे धर्माचे लोक पूर्वी येत असत, पण आम्ही हिंदुस्थानात आल्यापासून आमचे धर्मात नवे लोक घेण्याचे बंद केले. पूर्वी कोणी असे [illegible] आता [illegible] हिंदूचे धर्मासारखाच आहे. दुसरे बहुतेक हिंदुस्थानातील धर्म अनेक आहेत एक मुसलमान व दुसरा ख्रिस्ती. हल्ली मुसलमान लोकांचे राज्य नष्ट झाल्याने त्यांचे हाती सत्ता नाहीशी झाली आहे. पूर्वी मुसलमानांचे हाती सत्ता होती तेव्हा हे लोक दुसरे पुष्कळ लोकांस बाटवीत असत. हल्ली सत्ता ख्रिस्ती लोकांचे हाती आहे. पण ख्रिस्ती लोकांचे बाटविण्यात व मुसलमान लोकांचे बाटविण्यात जमीन अस्मानाचा फेर आहे असे म्हणण्यास चिंता नाही. ख्रिस्ती लोक फार अडाणी आहेत. व मुसलमान लोक अडाणी असत. यामुळे त्यांस हवी तशी त्यांना आपल्याप्रमाणे फेर पडत असे. कोणाही हिंदु किंवा मुसलमान बाटण्या पतकरा त्याची फिर्याद, वर्तमानपत्रांतून स्तुती होती पण ख्रिस्ती मुसलमान झाल्यास सापडायचे किंवा दुसरे कोणतेही आपल्यांनी ना मुसलमान झाला असे वर्तमानपत्रांतून येऊ लागते. ख्रिस्ताने धर्म बदलल्यास लोक त्यास काही म्हणत, पण सरकार त्याविषयी काहीएक मनात आणणार नाही असे वाटत असे, पण तसेही होत नाही असे पुढील उदाहरणावरून लक्षात येईल. जे. पि. मेजर [illegible] या नांवाचा एक सिविलियन याने काही महिन्यापूर्वी आपला धर्म सोडून तो मुसलमान झाला. आतां तो

कोणते कारणाने मुसलमान झाला हे आम्हाला माहीत नाही. पण हा गोष्ट खरी आहे की, मुसलमान झाल्यावर त्याने एके मुसलमानणीशी लग्न केले. याने बाटण्याची चौकडे हलका गवगवा झाला व इंग्रज लोकांत या गोष्टीचे इतके वाईट वाटले की, त्यास आपले कामावरून खारिज केले व याचे पुढे काय करावे म्हणून गव्हरनर जनरल साहेबांस रिपोर्ट केला त्याच्याने या गोष्टीचा निकाल झाला नाही. त्यांनी हे सर्व प्रकरण स्टेट सेक्रेटरी यांजकडे निकालाकरता पाठवून दिले. इंग्रजी वर्तमानपत्रावरून समजते की, स्टेट सेक्रेटरींनी त्यास नौकरीवरून दूर करण्याचा हुकूम दिला. आतां यास नौकरीवरून दूर करण्याचे कारण याने आपला धर्म बदलला हे स्टेट सेक्रेटरी दर्शवीत नाहीत तर याचे गैर वर्तणुकीमुळे त्यास नौकरीवरून दूर केले असे म्हणतात. याची गैर वर्तणूक इतकीच की, याचे पाहिली ख्रिस्ती बायको जिवंत असता याने दुसरी मुसलमानीन बायको केली. या मुसलमान झालेल्या नवऱ्याबरोबर ख्रिस्ती बायकोने राहण्याचे कबूल नव्हते व तीने आपल्या नवऱ्यास सोडण्याविषयी याचे कोर्टात फिर्याद केली नव्हती. शिवाय जो धर्म याने स्वीकारला त्या धर्माप्रमाणे त्यास पाहिजे तितक्या बायका करण्यास अधिकार आहे. असे असतां त्याची गैर वर्तणूक कोठे झाली ते समजत नाही. त्यावर काही तरी आरोप ठेऊन नौकरीपासून दूर केले. या प्रकरणाचे दुसरे नाही असे आम्हास वाटते.

बा. म.

हिंदुस्थानाचा सन १८७४।७५ सालाचा अजमास.

या आजमास करण्याच्या सहवासाने निरनिराळी खातेवार जमा धरली आहे ती येणेप्रमाणे:—जमिनीचा सारा, २१, कोटि ४० लक्ष ४० हजार; एतद्देशीय राजांकडून येणाऱ्या खंडणी ७२,६०,०००; जंगल, ६०,६०,०००; दारू व दुसरे पदार्थ यांजवर महसूल, २,२८,६०,०००; कस्टम (जकात) २,७३,८०,०००; मीठ, ६, ७,९०,०००; अफू ७ कोटि ६१ लक्ष ५० हजार ९ शे; स्टांप २ कोटि ७० लक्ष ८० हजार; टंकसाळ १२ लक्ष ४० हजार; पोस्ट खाते, ६९ लक्ष ५० हजार; टेलिग्राफ, २५,२०,०००; लाव जस्टिस, (न्यायखाते) ११,३०,०००; पोलीस [आरमारसंबंधी] २०,१०,०००; व्याज, ४६,२०,०००; पेन्शने वगैरे मध्ये ६७,९०,०००; इंग्लंडशी व्यवहारांत मिळणारे नफा ३२,२०,०००; किरकोळ १९,५०,०००; लष्करखाते ८९ लक्ष आकारण; लोकोपयोगी कामे ८ लक्ष १० हजार; पाटबंधारे खाते, ४९ लक्ष १० हजार, व स्टेट (सेक्रेटरी) रेल्वे ९ लक्ष ५० हजार मिळून एकंदर जमा ४८,९८,४०,००० होईल असे अनुमान केले आहे.

सन १८७४।७५ सालाचा खातेवार

खर्च येणेप्रमाणः—फंडेड व अनफंडेड कर्जाबद्दल व्याज ५,१२,७०,०००, सरकार चाकरी फंड वगैरे बद्दल व्याज १५,९०,०००, परत देणें घेणें खातें २६,२०,०००, आगिनीचें कारखानें ५,५१,३०,०००, जमाखातें ४८ लक्ष ३० हजार, दारू व दुसरे पदार्थ यांचा [illegible] मक्तात ८,००,०००, [illegible] ८ लक्ष ६० हजार; [illegible], ४९ लक्ष; अफू, २ कोटि ११ लक्ष ५० हजार; [illegible] ११ लक्ष ७० हजार; टंकसाळ, १६ लक्ष ८० हजार; पोस्टऑफिस, ८१,३०,०००; टेलिग्राफ (तारायंत्र) खातें ४५,००,०००; आडमिनिस्ट्रेशन (राज्यकारभार) १ कोटि ५५ लक्ष ९० हजार; किरकोळ खातीं ३२,३०,०००; ला व जस्टिस (न्याय खातें), २,२७,९०,०००; मरीन [आरमारखातें], ५२,८०,०००; इक्लिजियास्टिकल [धर्मखातें] १५,९०,०००; मेडिकल, १८,७०,०००; पोलिटिकल एजन्सीज, ४४,५०,०००; तहनामे व करारनामे याप्रमाणें नेमणुका, १ कोटि ७२ लक्ष २० हजार; सिव्हिल फर्लो वगैरे रजांबद्दल खर्च २७,७०,०००; पेन्शनें वगैरे १,८१,८०,०००; [illegible] हुंडणावळीबद्दल नुकसान, ७४ लक्ष ६० हजार; किरकोळ, ७ लक्ष प्रांतिक [illegible] (तोडून दिलेल्या खातीं) बद्दल नेमणुका, ५ कोटि ३ लक्ष, दुष्काळाचे निमित्त खर्च २ कोटि ५८ लक्ष, लष्करखातें १५ कोटि २८ लक्ष ७० हजार; साधारण लोकोपयोगी कामें, २ कोटि ५० लक्ष ५० हजार; स्टेट (सरकारी) रेल्वे १० लक्ष ४० हजार; रेल्वे कंपन्यांस [illegible] व्याज १ कोटि ३९ लक्ष ४० हजार; विशेष लोकोपयोगी कामें ४ कोटि ६६ लक्ष ३० हजार एकूण एकंदर खर्च ५४ कोटि ९३ लक्ष ५० हजार रुपये होईल असा अजमास आहे.

आता वर दिलेल्या एकंदर जमेच्या व खर्चाच्या आंकड्यांवरून एकंदर ५,९५,१० हजार रु. तूट येते असा स्पष्ट अर्थ कळतो असे झाले. या व दुसऱ्या अशाच कारणांकरितां सिक्रेटरी सरकार [illegible] आठ कोटि रुपये कर्ज काढून एकंदर गतसालच्या शिलकेस मेळ घालणार आहे. या अजमासावरून सिद्ध असें कळतें कीं, हिंदुस्थानचें एकंदर कर्ज १,१६,१४,३१,२४०. रुपये आहे व त्याचें व्याज एकंदर ५,२२,३९,९९० रु. द्यावे लागतें. तसेंच हिंदुस्थानच्या जमिनीचा साराबंदीच्या दरठरावणीच्या योगानें वायव्य प्रांत व पंजाब मिळून ८ लक्ष, १० हजार मुंबई ४ लक्ष, १० हजार व मद्रास ७ लक्ष, ३३ हजार मिळून एकंदर १९ लक्ष, ५३ हजार रुपये जमा वाढली. यावरून या दरठरावणीच्या योगानें सारा वाढविण्याचा सरकारचा क्रम सर्व देशभर सारखा चालला आहे, यात पुढें रयतेस फार तसदी होत आहे याचा विचार सरकार करील तर बरें होईल. [illegible] खात्यानिमित्त निव्वळ १४,४९,७०००० रुपये खर्च होईल असें अनुमान आहे. या खात्याबद्दल गेल्या दहा वर्षांत निव्वळ कमाल खर्च १६,०३,८३,८६० रुपये सन १८६५।६६ साली झाला होता. सन १८६९।७० सालापासून सुमारें पाऊण कोट रुपये खर्च [illegible] खात्याबद्दल कमी झाला. [illegible] साली एकंदर फौज पुढें लिहिल्याप्रमाणें असावी असें ठरलें आहे. [illegible] अमलदार ६,०८६; [illegible] वगैरे ६०,२२७; [illegible] १,८०४; नेटिव्ह शिपाई वगैरे १,२३,४७४; घोडे १३,२३८; व ३९४ तोफा याप्रमाणें आहे. या हकीकतीवरून यंदाच्या अजमासाचें साधारण स्वरूप लक्षांत येईल.

वऱ्हाड.

हवामान— मागील रविवारापासून बुधवार पावेतों ४ दिवस आकाशांत ढगांची इतकी गर्दी असे कीं सूर्य दर्शन दिवसा थोड्याच भागांतून होत असे आणि पाऊस पडेल असें वाटत असे. शेवट बुधवारीं दिवसाचे च्यार वाजतां वरच वारा जोरानें सुटून थोडी पर्जन्यवृष्टी झाली. येथे [illegible] वऱ्हाड्यांस बराच त्रास भोगावा लागला. नंतर गुरुवारीं व शुक्रवारीं खुला दिवस व लख्ख आकाश दिसें. उष्मा होतच असतो. सांप्रत ही थोडा वारा सुटून अभ्रांची गर्दी वर न होती.

—000—

आम्हास लिहिण्यास संतोष वाटतो कीं येथील हायस्कुलांतील [illegible] असिस्टंट मास्तर रा. रा. रामचंद्र आबाजी पटवर्धन हे गेल्या डिसेंबरमध्ये परीक्षा करितां उमेदवार होते त्यांत परीक्षा उतरली.

—000—

[illegible]— गतवर्षी [illegible] बंद होतें व गेले [illegible] महिन्यांत [illegible] तिथीस होणारी नहीं तो [illegible] लोकांची हंगामाची वेळ असल्यानें कारखाने व गरीब गुरीबांजवळ धान्य [illegible] कारणानें फार तुटपुंजे [illegible] नंतर [illegible] वगैरे कम [illegible] परंतु हा कारखाना [illegible] बंदाब [illegible] तीन वर्षांत दोनवार [illegible] कारणानें हल्लीं लवकरी बरीच गर्दी सुरु आहे

—000—

या आठवड्यांत फोटोग्राफर (सुर्वे [illegible] ने तसबिरी काढणारे) रा. रा. रघुनाथ बाबाजी नवरंगे हे आले आहेत. हयांनी तसबिरी येथें कांहीं, साहेबलोकांच्या वगैरे काढणें सुरू आहे. मुसाफिरांच्या व बागबगीच्यांच्या तसबिरी काढण्याचें काम त्यांजवर पडेल. यानें जवळ राधाकृष्णाच्या व दत्तात्रयाच्या वगैरे तसबिरी उत्तमप्रकारच्या आहेत तर ज्यास तसबिरी काढविणें असतील त्यांनीं ही संधी दवडूं नये.

—00—

[[illegible] धूमकेतू.]

रा. रा. श्रीपत भिकाजी उमरावती [illegible] हेडमास्तर हे [illegible] घेऊन मागील आठवड्यांत सातान्यास निघून गेले.

उमरावतीं येथील [illegible] दर चोयापैकी एक आणा [illegible] रकम काढून [illegible] रकम श्री अंबिकेचे देवालयांत सवार्द आणत त्या प्रीत्यर्थ वेचतात. व बाकीची गरीब लोकांस वाटतात. या वर्षी आम्हीं त्यास असें सूचवितों कीं, [illegible] येथील गरीब लोकांस वाटतात तो यंदा बंगालच्या दुष्काळ पीडित लोकांस पाठवावी किंवा त्या रकमेचे धान्य घेऊन पाठवावें म्हणजे पुण्य वाढेल व [illegible] खर्च केल्याचें खरें श्रेय मिळेल यांत संशय नाहीं.

—000—

[illegible]— मोर्शी येथें बरेच दिवसांपासून एका वाघानें शिकार चालविली आहे थोडे दिवसांपूर्वीं उमरावती येथील शिकार [illegible] मोर्शीस गेले होते [illegible] करण्याकरितां जात असतां त्या वाघानें त्यांवर चाल करून [illegible] सखत इजा केली [illegible] पोलिस सुपरिंटेंडेंट व [illegible] थामसन् साहेब वाघाचा समाचार घेण्याकरितां गेले आहेत. कोण कोणाची होईल तें पहावें.

वर्तमानसार.

तारीख ५ मे रोजीच्या [illegible] कळते कीं, [illegible] येथील मजूरलोकांनीं काम सोडिलें.

बंगाल्यांत दुष्काळाप्रीत्यर्थ विलायतेस ९॥ लक्ष रुपये वर्गणी आजपर्यंत जमली असे कळते.

मुसलमान लोकांस शिक्षण— मुंबईस तारीख ३ रोजीं मुसलमान लोकांची सभा भरली होती. उद्देश मुसलमान लोकांस विद्या शिकविण्याच्या [illegible] करण्याचा होता. ह्या सभेत [illegible] सुलतानाचे [illegible] होते.

[illegible]— [illegible] लिहितो कीं [illegible] आणि [illegible] त्यांचें दोघीं [illegible]. पुढें [illegible] आहे [illegible] [illegible] मुंबईस [illegible] न्याय [illegible] [illegible] केला तो [illegible] नाहीं. त्या अपराधाबद्दल त्यास [illegible] मरेपर्यंत सोडून द्यावे. परंतु त्या [illegible] मुदतीची [illegible] एकंदर [illegible] नाहींत तर मात्र त्या नवऱ्यावर खुनाचा [illegible] लागेल. टा. इं.

अमेरिकेंतील [illegible] नदीस [illegible] [illegible] प्रदेशांत पाण्याचा [illegible], [illegible] व [illegible] या [illegible] १४ हजार [illegible] [illegible] नुकसान झालें.

हिंदु पेट्रियट वरून कळतें कीं वृंदावन [illegible] मध्ये [illegible] लोकांना गुरु थोड्या दिवसांपूर्वी [illegible] पावला. त्यांच्या जवळ १,११,००,००० रुपयांचें द्रव्य होतें तें सर्व त्यानें दान दिलें. [illegible] २५० रुपये व [illegible] १५० रुपये मात्र दिले!

[illegible]— [illegible] आठवड्यांत [illegible] पडल्या, [illegible] पाणी [illegible] आलें आहे. आणखीही पर्जन्य पडण्याचें चिन्ह दिसत आहे हवा गार झाली आहे. [illegible] आठवड्याप्रमाणें आहे.

बेळगाव— या आठवड्यांत [illegible] असून उष्मा अतिशय होत असतो. काल सायंकाळीं आकाश एकाएकीं अभ्राच्छादित होऊन, विजांचा चकचकाट व मेघांचा गडगडाट होऊन दोन तास [illegible] वृष्टि झाली. येणेंकरून पाण्याचा [illegible] होईल असें वाटत.

दुर्ग्राम शासन— अनगोळ स कांहीं लोकांनीं [illegible] एक [illegible] आठ वाणदारांनी [illegible] संकेत करून त्याप्रमाणें ती [illegible] नाहीं; परंतु ती गोष्ट [illegible] त्यांत [illegible] पदरचा भत्ता देऊन [illegible] गाड्यांची घात ठेवलें. असें समजतें. बे. स.

[illegible] सभेचे उपेदार [illegible] [illegible] [illegible] दुष्काळ [illegible] [illegible] मनीआर्डर [illegible] पाठविले.

[illegible] [illegible] रेल्वे गाडी [illegible] एक [illegible] पडून [illegible] [illegible] असे [illegible] घडत [illegible] [illegible] पाहिजे. ज्ञा. प्र.

[illegible] १९ ते तारखेस [illegible] एक नेटिव [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] इस्टेशन [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. ज्ञा. प्र.

हिंदुस्थानांत कापसाच्या [illegible] [illegible] [illegible] हिंदुस्थानांत [illegible] [illegible] हिंदुस्थानांत [illegible] ३०,००,००० रुपये [illegible] हिंदुस्थानांत [illegible] [illegible] हिंदुस्थानचे [illegible] [illegible] पैसा [illegible] आहे. [illegible].

[illegible]

[illegible] [illegible] हिंदु [illegible] शहरीं [illegible]

लेख त्यांचे दुसरे नौकरलोक मनांत समजत असत कीं, त्या बिचाऱ्याचीं शंभर वर्षें भरली. त्याच्या श्रीफळ हातांत मिळण्याची वेळ आली. हा दाखला आज आठवण्याचें कारण आलीकडे आमच्या गोडबोल्या सरकारानें एक नवीन गोडगट हुकूम फरमाविला आहे. त्यांत तिसऱ्या क्लासच्या आणि चवथ्या क्लासच्या उतारूला स्वर्ग लोकचें सुख द्यावें ह्मणून लिहिलें आहे आणि त्यावरून आमचे बहुतेक सर्व वर्तमान पत्रकर्ते त्या भावी सुखांतच दंग होऊन मिटक्या मारिताहेत. सरकारच्या मनांत जर गरिबांच्या दुःखाबद्दल खरोखर कळकळा असता तर सरकारानें कधीं हो रेलवेचें काम करण्याकरितां विलायतेहून रेडे, बैल, गाढव डुकर अणून त्यांना पदरची पेंड चारली नसती. या देशांत रेलवेचें काम चालविणारे लोगे रेडे, बैल, गाढव, डुकर, पुष्कळ आहेत. त्यांकडून जर सरकार रेलवेचें काम घेते तर त्यांना पदरची पेंड चारण्याचा सरकाराला कधींच प्रसंग आला नसता. जर सरकारच्या मनांत खरोखर आपल्या सरक्युलर हुकूमाप्रमाणे वागवावयाचें असते तर ते रावबहादूर शंकर पांडुरंग यांच्या प्रकरणांत असे डोळ्यावर कातडें ओढून कां बसते? जर आह्मी गर्हेप पडलो नसतो तर स्टेशनमास्तर व पोलिस वगैरेंनीं रा. ब. शंकर पांडुरंग यांस खुप मुष्टिमोदक चारले असते. असा आपल्या वरिष्ठांस रिपोर्ट करणारे व बयवेलाचा पक्ष घेणारे साहेब त्या आपल्याच रिपोर्टाविरुद्ध प्रतिज्ञेवर सबार्डिनेट जज्जापुढें काय ह्मणून साक्ष देते. आणि त्याच रिपोर्टावरून त्याने वरिष्ठ साहेब लोणावळ्याच्या स्टेशन मास्तरास कां न काढून टाकते? आणि रिपोर्ट करणाऱ्या साहेबांच्या अंगीं डि० ट्राफिक म्यानेजरचें काम चालविण्या पुरता खरेपणा व सभ्यपणा नाहीं असें कां न ठरविते? आमचा तुकया वाणी ह्मणतो "बोले तैसा चाले त्याचीं वंदावीं पाउलें." आमचे सरकार जर बोलल्याप्रमाणें करणारे असते तर त्याच्या पायांवर आह्मी लोटांगणें घातलीं असतीं. पण ते तसें कोठे आहे? लो.क.

काटकसर.

ज्याप्रमाणें काटकसरीचा उपयोग गृहकृत्यांत होतो त्याचप्रमाणें इतर सर्व गोष्टींतही होतो. विलायतेंत कोट्यावधी रुपयांचा माल उत्पन्न होतो. आजपर्यंत ज्या पदार्थांचा उपयोग झाला नाहीं त्याचा हल्लीं कसा करण्यांत येत आहे याविषयीं विलायतेंतील एका गृहस्थानें पुस्तक लिहिलें असून त्यांतील कांहीं हकीकत लंडन टैम्स पत्रांत छापली आहे ती अशी—आजपर्यंत लोंकरीच्या वस्त्रांच्या चिंध्या फुकट जात असत त्यांचा प्रथम खताच्या कामीं उपयोग होऊं लागला. लोंकरीच्या चिंध्यांचें मिश्रन घातलें ह्मणजे टिपण्याचे कागद होतात हें पूर्वीं आह्मी एकदा लिहिलें आहेच. हल्लीं विलायतेंत लोंकरीच्या चिंध्यांचा मोठा व्यापार उत्पन्न झाला आहे. लोंकरीच्या चिंध्यांची पुनः लोंकर करून तिचें सूत काढतात व नव्या लोंकरीच्या सुतांत त्याचा उपयोग करितात. चिंध्यांच्या लोंकरीच्या सुतानें वस्त्र निर्माण होतें हें विद्वान मात्र नकोच. परंतु याचा उपयोग असा होतो कीं लोंकरीचीं जीं वस्त्रें गरीब लोकांस दुर्मिळ असतात तीं थोड्या किंमतींत तयार करितां येतात. लोंकरीच्या चिंध्यांचा अशा प्रकारचा उपयोग करण्याची सुरुवात प्रथम इंग्लंडांत झाली व ही गोष्ट इतर देशच्या लोकांस कित्येक वर्षेंपर्यंत माहित नव्हती. प्रथम ही गोष्ट विशेष कोणास माहित नव्हती तेव्हां विलायतेंतील एका व्यापाऱ्यानें फ्रान्स वगैरे देशीं जाऊन स्वस्त दरानें लोंकरीच्या चिंध्या खरेदी करून या व्यापारांत एक कोटि रुपये कमाविल्या विषयीं लिहिलें आहे. दुसरी गोष्ट अशी लिहिली आहे कीं पूर्वीं घुशींच्या केसांच्या व धर्माचा उपयोग करण्याचें कोणास माहित नव्हतें परंतु हल्लीं घुशींच्या केसांची साहेबलोकांच्या टोप्या करणारे उपयोग करूं लागले असून कातड्यांचे हातमोजे होऊं लागले आहेत. पारीस शहरांतील घुशींच्या उपयोगा विषयीं अशी विलक्षण गोष्ट लिहिली आहे कीं, त्या शहरांत सुमारें २,००,००,००,००० घुशी असल्याचा अजमास आहे. मुंबईंत घुशी किती आहेत याचा विचार केला ह्मणजे पारीस शहरांतील घुशी विषयीं आश्चर्य वाटणार नाहीं. घुशीपासून उपयोग करून घेण्याकरितां व त्या जलदीनें सांपडण्याकरितां पारिस शहरीं चमत्कारीक योजना केली आहे. या शहरीं जीं गुरें मारली जातात त्यांच्या हाडाचा उपयोग होतो व हाडांच्या अंगचे मांस शोष काढून टाकून तीं स्वच्छ करण्यास फार श्रम पडतात, ह्मणून कांहीं ठिकाणीं आवार घालून सभोंतल्या उंच भिंती घातल्या आहेत. गुरें मारल्यानंतर त्यांचीं हाडें आवारांत टाकलीं ह्मणजे शेष राहिलेलें मांस खाऊन हाडें स्वच्छ करून ठेवतात. घुशींना चांगलें अन्न खाण्यास मिळाल्यामुळें त्या लठ्ठ होतात, व या योजनेंतून दुसरी सोय अशी कीं त्यांस हवे तेव्हां धरावयास सांपडते. या ठिकाणच्या घुशी मारण्याचे दिवस नेमले असून त्यादिवशीं घुशी मारून नेण्याचा मक्ता देतात. गे. ओ.

लग्नकरार.—व्हिक्टोरिया राणीच्या दुसऱ्या मुलाचें रशियाच्या बादशहाच्या मुलीशीं गेल्या जानेवारी महिन्यांत लग्न झालें. दोन्ही घराणीं मोठीं असून त्यांचीं राज्यें, संपत्ति, शक्ति व राज्य वैभव विलक्षण आहेत. रशियाचें राज्य हिंदुस्थानच्या दुप्पट आहे. राणीच्या राज्यावर सूर्यास्त कधींच होत नाहीं. एवढीं मोठालीं बलाढ्य, व संपत्तिमान राज्यें एशियाखंडांत असून त्यांचा संबंध झाला असता तर लग्न कशा थाटाचें झालें असतें त्याची वाचकास सहज कल्पना करितां येईल. परंतु युरोप खंडांतील राजघराण्यांतील लग्नें कशीं मारवाडी काढ्याचीं होतात हें सदरील लग्न होण्यापूर्वीं उभय पक्षांत झालेल्या करारांतील हकीकत पुढें लिहिली आहे त्यावरून लक्षांत येईल:—रशियादेशच्या कायद्याप्रमाणें रशियाच्या बादशहानें आपल्या मुलीस १,९०,००० रुपये आंदण दिले परंतु हे रुपये रशियाच्या खजिन्यांत राहून त्यांचें दरसाल दर शेकडा ५ रुपये प्रमाणें जें व्याज होईल तें मात्र सहासहा महिन्यांनीं मुलीस मिळावयाचें व तें मुलीनें आपल्या मर्जीस येईल त्याप्रमाणें खर्चावें व्याज मुलीच्या वंशास ही द्यावयाचें. मुलगी एकुलती व तिजवर बादशहाची मोठी ममता ह्मणून, काय द्यास सोडून, तीस तहहयात दरसाल ७,९०,००० रुपये देण्याचा बादशहानें ठराव केला आहे. परंतु या रुपयांवाहीं मुलीच्या मर्जीप्रमाणें खर्च व्हावयाचा, शिवाय १९,००,००० रुपये बादशहानें देणगी ह्मणून दिले आहेत. करारांत दुसरें असें आहे कीं, ड्यूक आव एडिंबरो व त्यांची पत्नी, रशियाच्या बादशहाची कन्या यांणीं मिळून एकच घर ठेवावें व संसार खर्चापैकीं कांहीं भाग मुलीनें आपल्या इच्छेस येईल तर द्यावा. ड्यूक यांस कर्ज वगैरे झाल्यास त्याचा हक्क त्यांच्या पत्नीच्या पैशावर चालूं नये. बायकोच्या अगोदर नवरा मेला तर बायकोस इंग्रज सरकारच्या खजिन्यांतून दरसाल ६०,००० रुपये मिळावेत, व तीस पाहिजे त्या देशांत जाऊन राहण्याची मोकळीक असावी. नवऱ्याच्या अगोदर बायको मेल्यास तिचे द्रव्य तिच्या मुलांस मिळावें व मुलें नसल्यास, रशियानें दिलेलें आंदण परत द्यावें. याप्रकारचें लग्न हिंदुस्थानच्या राज्यांत झालें असतें तर आंदण ह्मणून जाहागीर मिळाली असती. सदरहु करारांत जमीनीचें नाव मळीं नाहीं. सर्व व्यवहार रोकड पैशाशीं व तोही प्रसंगानुसार परत यावयाचा. हा मारवाडी काना आमच्या राजेलोकांनीं लक्षांत ठेवण्या सारखा आहे. अ. ह.

श्रीमंत महाराज तुकोजी राव यांच्या वर्णनाचा कटाव.

कडवें १. (साध्या चालीचा)

देवदयेनें नेत्र मिळाले, यास्तव राजे इंदुरचे ॥ राव तुकोजी पहा गुणानें, समजा जनहो बुध वरचे ॥ ध्रु ॥ गाईब्राह्मणपालक मोठे, नंदन जैसे पंडूचे ॥ भंडाराते भाळिं लावुनी भगत शोभती खंडूचे ॥ १ बुद्धी ज्याची सुधा सर्वदा, न रुचे खोटें भूषण ॥ मनें तनूनें आणि वाणीनें, परोपकारी फार खरा ॥ २ न दीर्घसुत्री काम जयाचें, उचित भाषणें समयास सुधाची वाटे जनां तयांच्या उपमा नाहीं विनयाला ॥ ३ हातांत खांडा पिवळा झेंडा, घोड्यावरती स्वार असे ॥ तुकोजीराव सुभेप हातां लोकां खंडेराव दिसे ॥ ४ गुणिलोकांच्या गुणा पाहुनी, तुकवी मान परोपरी ॥ धना देऊनी करी सत्कारा, मग ते जाती सुखें घरीं ॥ ५ भव्य आकृती नसे विकृती, तमोगुणाची जया जरा ॥ प्रसन्न ता ती मुर्ती पाहुनी, स्वतां कोप तो जाय घरा ॥ ६ अंतःपानें बाह्य स्नानें, पाप जावया संताप ॥ भूप तुकोजी खुप भक्तीनें, नित्य सेविती गंगाप ॥ ७ होळकरांच्या कुळीं न पूर्वीं, झाला कोणी असा बळी ॥ सन्मार्गानें जाणाराचे, निर्भयचित्तें कान पिळी ॥ ८ संतमंडळा शांति कळाया, पूर्वीं तुकोजी जे झाले ॥ ते हे आतां गजनीतीचे, दर्शक भूप जणु गमले ॥ ९ लोगी रोगी अंध पांगळे, बहिरे मुके दुष्काळीं ॥ यांना ज्यानें अन्न देऊनी, अभंग कीर्ती साचविली ॥ १० उर्दु फारशी मराठी सारि, संस्कृत इंग्लिश बहु शिकले ॥ राव तुकोजी विद्वानासीं, सभेंत बोला नहि हटले ॥ ११ आळस सोडुनी नियमित वेळीं तुकोजि मनुजा अनुसरुनी करिती कागें मतात्रतांचीं, सर्वसेशा मिटूनी ॥ १२ सत्य रक्षुनी मित तत्कर्ता, राव तुकोजी प्रेमानें ॥ चालत आल्या महापथानें, करिती पुष्कळ मानानें ॥ १३ नळा बांधुनी पाणी आणिलें, मधुर इंदुरीं शक्किर ॥ विऊन प्रजा शीशिवा प्रार्थिती, 'जयी असो' हा नरेश्वर ॥ १४ आंग्लशातिका वंद ठेविले, जेथें तुंबळ पाणि असे ॥ विशाळ रस्ते दुरुस्त केले, नहि अंजाणा कधीं फसे ॥ १५ साधु असो वा सखा असो वा, रिपू असो वा अपराधी ॥ न्यायाधारें ठाला असतां, तत्क्षणिं त्यातें स्वतां वधी ॥ १६ राव रंका धेनू वाघव, ऐक्यें वागति हा डंका ॥ राव तुकोजी राजे असतां, वाजे यामधिं नहिं शंका ॥ १७ कडक शिक्षणा मिळून चोरटे, धडक सिकागे घरीं बसले ॥ कितो शतकी गोष्ठ मजुरी, करावयास जनीं घुसले ॥ १८ सडक फोडुनी लोखंडाची सडक बांधिली निजदेशीं लाखो रुपये खर्चूनि केली, प्रजोद्यमाला जणुं वेशी ॥ १९ इंदुरनगरीं रम्य मंदिरें, धना देउनी बांधविलीं ॥ वृष्टिनल्यीं पतित पुलाचीं, सर्वहि अंगें सांधविलीं ॥ २० मही मदाची पती तियेचा, राव तुकोजी ज्ञानमदी ॥ कामाक्रोधा मदा त्यजाया, प्रजा मागती सदा पदीं ॥ २१ पहा इंदुच्या गुणा इंदुरीं, समुद्रभरती अहर्निशीं ॥ सहवासपाला ताप नसावा, वाहिण लक्ष्मी घरीं तशी ॥ २२ सदा कळेचा संभव नये, लघू परंतु शिवस्थिती ॥ कामें होतीं नळे जयाच्या, एकर शिनें समुन्नती ॥ २३ सुधाल्लेपनें अंग शोभले, कुरंग अंकीं मध्यादिशा ॥ सन्मंत्राच्या चर्चा भारी, खरी घरकामिण भली निशा ॥ २४ अशा इंदुरीं राव तुकोजी, सतुनोषित सुखि आहे ॥ कोनक निर्मळ बिलदलानें, प्रत्यहिं गिरिशावर वाहे ॥ २५ पूज्य देव हा पशूपति माझा, त्याचि मंडळीं पशु खरे ॥ वृद्धापणीं ते निर्बळ होउनि हाल भोगिती फार बरे ॥ २६ अशा विचारें तरतुलवाला विशाळ पांजरपोळ करी ॥ पुरी इंदुरीं राव तुकोजी, ऐसें करणें नसे वरी ॥ २७ जया सेवितां विषाद नाहीं, एकादशिच्या दिनीं पहा ॥ मुनिवृंदांनीं विचार करुनी, सभेत कथिला शुचीपहा ॥ २८ देहपोषणीं दुग्धसाम्यता, अशा गव्हाची जनाधरा ॥ देश माळवा तुकोजि राजा, नित्य सेवना हाच बरा ॥ २९ कार्यांभीं ज्ञानबळानें, शेवट सांगति कार्याचें ॥ इनामवृत्ती हक्क देऊनी, मान राखिती आर्याचें ॥ ३० देवदयेनें नेत्र मिळाले यास्तव राजे इंदुरचे ॥ राव तुकोजी पहा गुणानें, समजा जनहो बुध वरचे ॥ ध्रु ॥

ह्मा. प्र.

हें पत्र अकोला येथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REGISTERD NO 7, 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० १७ माहे मे सन १८७४ इ० अंक २०

जाहिरात

वऱ्हाडसमाचाराचे किंमतीविषयीं.

वर्तमानपत्राच्या पुष्कळ दिवसांच्या अनुभवावरून, देशांत अलिकडे जी पत्रांची प्रसृति होत चालली आहे तिजवरून, व आमच्या वऱ्हाडच्या लोकांस वर्तमानपत्र वाचण्याची काहीं गोडी लागण्यास कारण व्हावें ह्मणून १८७३च्या जानुआरी महिन्यापासून वऱ्हाडसमाचाराच्या किमतींत आह्मी थोडा फेरफार केला आहे तो असा—

	रु.
वर्षाचे आगाऊ	५
साल अखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
अखेर	२
तीन गृहस्थ एका गांवीं पत्रें मागवितील तर एकेकास वर्षास आगाऊ वंगी हाशील	१
चार किंवा अधिक पत्रें एका गांवीं घेणारे असून तीं एकाचे नांवें मागवितील तर प्रत्येकी आगाऊ डाक हाशील वर्षाचे	०८
सदर्हू वर्ष भरल्यावर देतील तर	१

खेडे गांवचे पाटील पटवारी लोक व गांव शेतकरी लोक तसेच लोअर क्लास स्कुलांच मास्तर लोक यांस सदरील फेरफारापासून पत्र घेण्यास उत्तेजन यावें असे आमचें अनुमान आहे व त्याप्रमाणें बऱ्याच अंशीं घडून येईल तर याहूनही किंमतीचे दर कमी करावे अशी आमची इच्छा आहे व ती सफळ होणें अश्रयदात्यांच्या उदारपणावर अवलंबून आहे.

साल अखेर किंमत भरणारास ती पाठविण्याची तादृश काळजी असत नाहीं व पांच पांच वर्षांच्या किंमती अजून कित्येकांकडे यावयाच्या आहेत असें पाहून किंमतीचे अखेर दरांत आह्मी काहीं फेरफार केला नाहीं.

आगाऊ किंमत देणें ती पत्र सुरू झाल्यापासून एक महिन्यांत द्यावी अशी आह्मी मुदत ठरवितों.

नोटिसा व जाहिराती छापण्याचे दर.

	रु.
दहा ओळींचे आंत	१
दहा ओळींहून अधिक असल्यास दर ओळीस	०१८६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश भाषेत नोटिस वगैरे छापविल्यास दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

नोटिस लिहिलेली न आणितां छापखान्यांतून लिहविल्यास २५ ओळींपर्यंत दोन आणे व त्याहून अधिक मजकूर असल्यास च्यार आणे लिहिणावळ पडेल. व डाकडून रजिष्टर करविणें असेल तर वर्तमानपत्राचे अंकाबद्दल च्यार आणे, रजिष्टरबद्दल च्यार आणे, व डाक हाशिलाबद्दल अर्धा आणा मिळून साडेआठ आणे ओळींचे दराशिवाय द्यावे लागतील.

गजकरणाचें औषध.

आमचे छापखान्यांत गजकरणाचे औषधाच्या डब्या विकावयाच्या आहेत. हें औषध खात्रीचें असून यापासून गुण लवकर येतो. लावल्यानंतर आग मुळींच होत नाहीं. औषध थंड पाण्यांत भिजवून गंधाचे उटीप्रमाणें पातळ करून स्नान केल्यानंतर लावावें. किंमत ६ सहा आणे.

हें औषध गजकरणाशिवाय खरूज व नायटे यांजवरही चांगले प्रकारें लागू होते.

जाहिरात.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व व्यंकटेशस्तोत्र

असें एकत्र पुस्तक कोणी भाविक गृहस्थानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर छापविलें त्याच्या थोड्या प्रती विकावयाच्या आहेत. किंमत ६ आणे व डाक हाशील १ आणा पडेल.

नोटिस.

नोटिस—यासतुक रामदास मारवाडी दुकान काणी तालुके बाळापूर यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं आह्मी तुह्माला ३५ रुपयाची चिठ्ठी लिहून दिली त्याचे फेडीकरितां ५० रुपयांचा पुर्ता दावा ह्मणून एक कागद आणिला होता खरा परंतु आमची रुपये देण्याची सवड झाल्यावरून तुह्मास विचारलें कीं मुद्दल रुपये ३५ द्यावे व आह्मास मोकळें करावें त्याप्रमाणें तुह्मी कबूल झाल्यावरून गोपाळा तेली याचे हातून रुपये २७ व जानु भामटी याचे हातून रुपये ८ असे ३५ रुपये रोख तुह्मास दिले व पावती आणि स्टांपकागद परत मागितला तेव्हां तुह्मी देतो देतो ह्मणाला आणि अजून दिले नाहीं व हल्लीं आह्मावर कवडीची नोटिस छापविली ही अक्षरशः खोटी आहे आह्मी तुमचें देणें एका कवडीचेंही नाहीं याचा पुरावा करून देऊं. कळावें तारीख १४ माहे मे सन १८७४

(सही) हरी नारायण काळे याचे हातची निशाणी रेघ.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

श्रीयात्रा.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. महाराज मी मथुरेहून निघालों तों १२ मोवा हतरांत आलों. येथून दोन कोशावर रेल्वे स्टेशन आहे तेथें जाऊन आगगाडींतून गाजियाबादेहून सहारणपुरास आलों. गाजियाबादेहून ही रेल दिल्लीस जाते आणि गाजियाबादेस पंजाबरेल्वे येऊन मिळाली आहे. सहारणपुर हें चांगलें शहर आहे. येथून रुडकी २४ कोश व तेथून हरिद्वार १२ कोश आहे. येथें येऊन पोचलों.

हरिद्वार हें हिमालय पर्वताचे अगदीं पायथ्याशीं लागून आहे. पर्वत फोडून ही गंगा येथे आली आहे. आणि त्या गंगेचे काठानेंच येथून बद्रिकाश्रमीं जाण्याचा रस्ता असल्यावरून याला हरिद्वार असें नांव पडलें आहे व मायापुरीही याच क्षेत्रास ह्मणतात.

येथें मुख्य यात्रा त्र्यंबकेश्वराप्रमाणें "गंगाद्वारे कुशावर्ते बिल्वके नीलपर्वते। स्नात्वा कनखले तीर्थे पुनर्जन्म न विद्यते॥" या न हरिद्वारे कुशावर्ते असें येथें ह्मणतात.

येथें पूर्वीं दक्ष प्रजापतीने यज्ञास आरंभ केला होता व शिवाची निंदा व आपला अपमान पाहून दाक्षायणीनें येथें आपला प्राण दिला.

हें क्षेत्र राजे रजवाडे यांनीं वाडे व गंगेचा घाट व मंदिरें बांधल्यानें मोठें सुशोभित दिसतें. येथें कुटुंबवच्छल बहुधा रहात नाहीं. फक्त वाणी बकाल वगैरे दुकानदार सडे रहातात. येथून तीन कोस ज्वालापूर नामें शहरास गंगापुत्र आदिकरून सर्वांची बायका मुलें असतात. येथून दोन कोस गंगातीरीं कनखल तीर्थ आहे. व दक्षेश्वर महादेव तेथेंच असून कनखलही शहरच आहे व तेथेंही सुंदर घाट व हवेल्या, बागबगीचे, दुकानदार इत्यादि सर्व आहेत.

येथें थंडी फार. गंगेचे पाणी गोड, थंड आणि किती स्वच्छ आहे ते सांगतां येत नाहीं.

इंग्रेजानीं गंगेचा नहर येथून काढून सुमारें २५० कोसांवर कानपुरास नेऊन पुनः गंगेस मिळविला. येथून पश्चमेस सुमारे च्याळीस कोसावर जगाधारी नामें एक स्थान याच पर्वताच्या पायथ्याशीं आहे व येथें जशी पर्वतांतून गंगा आली तशी तेथें यमुना येऊन पुढें येथून सुमारें तीन शें कोसांवर अलाहाबादेस या दोहोंचा संगम झाला त्यास प्रयागराज असें ह्मणतात. दोहों नद्या मधील जो प्रदेश त्याला अंतर्वेद असें नांव आहे. जगाधारीस ही याच प्रमाणें यमुनेचा नहर काढून पुनः दिल्ली येथें यमुनेस मिळविला आहे. यमुनेचा नहर अंतर्वेदचे बाहेरून व गंगेचा नहर अंतर्वेदींतून नेला आहे व या खेरीज दुसरे जागेतून ही या दोन्ही नद्यांचे नहर काढण्याचे काम जारी असल्याचे कळतें.

या नहरांतून नावा चालतात आणि त्या योगानें माल व पाशिंजरास मोठा उपयोग होतो तसेच या नहरांतून गांवोगांव पाट काढून हजारो एकर जमीन भिजून बागाइत, साळी, ऊस, गहूं, हरभरे इत्यादि पिकास मोठा फायदा होतो. कोठे कोठे मोठमोठाले गांवीं पाणचक्या आहेत तेणेकरून हजारो खंड्या धान्य दळलें जातें सारांश पूर्वीं या नद्यांचा उपयोग विशेषें करून परलोकचा मात्र असे परंतु आतां त्या इहलोकच्याही पुष्कळांशीं सुखाला देणाऱ्या झाल्या आहेत.

हा नहर नेतांना आणखी असें चमत्कार पाहिले कीं, हरिद्वाराहून चार कोसांवर राणिपुर ह्मणून एक गांव आहे तेथें एक नदी आडवी आली आहे. त्या ठिकाणीं इंग्रजानीं पूल बांधून त्यावरून नहर काढून पुलाखालून नदीचा जाण्याचा रस्ता काढला आहे. तसेच रुडकीपासीं एक नदी आहे तिला पूल बांधिला आहे. त्या पुलाखालून नदी वाहते व पुलावरून नहर नेला आहे. नहराची रुंदी दोन शें फूट असून त्यांत पाणी सुमार १० फूट नहात आहे. एकंदरीत ही कृति पाहून मन अगदीं थक्क होऊन जातें व हीं कामें मनुष्यकृतीचीं नसून देव दानवांनीं बांधलेलीं असावीत असा भास होतो.

रुडकीस इंग्रजांची छावणी असून येथें लोखंड दाळून बंदुका, तरवारी रेलगाडीचें सामान व अनेक प्रकारचे पदार्थ बनत असतात. येथील कालेजही फार नांकित आहे. येथें एक पदार्थसंग्रहालय आहे. त्यांत नाना प्रकारच्या वस्तु मांडलेल्या आहेत. त्यांत फार प्राचिन कालचे मनुष्य ह्मणा किंवा राक्षस ह्मणा त्यांचीं हाडें मिळालेलीं ठेविलीं आहेत तीं पाहिलीं ह्मणजे पूर्वीं मोठमोठीं विक्राळ मनुष्यें नव्हतीं व सृष्टी उत्पन्न होण्यास पांच हजार वर्षें झालीं असें सदर्हू हाडें पाहिलीं ह्मणजे मानवत नाहीं. असो. लोभ करावा ही विनंती.

तारीख २६ एप्रिल सन १८७४ इसवी मुक्काम रुडकी.

एक यात्रस्थ.

वाशिम ता० ११ मे सन १८७४

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. या खालीं लिहिलेल्या चार ओळी पाठविल्या आहेत यांस मेहेरबानगी करून जागा द्यावी.

माझें घर येथें असल्याकारणानें मे महिन्याच्या सुटींत मी आपल्या गांवीं आलों. एथें मला आपल्या पत्रद्वारें असें समजलें कीं आकोला हायस्कुलांतील पहिल्या वर्गांतील विद्यार्थी रा० धोंडो बाळकृष्ण यांस पहिल्या नंबरचें बक्षिस मिळून त्यांनीं तें अकोल्यास नवीन झालेले लायब्ररीस बक्षिस दिलें; हें पाहून मला फार संतोष झाला. हें एक देशसुधारणुकीचें साधन समजलें पाहिजे. अकोला हायस्कुलांतील कित्येक विद्यार्थ्यांस पांच पांच सहा सहा रुपये पगार मिळत असून त्यांच्याच्यानें या लायब्ररीस दोन आणे वर्गणी सुद्धां देववत नाहीं. व त्यांत कित्येक तर असे आहेत कीं, त्यास ही लायब्ररी कधीं मोडेल असें होऊन गेलें आहे. व ते तिच्या पाठीसही लागले आहेत. तर असे जे सभ्य गृहस्थ असतील त्यांस माझी हीच विनंती आहे कीं, त्यांनीं असें न करितां या नवीन मंडळीस उत्तेजन देत असावें.

येथें आल्यावर मला असें समजून आलें कीं, येथेंही दोन लायब्रऱ्या आहेत.

त्यांत एक मि॰ अबदुल हक साहेब यांणीं आपले कचेरीच्या शेजारीच केली आहे. तीत कित्येक वकील व कारकून मंडळी वर्गणीदार आहेत व तिजवर एक सहा रुपयाचा शिपायी ठेविला आहे, हे एक स्तुत्य कृत्यच समजले पाहिजे परंतु या लायब्ररी पसून जनरल लायब्ररीस इजा न होवो.

एथील जनरल लायब्ररीची व्यवस्था चांगली आहे. परंतु कोठे काहींना कांहीं तरी उणें असतेच. ते असे कीं, एके दिवशीं मी दोन प्रहरच्या वेळेस सहज गेलो, तों तेथे कांहीं अडाणी जातीचीं मुलें व लायब्ररींतील काम पहाणार एके ठिकाणीं जमून लावण्या व अशाच प्रकारचीं कांहीं वाईट भाषणें करितांनां माझ्या कानीं आलें. तेव्हां मला असे होऊन गेले कीं माझ्याच्यानें तेथें बसवेना. आतां वास्तवीक पाहिलें असतां हें मना करण्याचें काम शिपायाचे आहे. लायब्ररीचे सेक्रटरी ह्मणजे नेहेमी लायब्ररींत बसत असतात असें काहीं नाहीं. परंतु शिपायीच जर असे करूं लागले तर इतर सहजच करितील. या गोष्टिकडे सेक्रटरी लक्ष पुरवितील तर बरें होईल.

गाओगाव प्रमाणें येथीलही म्युनिसिपाल कमेटीची व्यवस्था फारच वाईट आहे. पूर्वी रा. रा. बजाबा रामचंद्र डे. ए इ. हे येथें असतें वेळेस सेक्रेटरीचें काम त्यांच्या कडेस होतें. त्या वेळेस गावांत पेट्या होत्या व त्या पेट्यांत कचरा टाकून त्या पेट्या दररोज साफ करीत असत. परंतु ते गेल्यावर त्यांच्या जागेवर रा. रा- विनायकराव हे आले. ते आल्यावर त्यांच्याकडेस हे काम कांहीं दिवस होतें. परंतु आतां त्यांच्याकडून काढून येथील देवळावरील अधिकारी रा. रा. बाळाजी नाईक दंडे यांचे कडेस दिले. आतां ह्मणजे ते या कामास अयोग्य अहित असें आमच्याने ह्मणवत नाहीं. परंतु वास्तवीक पाहिले असतां जसा एखादा सुशिक्षित मनुष्य हें काम चांगलें करील तसे यांच्याकडून हे काम चांगले होणार नाहीं. आतां म्युनिसिपाल कमिटीचे काम इतक्या सफाईने होत असते कीं गल्लोगल्लीनें तर गाडोगणती कचरा पडला असतो तशांत गावामध्यें डुक्करांचा सपाटा असल्या कारणानें रस्त्यावर तर पत्रावळीचा सडाच पडलेला असतो.

येथील डे. क. हे पुसदाकडेस फिरावयास गेले आहेत; ते एक दोन दिवसांनीं परत येतील.

आताशीं आकाश नेहेमीं ढगांनीं व्याप्त असते. रविवारीं चार वाजतां चांगला पाऊस पडला. त्या सपाट्यांत वारा व गारा मनस्वी असल्याकारणामुळें पुष्कळाचें नुकसान झालें. डे॰ कमिशनरच्या कचेरीसमोरील चार आंब्यांचीं झाडें पडलीं. व वाशिमच्या ईशान्य दिशेस सुमारे एक कोशांवर रहदारी बंगला आहे तो पडला एकंदरीत बरेच नुकसान झालें असे ऐकतो. महाराज पत्रविस्ताराची माफी मागतो. ह्या ओळी छापल्यास मनास बरे वाटून पुन्हा पाठविण्यास बरे पडेल. कळावे लोभ करावा हे विनंती.

एक वाशिमकर

क्ष

वऱ्हाडसमाचार

मिती जेष्ट शुद्ध २ शके १७९६

पुण्यांतील हालचाली.

पुण्यास देशसुधारणेच्या कामीं अलीकडे कित्येक नवीन तरुणाच्या खटपटी चालल्या आहेत त्या पाहून आह्मास फार संतोष वाटतो. तेथें बाबाजी मनाजी लोहार या गृहस्थानें कापड विणण्याचे नवीन तऱ्हेचे ५।६ माग केले आहेत. व त्यांवर विणण्याचें काम हल्लीं चालू आहे. आपले जुने चालीचे मागावर कोष्टी लोकांस खड्डा करून बसावें लागतें व दोन्ही हातानीं आणि पायानीं काम करावें लागतें तशी बाबाजीचे मागावर जरूर नाहीं. या मागाच्या उजव्या बाजूला एक लहानसें चाक आहे त्याचा दांडा एक हातानें फिरवावा ह्मणजे माग चालू होऊन कापड विणूं लागतें. हे माग सुलभ रीतीचे अहित ह्मणजे सुमार ६० रुपयांला एक या प्रमाणें विकतां येतील असें मालकाचें ह्मणणें आहे. कित्येक देशहितेच्छु लोकांनींहि बाबाजीचे कामीं लक्ष देण्याचे चालविलें आहे. व सदर्हू प्रकारचे ५० माग त्या कडून तयार करवून ते चालू करणार आहेत. पाजणीचे कामांत अजून न्यून आहे तें सुधारण्याची खटपट चालू आहे.

दुसऱ्या प्रकारचे कांहीं माग रा. रा. विनायक कृष्ण गोरे यांजकडे व रा. रा. दाजी निळकंठ नगरकर यांजकडे पाहिले तेही नवीन तऱ्हेचेच आहेत पण त्यांत खटपट थोडी अधिक आहे. रा. रा. गणेश वासुदेव जोशी यांनीं जुन्या चालीचेच माग आपले येथें चालू केले आहेत व त्यांवर साळी कोष्टीच नोकर ठेविले अहित.

शिवराम आणि कंपनी या नावाचें बुधवारांत एक दुकान आहे. तेथें नवीन चाकू, कातरी, वस्तरे, व सुऱ्या तयार करण्याचें काम चाललें आहे व त्यांत त्यांस बरीच सिद्धी होईल असें दिसत आहे. या जिनसांचीही आपले देशांत मोठी अवश्यकता आहे. व राजर्सच्या तोडीचें हें काम ज्या दिवशीं आपलेकडे होईल तो दिवस मोठा भाग्याचा असा समजला जाईल.

रा. मोरो विष्णु तळवळकर तांबडे जोगेश्वरीचे बोळांत रहातात त्यांनीं मेणबत्या व साबणाच्या वड्या करण्याचें काम चालविलें आहे. अजून बाजारांत विक्रीस आणण्या पुरती त्यांची तयारी झाली नाहीं. पण होईल असें चालू खटपटीवरून अनुमान वाटतें.

बुधवारांत पासोड्या मारुती जवळ स्वदेशीय कापडाच्या विक्रीचें एक दुकान स्थापन झालें आहे. त्याची विक्री बरी होते. त्यांत परदेशचें कापड अगदीं नसतें. व जी एक किंमत सांगतात तीच घेतात रदबदली अगदीं नाहीं ह्मणून गिऱ्हाइकास मोठा सोय आहे. व हें ज्यांनां ज्यांनां माहित होते ते ते त्याच दुकानाकडे जातात. त्यांचें भांडवल अजून थोडें आहे व सर्व प्रकारचा ह्मणजे जरतारी वगैरे माल त्याकडे शिल्लक असत नाहीं ही यांत अजून उणीव आहे परंतु ती लवकरच निघेल व त्यांचे काम चांगले चालून त्यांच्या उदाहरणानें आणखी कित्येक तशीं दुकानें पुण्यास होतील अशी आशा आहे.

साबणाच्या वड्या करण्याचे काम चक्रल्याचे बागेवालेकडे रा॰ रावजी साठे यांचे घरींही पाहण्यात आलें पण त्यात अजून बरीच सुधारणा झाली पाहिजे.

पूना कालेजांत शिकलेले लोक बाहेर प्रांतीं फाटाफूट होऊन गेले आहेत ते मे महिन्याचे सुटींत पुण्यास येतात तेव्हां त्या सर्वांच्या एकसमयावच्छेदे गांठी पडाव्या, व न्यूनाधिक कळावें आणि सर्वांच्या ऐक्यानें देशोपयोगी कामाचे पाऊल पुढें पडावें ह्मणून एक दिवस नेमून, सर्वांनीं एकत्र जमावें अशी वहिवाट थोड्या वर्षांपासून सुरू झालेली होती व ती फार चांगली होती पण या वर्षी तिचे काम मोठे उत्साहपूर्वक झालें असें वाटत नाहीं. कोन अडीचशें विद्वान एकत्र जमावयाचे त्या जागीं यावर्षी सारे तीस लोक होते. भिकारदासाचे बागेंत ४ थे तारखेस त्यांचा जेवणाचा बेत केला होता. प्रत्येकास दीड दीड रुपया वर्गणी द्यावी लागली व ही व सूरू होण्यास प्रयास पडले असें ह्मणतात. कांहीं विशेष भाषणचमत्कारही त्या दिवशीं झाल्याचे ऐकण्यांत आलें नाहीं यावरून हें स्तुत्य काम मोडकळीस आल्यासारखे दिसते याविषयीं त्याचे प्रवर्तकांनीं चांगला विचार करून पुढील वर्षीं हें [illegible] सुधारल्यास फार चांगलें होईल.

तसेच कालेजाकडील मंडळीचें या वर्षीं नाटकही झालें नाहीं तर यांनीं असें आळसू नये व लोकांस आपले विद्येचा लाभ दिल्यावाचून राहूं नये.

गेल्या आठवड्यांत सोलापुरचे वकील रा. रा. गणेश बावाजी माटे यांचीं पुण्यास दोन ठिकाणीं कीर्तनें झालीं. लोक बरेच जमले होते व कीर्तनास बराच रंग आला होता.

रा. बा. जनार्दन वासुदेवजी स्माल काज कोर्टाचे जडज यांस ६०० रुपये पेनशन झालें. नेटिव लोकांस ५०० रुपयांहून अधिक पेनशन होत नसतें; पण जनार्दनजीचे कामांत सरकारानें मेहेरनजर करून हा स्पेशियल ठराव केला आहे. जनार्दनजीनीं पुण्याचे लोकांस चांगलें सौख्य दिलें ह्मणून त्या करितां सार्वजनिक सभेनें पानसुपारीचा समारंभ केला होता. व गावांतही दोन तीन ठिकाणीं त्यांनां विड्यास बोलाविण्याचा थाट झाला. रा. नंदराम नाईक यांणीं तर रावबहादुरास शालजोडी, पागोटें, सोन्याची कंठी वगैरे एक हजार रुपयांचा विषय दिला. व थाट फार चांगला केला होता.

कोल्हापुरकर नाटकवाले प्रस्तुत पुण्यास आहेत व यांचे खेळ तेथें सुरू झाले आहेत. त्यांच्या खेळाची ढब चांगली आहे. व ते नव्या नव्या तऱ्हेचीं नाटकें करितात हें फार चांगलें आहे. अशानें त्यांचे नाटक बरें नावाजेल यांत संशय नाहीं. त्यांनीं स्वैरसकेशा नाटकाचा खेळ फार चांगला केला. तसाच त्या दिवशीं सुभद्राहरणाचा खेळ केला तो जुना असूनही त्यांनीं चांगला वठविला. त्यांचा सूत्रधार त्या कामांत चांगला प्रवीण आहे.

पुण्यास या सालीं वक्तृत्वोत्तेजक सभेचा चौथा समारंभ झाला, तीन प्रकारचे विषय नेमून दिले होते. एक "आपले लोकांस राजकीय अथवा सार्वजनिक कामें स्वतंत्रपणें करण्याची योग्यता कितपत आहे" हा. याला पाच उमेदवार होते, पैकी च्यार हजर झाले. दुसरा विषय "बंगालच्या दुष्काळाच्या संबंधानें करुणारस प्रधान भाषण" हा होता व याला उमेदवार ८ होते. आणि तिसऱ्या विषयांत दोन प्रकार होते एक रेलवे व कालवे यांची तुलना व दुसरा "नारायणी अंतराय घडविणारे मायबाप ही त्यजावे" हा होता व याला उमेदवार चार होते. समारंभ आनंदोद्भव नाटकगृहांत ४ थे तारखेस सुरू झाला. सोमवार व मंगळवार या दिवशीं दुष्काळसंबंधीं भाषणे झालीं. बुधवारीं राजकीय विषय झाला. गुरुवार व शुक्रवार या दिवशीं दोन जोडविषयावर भाषणें झालीं. शनिवारीं सभेचें काम बंद होतें. व रविवारीं दोन गृहस्थांचीं सन्मानार्थ भाषणें झालीं नंतर सेक्रेटरीनीं परीक्षकांचे मतें ज्यांचीं भाषणे पसंत झालीं त्यांचीं नावें सर्वांस सांगितलीं. नंतर अध्यक्षांकडून यांस बक्षिसें मिळालीं. राजकीय विषयांत रा. खंडेराव बाळाजी फडके हे पास झाले व त्यांनां पहिले बक्षिस ४५ रुपयांचें मिळालें. या विषयाला दुसरें एक ३५ रुपयांचें बक्षिस ठरलेलें होतें. पण बाकीच्या तीन उमेदवारांत कोणी पास झाला नाहीं ह्मणून ते कोणास न मिळतां सेविंग झाले. दुसरा विषय बंगालचा दुष्काळ, यांत रा. गोविंद श्रीपत कुकडे पहिले आले व त्यांत ३५ रुपयांचें पहिलें बक्षिस मिळालें; व रा. रावजी शिवराम गोंधळेकर हे दुसरे आले त्यांनां २५ रुपयांचें बक्षिस मिळालें. व तिसऱ्या जोडविषयांत रा. चिंतामण सखाराम करंदीकर हे पहिले आले व त्यास ६० रुपयांचें बक्षिस मिळालें. "नारायणी अंतराय" या विषयावर वेदांतपर रा. गोविंदरावजी चिपळे यांणीं सुमार सवा तास फार चांगले भाषण केलें व तें परिक्षकास मानवलेंही; परंतु दुसरा विषय कालवे व रेलवे यांत त्यांचा पाय टिकला नाहीं ह्मणून ते गळाले. याबद्दल सभेनें खेद दर्शविला. याच जोड विषयांत रा. वासुदेव लक्षमण आठवले हे उमेदवार होते व त्यांनीं फार चुरचुरीत असे दोन्ही विषयांवर भाषण करून पुष्कळ जनरंजन केले. पण त्यांच्या विषयांत मुख्य गौरस्य कमी, आणि अतिशयोक्ती व खटके फार ह्मणून तें परिक्षकांच्या पसंतीस आलें नाहीं असा प्रकार घडला. रा. गोविंद बगाजी घाणेकर व रा. वासुदेव गोपाळ अभ्यंकर हे बंगालच्या दुष्काळाच्या भाषणांत तिसरे व पाचवे नंबरचे पास झालेले उमेदवार

होते त्यांना एक्यवर्धिका नावाच्या सभेकडून १६ व १४ रुपयांचीं बक्षिसे आलीं ती ही अध्यक्षांनीं त्यास दिलीं. व शेवटीं अध्यक्ष रा. रा. कृष्ण शास्त्री चिपळूणकर यांणीं थोडेंसे सुरस भाषण करून थोडक्यांत समारंभातील गुण दोष सांगितले नंतर सभा विसर्जन झाली.

या वर्षी वक्तृत्वोत्तेजक सभेला वर्गणी दाराकडून ३१६ रुपये, टिकिटाबद्दल १०० रुपये, रा० बा० विष्णु परशराम रानडे यांचे फंडांतून २९ रुपये व चार बक्षीस पावलेल्या गृहस्थाकडून १९ रुपये असे ४९६ रुपये मिळाले. व खर्च चार बक्षिसाबद्दल १६९ रुपये, जागे बदल १००, रुपये व त्या शिवाय दोन शिपाई, चार पोलिसचे ..क, छापणावळ, पंखे, पाणी वगैरे बद्दल ३९ रुपये मिळून ३०० रुपये खर्च लागला व सुमार दोड शे रुपये शिलकेंत पडले. मागील शिल काही सुमार साडे आठशे रुपये आहे यापमाणें या सभेची हकीकत आहे.

गेल्या दोन आठवड्यांत पुण्यास रा० रा० नानाशास्त्री आपटे रा० रा० श्रीराम भिकाजी जठार, रा० रा० बन्नाबा रामचंद्र प्रधान रा० रा० पुरुषोत्तम नारायण भट, रा. ब. विष्णु मोरेश्वर भिडे, रा. ब० शंकर पांडूरंग पंडित, रा. बा. गोपाळराव हरि देशमुख इत्यादि गृहस्थ सुटीमुळे गेले होते व पुण्याहूनही रा० बा० माहादेव गोविंद रानडे, रा० बा० शंकर पांडुरंग, रा० रा० महादेव मोरेश्वर कुंठे इत्यादि गृहस्थ मद्रास इलाख्यांत विशेष स्थळें पाहण्याकरितां गेले.

पुण्यास हवा वऱ्हाडांतल्या पेक्षां फार थंड व रमणीय आहे. या वर्षी विशेष थंड होण्याचे कारण असे आहे कीं खडक वासल्याचा पाट बांधून आणिलेला दक्षिण बाजूस पुण्याला अगदि लागून आहे. व त्या पाटाचे पुढील काम तयार झालें नसल्यामुळें ते सर्व पाणी पुण्याच्या नदींत व ओढ्यांत सोडिलें आहे. त्यामुळें या उन्हाळ्यांत तेथील हवा चांगली थंड राहिली आहे.

वऱ्हाड.

मेजर बेल साहेब जुडिशियल कमिशनर यांची स्वारी चिखलदऱ्यासच आहे.

—000—

क्पाप्टन मेंकनी साहेब अकोल्याचे डे० कमिशनर यांनीं रजा मागितली होती ती मिळाली नाहीं, पण त्यांनीं चिखलदऱ्यास राहून आपलें काम पाहण्यास हरकत नाहीं अशी त्यांस परवानगी मिळाल्यावरून या आठवड्यांत ते चिखलदऱ्यास गेले व त्यांनीं रा० रा० एकनाथ मोरेश्वर कान्हेरे डेपुटी क्लार्क आफधि कोर्ट यांस आपले बरोबर नेलें आहे.

—000—

रा० रा० विष्णु सखाराम बापट अकोला डेपुटी कमिशनरचे क्लार्क आफ धि कोर्ट यांस उमरावतीस पाठविणार. असें वर्तमान आहे परंतु या आठवड्याचा उमरावतीचा प्रबोधसिंधु आम्ही पाहिला त्यांत लिहिलें आहे कीं "रा० रा० केशवराव जयकृष्ण देशपांडे उमरावती डे० कमिशनरचे आफिशियेटिंग क्लार्क आफ धि कोर्ट यांस त्या जागेचा एप्रिल महिन्याचा भत्पगार १९० रुपये मिळाला." तेव्हां त्यांत तेथे कायम केले कीं काय न कळे.

——

अडगावचे मि० पुरुषोत्तम नारायण ए० अ० कमिशनर यांचे जावई रा० कृष्णाजी विश्वनाथ पराठे हे गेल्या महिन्यांत लिटलगोचे परीक्षेत पास झाले. यांचे तीर्थरूप सातार जिल्ह्यांत मामलेदार आहेत.

—000—

आम्हांस असें समजलें आहे कीं रा० रा० परशराम सखाराम गुप्ते उमरावतीच्या डिपुटी कमिशनराचे माजी क्लार्क आफ धि कोर्ट हल्लीं उमरावतीस आले आहेत व हे बहुत दिवस बेकार राहिल्यामुळें यांचें फार नुकसान झालें आहे. तसेंच सर्वांस माहित असेल कीं न्यायरित्या कोणचाही आरोप उघडे कोर्टांत यांवर साबीद करून यांस दरतर्फ केलें आहे असें नाहीं. सबब कमिशनर साहेबांनीं शिफारस करून व रेसिडेंट साहेबांनी ती ऐकून दयाळुपणानें परशरामराव यांस आरोपाचे संशयावरून आजपर्यंत निकामी ठेवल्याची सजा बस झाली असे मानून आतां त्यांची जागा त्यांस दिली किंवा त्याहून थोड्या कमी पगाराची दुसरी येकादि जागा त्यास दिली तर त्यावर बहुत उपकार होऊन लोकांसही बहुत संतोष होईल असें आम्हास वाटतें. व हल्लीं कांहीं नव्या जुन्या जागा होण्याचा प्रसंगही आहे याजकरितां रेसिडेंट साहेबांनीं रा० रा० एकनाथ मोरेश्वर कान्हेरे याजवर मेहेरबानी केली तशीच रा० रा० परशरामराव यांजवरही करावी अशी आमची त्यांस शिफारस आहे. व इंग्लिश सरकारच्या न्यायाचे हेंच मुख्य तत्व आहे कीं अपराधी सुटून गेला तरी चिंता नाहीं पण संशयावरून कोणाचे नुकसान करूनये. सबब मोहगमापोटीं या हुशार गृहस्थाचे नुकसान होऊनये असें आम्हास वाटतें.

—०ः०ः०—

मागें येक दोन वेळां ऐकीव बातम्या प्रसिद्ध केल्याप्रमाणे रा० रा० भास्कर सखाराम जयवंत हे अकोल्यास जुडीशियल कमिशनर साहेबाचे क्लार्क आफ धि कोर्ट होणार असें ठरलेंच परंतु रा० रा० माधवराव हरी सहस्रबुद्धे उमरावतीच्या डिपुटी कमिशनरचे क्लार्क आफ धी कोर्टचे जागेवर जाणार अशी जी वदंता होती तीप्रमाणें न घडतां ते येथेच ह्मणजे अकोल्यास डिपुटी कमिशनरचे क्लार्क आफ धि कोर्ट होणार व त्यांस २०० रुपये पगार येथेंच मिळणार. तेव्हां माधवराव अकोल्याहून जात नाहींत येणेंकरून येथील लोकांस संतोष होईल यांस संशय नाहीं व माधवराव येथेच राहून दुसरे हुशार गृहस्थ भास्कररावही आणखी येथें येताहेत ही दुसरी संतोषाची गोष्ट आहे. असें ह्मणण्यास हरकत नाहीं.

——

कापसाच्या रवानगीचें काम अजून बरेंच जारी आहे. दुसरे तारखेला संपणारे आठवड्याचे पत्रकावरून हिशेब समजते तो असाः—

	फुल्प्रेस गठ्ठे
वर्धा	२७७
हिंगणघाट	१३३
उमरावती	१६३९
मूर्तिजापुर	१११३
शेगाव	९६०
खामगाव	३१२२
	७२४०

मूर्तिजापुरास काम चांगलें चाललें आहे. तेथून फुल्प्रेसगठ्ठे १११३ व हाफ प्रेस गठ्ठे १६ आणि डोके ९६३ रवाना झाले. याशिवाय जबलपुर लाइनीकडील च्यार स्टेशनें—नंदुराणपुर, खंडवा, हरदा आणि बागरा येथून १९८३ डोके रवाना झाले. या हंगामांतील या तारखेपर्यंतची बेरीज १८४९४२ गठ्ठे झाली आहे.

—000—

वैद्यक खात्यांत सब असिस्टंट सरजन असा एक हुद्दा होता तो हिंदुस्थान सरकारानें कमी केला व त्या लोकांस या पुढें असिस्टंट सरजन ह्मणत जावें असा ठराव केला.

—000—

मि० पुरुषोत्तम नारायण व मि० बापुजी रंगनाथ एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांस दोड दोड महिन्याच्या हक्काच्या रजा मिळाल्या व त्यावरून ते स्वदेशीं गेले.

——

मि० ताजुद्दीन साहेब असिस्टंट कमिशनर यांस २९ दिवसाची हक्काची रजा मिळाली.

—000—

मि० दस्तुर बहिमनजी साहेब असिस्टंट कमिशनर यांस तूर्त काम पहाण्या करितां बुलढाण्यास पाठविलें आहे.

—000—

मि० दामोदर गणेश पुसदचे नायब तहशिलदार यांस थर्ड क्लास सबार्डीनेट माजिस्ट्रेटचे अधिकार मिळाले.

—000—

मि० नागोराव जयकृष्ण अ० काटन कमिशनर यांस २ महिन्यांची रजा मिळाली आहे.

—000—

अकोल्याचे स्माल काज कोर्टाची हद्द लहान ह्मणून बाळापुरतालुक्यापैकीं १३७ गाव या कोर्टाकडे दिले त्यांची नावनिशी ता० ३० एप्रिलचे रेसिडेन्सी आर्डरमध्यें छापली आहे. त्याचप्रमाणें खामगावच्या स्मा० कोर्टाकडे मलकापुर तालुक्यांतील ७० गाव दिले त्यांचीही यादी छापलेली आहे.

——

मि० वामन अनंत भोळे ओव्हरसियर यांस तीन महिन्यांची हक्काची रजा मिळाली.

—000—

वऱ्हाडची जानेवारी महिन्यांत जमा २९६४२९१ रुपये झाली व खर्च ३९०२९७ रुपये झाला.

——

एलिचपुर— मोहनलाल रामलाल अगरवाला यानें नसती हरकत केल्यामुळें तहशिलदार यांनीं सदर्हु इसमास दोन महिने सक्त मजुरीची शिक्षा दिली. त्यावर केलेल्या अपीलांत डे० क० साहेबानीं केदीस चार महिन्यांची जास्त शिक्षा दिली असे समजतें. कोठून त्या बिच्याऱ्यास अपील करण्याची बुद्धी झाली कोण जाणें! नवीन फौजदारी कायदा अमलांत आल्या पासून वऱ्हाडांत हें पहिलेंच उदाहरण आहे.

—000—

क्या. रेनिक साहेब अ. कमिशनर बडनेरा हे दोन वर्षांचे रजेवर विलायतेस जाण्याकरितां मागील आठवड्यांत मुंबईस गेले. त्यांचे जागीं अकोल्याहून क्यापटन बुलक यांची नेमणूक झाल्याचें कळतें.

—000—

उमरावतीस्टेटरेल्वे—येथे बडनेऱ्याहून येणारी आगगाडी लवकरच बंद होण्याचीं चिन्हें दिसूं लागलीं आहेत. कारण येथील स्टेशनावरील एक दोन कारकूनांस ता० २० मेच्यापुढें तुमचे नोकरीची जरूरी नाहीं. अशी नोटिस मिळाली. व कापसाचे व्यापाऱ्यांत तुम्ही मे अखेरपर्यंत कापसाचे गठ्ठे काढावे पुढें रेल्वे सुरू असेल असा भरंवसा नाहीं. ह्मणून सूचना मिळाली आहे!

—000—

रा. रा. व्यंकटेश गोविंद केतकर पूर्व वऱ्हाडचे पोस्टखात्यांतील सब इन्स्पेक्टर यांची मध्यप्रांतांत चंद्रपूर येथें याच कामावर बदली झाली. प्र. लि.

वर्तमानसार.

बडोद्याचे श्री० मल्हारराव गायकवाड नवसरीस होते ते १८वे तारखेस बडोद्यास जाणार व पुढ अक्टोबर महिन्यांत पुन्हा नवसरीस जातील.

महाराणी साहेबांचे वाढदिवसाचा समारंभ ३० मेस व्हावा असे ठरलें आहे.

रा० बा० गोपाळराव हरि देशमुख यांस कच्छचे दिवाण नेमणार.

रा० व्यंकटराव रामचंद्र यांस पुण्यास वकील व पब्लिक प्रासिक्युटर नेमिले

मि० फरशेटजी माणकजी बारिस्टर यांस अहमदनगरास एक हजार रुपये पगारावर स्माॅलकाज जडज नेमिलें.

पातियाळचे महाराजाला तीन पुत्र आहेत व या आठवड्यांत चवथा एक झाला.

मद्रासेस २२३ उमेद्वार वे सनदी सिविलसर्व्हिसच्या परिक्षेत इंग्लिश व देशभाषेत पास झाले.

वायव्य प्रांतांत देवीच्या आजाराने मरण पावणारांची संख्या वाढत आहे.

मुंबईस रेल्वे सारखी ट्रामवे झाली आहे तिचे दर कांहीं उतरणार आहेत.

एडनाकडे तिकडील आरब संस्थानिकांत कांहीं गडबड झाली आहे.

अमेरिकेंत मिसिसिपी नदीस महापूर येऊन तिच्या दोहोंकडील प्रदेशांत पाणि पसरून लुजियाना, आर्कान्सस व मिसिसिपी या संस्थानांतील १४ हजार चौरस मैल जमिनीवर मोठा जलप्रलय झाला व कापसाचीं शेते वगैरेचे फार नुकसान झालें.

हिंदुपेट्रिअटवरून कळतें कीं वृंदावनास रंगाचार्य नावाचा, मथुरेतील सावकार लोकांचा गुरु थोड्या दिवसापूर्वीं मरण पावला. याच्या जवळ १,११,००,०००

रुपयांचें द्रव्य होतें तें सर्व त्यानें देवास दिलें. आपल्या मुलास २९० रुपये व आपल्या बायकोस १९० रुपये मात्र दिले।

एशिया मैनर देशांत भयंकर दुष्काळ पडून निरपशः शंभर मनुष्यें मरतात असें समजतें. ज्ञा. द.

वाफेचा पंखा– मद्रास येथील जनरल हास्पिटलमध्यें एक वाफेच्या शक्तीनें चालणारा पंखा चालू केला आहे. त्याच्या अंगीं ओढण्याची आठ घोड्यांची शक्ति आहे असें समजतें.

आश्चर्यकारक सुधारणा– न्यायानल पत्रावरून असें समजतें कीं, इंग्लंदामध्यें एक मंडळी तयार झाली आहे तिचा उद्देश मनुष्यें मेल्यावर त्यांचे मुरदे जमिनींत पुरल्यापासून फारच वाईट परिणाम घडण्यांत येतात. तर तसें होऊं नये म्हणून मुरद्यास हिंदु लोकांच्या रिवाजाप्रमाणें जाळावें हें फार उत्तम आहे. या विषयीं कित्येक मोठमोठ्या डाक्तर लोकांच्या संमती पडून कित्येक गृहस्थांनीं त्या मंडळीमध्यें ही चाल सुरू करण्या विषयीं आपलीं नावें नोंदून दिलीं आहेत. या सोसायटीस "क्रिमेशन सोसायटी" असें म्हणतात.

सु. प.

हिंदुस्थानांतील कला कौशल्यांच्या पदार्थांचा प्राचीन इतिहास.

रंग– या देशांत नानातऱ्हेचे व उत्तम प्रकारचे रंग पुरातन काळापासून उत्पन्न होतात. लाख, किरमिजी रंगाचे किडे (ज्यांपासून किरमिजी रंग उत्पन्न होतो) नीळ, केशर, हळद, मंजिष्ठ, कुसुंब वगैरे अनेकप्रकारचे पदार्थ ज्यांपासून नानातऱ्हेचे व उत्तम रंग तयार होतात, ते हिंदुस्थानांत उत्पन्न होतात. या पदार्थांपासून उत्तमप्रकारचे रंग देण्याविषयीं हिंदूंची प्रसिद्धी आहे. पुरातनकाळीं रोम व कानस्टनतिनोपल (ज्यास हल्लीं इस्तंबुल असें म्हणतात) चे बादशहा जांभळ्या रंगाचे पोषाक करीत असत परंतु हा रंग हिंदुस्थानांतून जात असे. पुरातन काळीं रोम शहरचें राज्य सर्वत्र पसरलें होतें त्या वेळीं त्या देशीं, हिंदुस्थानांतून गेलेल्या नीळ नामक प्रसिद्ध रंगास "इंडिकम" असें म्हणत. पुरातन काळीं जर्मनी देशांत या रंगास सैतानाचा रंग असें म्हणत व या रंगाचा कोणी उपयोग करूं नये असा जर्मन लोकांनीं ठराव केला होता. लाखेपासून उत्तमप्रकारचा लाल रंग होत असून हा पदार्थ पुरातन काळापासून माहित आहे. पांडवांस जाळून मारण्याकरितां लाक्षागृहाविषयीं महाभारतांत वर्णन आहे. रोमशहरीं जे लोक उत्तम प्रकारचा निळा अथवा लाल रंग देत असत त्यांस "इंडियनआर्टस्" अथवा हिंदुस्थानांतील रंग देणारे असें म्हणत असत. यावरून सदरहु रंगांचीं द्रव्यें कोणत्या देशांतून त्या देशीं जात असावीं हें लक्षांत येतें. डाक्तर रायल साहेब यांनीं आपल्या पुस्तकांत असें लिहिलें आहे कीं, कापसाच्या कपड्यांस पुरातन हिंदुलोकांस नानातऱ्हेचे रंग देण्याचें माहित होतें यावरून त्यांस रसायन शास्त्राची माहिती असावी असें दिसतें. एल्फिनस्टन साहेबानें हिंदुस्थानांतील रंगाविषयीं लिहिलें आहे कीं, "उत्तम प्रकारचे न लवकर न जाणारे रंगासारखे रंग अजून युरोपांत होऊं लागले नाहींत.' रोम खेरिज करून दुसऱ्या पुष्कळ देशीं, हिंदुस्थानांतून रंगाचीं द्रव्यें जात असत. प्लूटार्क याणें असें लिहिलें आहे कीं, "हिंदुस्थानांतील रंगाच्या द्रव्यांचा उपयोग काल्ची एथील लोक करीत असत व हिंदुस्थानांतील कापड दूर दूरच्या देशीं जात असे." रोमन लोकांच्यावेळीं लाल व नीळ कोणत्या दरानें विकत असे हें आतां समजत नाहीं परंतु मोंगलांच्या वेळचे भाव ऐन अकबरींत लिहिले आहेत. ऐन अकबरींत दुसरें असें लिहिलें आहे कीं, "अमदाबादेजवळ व गुजराथेंत उत्तमप्रकारची नीळ उत्पन्न होत असून ती तुर्कस्थान व इतर ठिकाणच्या देशीं जाते.' आग्र्याजवळही उत्तम प्रकारची नीळ उत्पन्न होत असून ती १० पासून १६ रुपये मणानें विकत असे. याप्रमाणे हा माल फार स्वस्त उत्पन्न होत असल्यामुळें तो दुसऱ्या देशीं उत्पन्न करण्यांत फायदा होत नसे. परंतु चालू काळांत भाव फार वाढल्यामुळें नीळ आतां देशोदेशचे लोक उत्पन्न करूं लागले आहेत.

लोखंड– देशाच्या व्यापारांपैकीं व धंद्यांपैकीं, लोखंडाचे पदार्थ करण्याचा धंदा व लोखंडाचा व्यापार मोठ्या महत्वाचा आहे. लोहाराच्या कामाविषयीं हिंदुस्थानची प्रसिद्धी होती. पुरातनकाळीं या देशांत निर्माण झालेल्या पोलादाची मोठी कीर्ति होती. एल्फिनस्टन साहेबानें हिंदुस्थानचा इतिहास लिहिला आहे त्यांत असें लिहिलें आहे कीं हिंदुस्थानच्या पोलादाविषयीं फारशी भाषेंत जुनीं कवनें असून खुरासन व इमारकस एथें अजूनही हिंदुस्थानांतील पोलादाच्या तरवारी करितात. हिंदुस्थानांतील पोलादास धार चांगली निघत असे म्हणून या पोलादाचीं शस्त्रें करीत असत. धातूचे पदार्थ घडून करण्याची विद्या हिंदुस्थानांत वेदांच्या वेळेपासून माहित असावी असें दिसतें. कारण आर्यलोक शस्त्रें व अंग बचावण्याकरितां कवचें करीत असत असें वेदांत लिहिलें आहे. शालोमन लोकांच्यावेळीं या देशांतून परदेशीं कवचें नेलीं असल्याविषयीं लेख आहेत. अरब लोकांचा उदयकाळ होईपर्यंत या देशांतून लोखंडाचा व्यापार चालत होता असें दिसतें. या देशांतून परदेशीं पोलाद जात असे असें पेरिप्लस याने लिहिलें आहे. लोखंडाच्या वस्तू करण्याविषयीं हिंदु लोकांच्या हातून जितकी खटपट झाली आहे तितकी दुसऱ्या कोणत्या धातूच्या वस्तू करण्याविषयीं झाली नसेल. कारण इतर पदार्थ तयार करण्याकरितां त्यांस प्रथम लोखंडाचीं हत्यारें तयार करावीं लागलीं. प्रत्येक गांवांत पूर्वीं लोहार असे. लोहारकीचें कसब पूर्वीं किती सुधारलें होतें हें पुरातन काळच्या ज्या कांहीं थोड्या वस्तु राहिल्या आहेत त्यांवरून दिसून येतें, व याचप्रमाणें आमचे लोक लोहारकी कितपत जाणत आहेत हें हल्लींच्या कांहीं वस्तूंवरूनहीं दिसून येतें. हिंदुस्थानात शस्त्रवैद्यकी पूर्णतेस न आल्यामुळें डाक्तरास जीं बारिक धारेचीं वेचीं शस्त्रें लागतात तीं आमच्या देशांत झालीं नाहींत तथापि आमच्या लोकांच्या संसार राहाटीच्या जरूरीप्रमाणें लोखंडाच्या वस्तू या देशांत निर्माण होत गेल्या आहेत.

इंग्लंडांत मुख्यत्वेंकरून कोळसे व लोखंड हीं आहेत, त्यामुळें त्या देशांत या धातूचे पदार्थ उत्पन्न करण्याची सोय सांपडल्यामुळें, लोखंडाच्या पदार्थांविषयीं इंग्लंडची प्रसिद्धी झाली आहे. इंग्लंडांत तयार केलेले चाकू कात्र्या आदिकरून इतर लोखंडाचे पदार्थ, एशियाखंडांतील सर्व देशांत हल्लीं विकत आहेत. हल्लीं इंग्लंडांतील बर्मिंगहमशहरीं लोखंडाचे जितके पदार्थ उत्पन्न होत आहेत तितके दुसऱ्या कोणत्याच शहरीं उत्पन्न होत नसतील. इराणच्या बादशाहाची स्वारी थोडेदिवसांपूर्वीं विलायतेस गेली होती तेव्हां, बादशाहास, इंग्लंडांतील जे चमत्कार दाखविले त्यांत वूलविच एथील लोखंडाचा सरकारी राक्षसी कारखाना दाखविला. त्यावेळीं १७० फूट लांबीचा लोखंडी पट्टा भट्टींतून उचलून घेऊन तो तांबडालाल झालेला असतांना त्यास दोरासारखे गुंडाळणें, लोखंडाचा तुकडा घेऊन त्याचे पट्टे करणें, तीस फूट लांबीच्या चिमट्यानें १६ टन वजनाचा लोखंडी तुकडा भट्टींतून उचलून घेऊन त्याची तोफ करणें वगैरे चमत्कार बादशाहाच्या दृष्टीस पडले व ते पाहून ते आश्चर्यचकित झाले; व युरोपिअन लोक या कामांत मोठे कसबी आहेत असें त्यांस वाटलें. सदरहू प्रकारचीं राक्षसी कामें हिंदुलोकाकडून झालीं आहेत असें म्हणणें थट्टेस कारण होणार आहे तथापि, हिंदूंच्या तर्फेनें एथें एक उदाहरण दिल्यावांचून राहवत नाहीं. दिल्लीस एक लोहस्तंभ आहे, तो १५०० वर्षांचा जुना असून त्याच्या भरीव आकाराची व्याप्ति ८० घनफूट आहे व वजन १९ टन आहे. या स्तंभाविषयीं जनरल कनिंगहाम यानीं असें लिहिलें आहे कीं, "पुरातन काळीं लोखंडाचीं मोठालीं कामें झालीं आहेत. उदाहरणार्थ र्होडस नामक बेटांतील दरवाजा, व बुद्धधर्मी लोकांच्या धातूच्या मोठ्या मूर्ति; हीं सर्व कामें पितळ किंवा तांब्याचीं आहेत व तीं पोकळ असून निरनिराळे तुकडे एका ठिकाणीं जडून केलीं आहेत. परंतु सदरहु लोहस्तंभ भरीव आहे. या स्तंभास कांहीं ठिकाणीं चिरा आहेत यावरून असें दिसतें कीं तो बरोबर ओततां आला नाहीं. परंतु असा प्रकारचा स्तंभ तयार करणें किती कठीण आहे हें लक्षांत आणिलें म्हणजे, त्यांत चिरा आहेत म्हणून, या स्तंभाविषयीं आश्चर्य कमी वाटतें असें नाहीं." खरोखर या राक्षसी स्तंभावरून, हिंदुलोकांचें या कामांतील कसब दिसून येतें व यावरून बर्मिंगहाम व वूलविच एथें भव्य वगैरेचा लोखंडी कारखाना आहे, त्याप्रमाणें पूर्वीं यादेशांत कारखाने असावे व आतांपेक्षां, पूर्वीं, धातूचे पदार्थ करण्याचें कसब कमी नसावें असें लक्षांत येतें. सदरहु स्तंभाची धातु अशी तयार केली आहे कीं, तिजवर जंग अजून दिसत नाहीं. याचप्रमाणें यांत्रिक ज्ञान चांगलें असल्याखेरीज सदरहु स्तंभ उचलून तो आहे तसा ठेवतां आला नसता. आग्रा एथें थोड्या दिवसांपूर्वीपर्यंत जी राक्षसी तोफ होती ती मनांत आणली म्हणजे तीवरूनही पुरातन हिंदुलोकांचें या कामांतील कसब लक्षांत येतें. विजापुर एथें 'मलिक ई मइदान' अथवा मैदानाचा राजा म्हणून जी तोफ आहे ती, या देशांतील लोकांच्या या कामांतील कसबाचें तिसरें उदाहरण आहे असें म्हणण्यास चिंता नाहीं. ही तोफ पितळेची असून तिच्याएवढी जर्मनी देशांत "क्रप आणि को" नावाच्या कंपनीच्या तोफा करण्याच्या प्रसिद्ध कारखान्यांतही अजून झाली नाही. या तोफेची लांबी सुमारें १९ फूट असून वजन ४० टन आहे. इंग्लंडांतील वूलविच एथील सरकारी कारखान्यांत आजपर्यंत सर्वांत मोठी तोफ झाली आहे व जीस विनोदानें "वूलविच इनफंट" अथवा वूलविच एथील बालक असें म्हणतात तिचें वजन ३५ टन आहे. अकबर बादशाहाच्या राज्यांत लोखंडी कामास मोठें उत्तेजन मिळत असे त्यावेळीं हिंदुस्थानांत प्रवास करणाऱ्या एका युरोपियन प्रवाशानें असें लिहिलें आहे कीं अकबर बादशाहा यांत्रिक विद्येंत व तोफा करण्याच्या कामांत फार चांगला होता. तोफा करण्याविषयीं व तोफखान्याविषयीं ऐन अकबरींत बरीच माहिती सांगितली आहे. या पुस्तकांत असें लिहिलें आहे कीं' तोफा राज्याची कुलूप किल्ली आहे. रूमचें राज्य खेरीज करून हिंदुस्थानासारख्या नानातऱ्हेच्या तोफा दुसऱ्या कोणत्याहि राज्यांत नाहींत, कांहीं तोफा अशा आहेत कीं, ज्यांस १२ मणाचा गोळा लागतो, व कांहींस नेण्याकरितां कित्येक हत्ती व हजार बैल लागतात'. त्यावेळीं काश्मिरांत, केहरो एथें, कालिंजरांत कुमायुन एथें, व ग्वाल्हेर, इंदूर, निर्मळ, टाटा, मोंगिर, व बिरभूमच्या आसपास लोखंडाच्या खाणी सुरू होत्या; परंतु अकबर बादशाहाचा सर्वांपेक्षा मोठा लोखंडी कारखाना आग्र्यास होता. एथील कारखान्यांत मोठमोठाल्या तोफा, महाजास लागणाऱ्या तोफा, गजनाळ व नरनाळ, बंदुका, बाण; व इतर सर्व प्रकारचीं हत्यारें करीत असत. यादेशांतील लोकांस लोखंडाचे पदार्थ किती लागत आहेत याचा विचार केला म्हणजे लोखंड हें या देशच्या व्यापाराचें मोठें कलम आहे असें लक्षांत येतें. पूर्वीं यादेशांतील लोकांस हत्यारें व इतर लोखंडाचे पदार्थ किती किमतीचे लागत असत हें समजत नाहीं ही मोठी दुःखाची गोष्ट आहे. अबदुल फाजलनें असें लिहिलें आहे कीं त्यावेळीं हिंदुस्थानांत ७७ प्रकारचीं हत्यारें होत असत; यावरून त्यावेळच्या सैन्यास हत्यारांप्रीत्यर्थ किती खर्च येत असावा हें लक्षांत येईल. याचप्रमाणें हिंदुस्थानांतील वीस कोटि लोकांस, नांगर कुदळ, पावडीं, कुलुपें, चाकू, वगैरे लोखंडी पदार्थ किती लागत असतील याचा विचार केला म्हणजे यादेशांतील लोखंडाच्या व्यापाराची कल्पना करितां येईल.

ने. ओ.

हें पत्र अकोला येथें लंडन बाळाजी फडके यांचे व. स. छा. छा. प्र. केलें.

REGISTERD NO7, 1874

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० २४ माहे मे सन १८७४ इ० अंक २१

जाहिरात

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
सहामहिनेचे	६
	७
फुटकळ अंकास	०४
डाकहशील.	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
अखेर	२

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१ ०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्रजी लिपीत दर ओळीस	०४
,,दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचें औषध.

आमचे छापखान्यांत गजकरणाचे औषधाच्या डब्या विकावयाच्या आहेत. हें औषध खात्रीचें असून यापासून गुण लवकर येतो. लावतांना आग मुळींच होत नाहीं औषध थंड पाण्यात भिजवून गंधाचे उटे प्रमाणें पातळ करून स्नान केल्यानंतर लावावें. किंमत ६ सहा आणें.

हें औषध गजकरणाशिवाय खरूज व नायटे यांजवरही चांगले प्रकारें लागू होते.

नोटिस.

नोटिस—रावजी भांबया कुणबी रहाणार अकोलखेड तालुके अकोट यास खाली सही करणार याजकडून देण्यांत येते कीं, तुमची मुलगी नामे शेगाई हिचें लग्न आमचा मुलगा भगवान याच्याशीं करण्याचा निश्चय होऊन तिथि वैशाख वद्य ६ सन १२८३ फसली ही नेमिली. व ठरावाप्रमाणे खास बोलणें झाल्यावर मुलीचे अंगावर १०० रुपयाचे डागिने व बीस रुपयांची पांघुर्णे घातली. सामान वगैरे सिध्ध करून कापडा वगैरे सर्व घेऊन तयारी केली. लग्नतिथि दहा बारा दिवस राहिली असून आतां तुह्मी आह्मास सांगून पाठविलें कीं, 'आम्ही आपली मुलगी तुमचे येथें देत नाहीं. तुमचे जातींत कमीपणा आहे' परंतु ही गोष्ट तुह्मास कोणी सांगितली व आमचेमध्यें कोणता कमीपणा आहे हे सर्वानुमते विच्यारलें असतां जबाब दिला नाहीं व मुलगी देत नाहीं असे झटल्यावरून आमची कंपेश बरीच रुपयांची नुकसानी झाली व जातींतही आमचा कमीपणा झाला. आतां मुलीस दुसरीकडेस कोठें देऊन तुह्मी लग्न करणार याकरितां या नोटिसीनें कळविण्यांत येते कीं आमचे कडेस दोष कोणता व मुलगी देण्याचा करार करून नाकबूल होऊन पैशाची नुकसानी करविली याचे कारण काय याजबद्दल पाच गावचे पंच मिळऊन निर्णय करावा व या नोटिसीचे तारखेपासून आह्मास आठ दिवसांचे आंत जबाब खात्रीनें द्यावा. असे न कराल तर नुकसानीबद्दल तुह्मावर योग्य कोर्टांत फिर्याद करून नोटिसीचे खर्चासुद्धां पैसा नुकसानीचा घेतला जाईल. हे खूप समजावें. तारीख १९ मे सन १८७४ इसवी.

(सही) सोनाजी वल्लद रामाजी झेप
न रहाणार गावंडगाव तालु
के दर्यापूर निशाणी खुद.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि० वि० आपल्या अकोल्याच्या म्युनिसिपालिटीची धन्य आहे. तिला लोकांवर पोलिसपट्टी पाहिजे तशी जबर बसवून ती वसूल करण्याकरितां लोकांनीं भांडीं कुंडी विकणें व बेअब्रु करणें बरे वाटतें; पण त्या कमाविलेल्या पैशाचा विनियोग चांगला करून लोकांच्या वेळच्या वेळीं गरजा पुरावेंणें हे तिच्या ध्यानीं मनींही नसत नाहीं हा मोठा चमत्कार आहे. व चमत्कार आहे एवढेंच नव्हे पण अन्यायही आहे. वास्तवीक ह्मटलें असतां लोकांच्या पैशाचा लोकांनां योग्य मोबदला न देणे हे कमिटीनें आपणावर ऋण करून घेणें आहे. व तें ऋण न फेडिल याकरितां कर्मदाराप्रमाणें कमिटीवर लोकांनीं तजविजी करणें न्यायाचें आहे असें सर्वांस वाटेल. पण वहिवाट कशी उलट चालली आहे ती पहा! कमिटीनें सडका चांगल्या केल्या नाहींत तरी चालतें; गटारे बांधलीं नाहींत तरी चालते. रस्त्यावरून अंधार ठेविला तरी चालते. हें मोठें शिरजोरपणाचे काम आहे. व हे सर्व कशामुळें चालतें ह्मणाल तर लोकांचें कमिटीविषयींचे जें अज्ञान त्याच्या पायावर ही इमारत उभारलेली आहे. लोकांनां वाटतें कमिटी ह्मणजे सरकार मग सरकारानें कांहीं केलें तरी चालतें. कारण ह्मटलें आहे कीं, 'राजा हराते सर्वस्वं तत्र का परि देवना।' या न्यायानें लोक स्वस्थ बसतात. पण त्यांच्या अज्ञानाचा आपणास आधार घेऊन ह्मणी कमिटीने लोकांस बुडवावें हें विहित नाहीं. दर रोज सर्व लोकांचे डोळ्यांत माती किती जात आहे? पण कमिटीनें सारा उन्हाळा संपत आला तरी घागरभर देखील पाणी रस्त्यावर शिंपलें नाहीं. अशा कित्येक गोष्टी आहेत व त्याबद्दलच्या कमिटीच्या ढोलेशाही करितां कमिटीनेंही थोडे तरी लाजू नये काय? तिची भांडी कुंडीं वारंटानें कोणी काढीत नाहीं ही गोष्ट स्वतंत्र आहे. पण तिची तिला कांहीं शंका असावी. अस्तु. पुढें आणखी लिहीन. कळावे ही विनंती.

एक स्थाईक.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि० वि० इंदुप्रकाशांत अलीकडे रा. रा. विष्णुशास्त्री पंडित यांच्या शास्त्रार्थाचा जो पूर आला आहे तो बऱ्याच उपयुक्त गोष्टीला व वर्तमान पत्राच्या कर्तव्यकर्माला वाहवून टाकीत आहे असें मला वाटत. वर्तमानपत्रांत चालू व्यवहार संबंधी राजकीय व सार्वजनीक गोष्टी असाव्या. त्याच्या बाहेर विष्णुशास्त्र्यांनीं हा दुष्पम शंकराच्यार्याचा अवतार घेऊन शास्त्रार्थाचा स्तोम माजविला आहे असे दिसतें. त्यांत कांहीं अर्थ नाहीं व चांगल्या वर्तमानपत्रास ते शोभत नाहीं. वुकील लग्नापूर्वी न्हाहाण आलें तर त्याचा शास्त्रार्थ, विधवा झाली तर कुंकवाचा शास्त्रार्थ, प्रेतें नेण्याचा शास्त्रार्थ, मुद्रांनीं अंग भाजण्याचा शास्त्रार्थ दारू पिण्याचा शास्त्रार्थ, एकादशीचा शास्त्रार्थ, ग्रहणाचा शास्त्रार्थ वगैरे प्रकारचे शास्त्रार्थ विष्णु शास्त्री यांचे टंकशाळेंत निघून इंदुप्रकाशांत दुमदुमत असतात. तेणेंकरून मला वाटतें कीं, बहुत लोकांस त्रास वाटून ते वाचीत नसतील हे उघड आहे, पण त्यांच्या योगानें कित्येकांस पीडाही होत असेल असें मला वाटतें. या धर्माच्या गोष्टी वर्तमानपत्रांत पाहिजेत काय? व असल्या पोकळ गोष्टीचा बाजार करून नवीन तरुणास नेड्यांच्या इस्पितळांत पाठवावे असा शास्त्रीबावांचा मानस आहे काय? तसेच या शास्त्रार्थाच्या पोथ्या बाहेरगावीं लोकांकडे नाहींत काय? आहेत. व गावोगाव असे शास्त्रार्थ सांगणारे भट भिक्षुकही आहेत मग त्याचा धंदा शास्त्री बावांनीं वर्तमानपत्रांतून चालविण्याचे कशाकरितां पत्करले आहे? व त्यापासून होणार काय? शास्त्रार्थाचे ग्रंथ अनेक आहेत त्यांतील एक दोन किंवा च्यार या इंग्रजी पंडितानीं पाहिले असले ह्मणजे तेवढ्यावर साऱ्या जगास वेडे ह्मणून आपलेंच घेऊन नाचत सुटावे व आपले हातीं पत्र आहे ह्मणून आपण लिहून आपणास गौरवून ध्यावें यांत काय फुशारकी आहे? बरें इतर शास्त्रार्थाविषयीं राहो, पण त्यांचा बहुत कालपर्यंत घोकून पाठ केलेला व आवडता शास्त्रार्थ पुनर्विवाहाचा होता तो तरी प्रसंग पडला तेव्हां त्यांच्या कडून यथातथ्य प्रतिपादन झाला काय? नाहीं. त्यांतही बहुत गडबडगुंडा झाला व त्यामुळे कित्येक देशहितेच्छु लोक निराश झाले. ह्मणून मी ह्मणतो कीं असे परोपरीचे निरर्थक शास्त्रार्थाची आजच्या काळास कांहीं जरूरी नाहीं. निदान जरूर कोणास वाटत असली तर वर्तमानपत्रांत तरी त्याची जरूरी नाहीं असें बहुत सुज्ञ लोकांस वाटतें ह्मणून अशांनीं इंदुप्रकाश पत्र भरटून टाकूं नये. पाहिजे तर पंडित महाराजांनीं त्या करितां स्वतंत्र एक धार्मिक पत्र काढावें ह्मणजे त्याच्या खपावरून लोकांस त्याची कितपत गोडी आहे हे समजून येईल.

पुनर्विवाहास शास्त्रार्थ आहे, शास्त्रार्थ आहे असें ह्मणणारानींच देशांत व्यर्थ फसावलें असेंही बहुत सुज्ञ लोक ह्मणतात; कारण शास्त्रार्थ आहे ह्मणाले व त्या प्रतिपादन केलें नाहीं येणे करून विरुद्ध पक्षास जोर पाचून शंकराच्यार्याकडून तद्विपरीत ठराव झाला ही मोठी दुःखाची गोष्ट झाली. या शास्त्रार्थाचा पोचटपणा देशहितेच्छु लोकांस पूर्वीच कळता तर ते शास्त्राच्या जोर सांगून भांडत न बसते. फक्त आजचे काळास नीतीच्या व दयेच्या दृष्टया पुनर्विवाह अवश्यक आहे असें ह्मणते तर त्यांशीं भांडून कोणी विजयी झाले नसते; पण पंडित महाराजांच्या शास्त्रार्थांनी सर्व घाण केली. सबब या पुढे तरी नवे नवे बूट काढून त्यांनीं लोकांच्या डोळ्यांत फेकूं नयेत एवढी कृपा करावी. कारण ते लोकांस मानवत नाहींत असे बहूत ठिकाणच्या माझ्या मित्राचे सांगण्या वरून मला समजले आहे व ते मी आपणापुढे ठेविले आहे. विस्ताराबद्दल माफी करून एवढे पत्र प्रसिध्ध करावें ह्मणजे दुसरे वेळीं पुढील प्रकार लिहीन. कळावे हे विनंती.

आपला मित्र

देशहितेच्छु.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि० वि० महाराज रेलवेतून जाणाऱ्या तिसऱ्या व चवथ्या क्लासाच्या उतारू लोकांस सुखप्रदरीतीने कंपनीच्या नोकरांनीं वागवावे ह्मणून सरकारानें नुकताच ठराव केला आहे त्याची माहिती कंपनीकडून प्रत्येक स्टेशनावर अजून दिली गेली नाहीं असे वाटते. कारण त्या लोकांच्या दांडगाईंत कांहीं मवाळकी आली असें अजून काहीमात्र दृष्टोत्पत्तीस येत नाहीं. उन्हाळ्याचे कसे प्रखर दिवस हल्लींचे आहेत परंतु उतारू लोकांनां पाणी प्यावयाला स्टेशनवाले गाडीबाहेर सोडीत नाहींत, लघुशंकेसाठीं कोणी ओरड केली तर त्याची दाद घेत नाहींत गाड्यांतून अतिशय दाटीने माणसे इतकीं भरतात कीं येकादे प्रसंगीं घर्षणानें काळरा उत्पन्न होईल. तसेच घाटामध्ये तिसरे क्लासचे सर्व उतारू लोकांस गाड्यांतून काढून ब्रेकात कोंबतात व पुन्हा घाट संपला ह्मणजे ब्रेकातून गाड्यात त्याची उचलटांगडी करितात. अशानें चांगल्या सशक्त मनुष्याचीही मोठी तारांबळ होते मग ह्मातारे दुबळे, आजारी, लहान व ओझेंवाले यांचे त्या चढउतरीने किती हाल होत असतील या विषयीं रेल्वे कंपनीस नाहीं कल्पना येत नाहीं हा मोठा निर्दयपणा आहे सबब हा मजकूर छापून याजवर उमांचे लक्ष पोचणें अवश्य आहे त्यांचे कानीं हा जाईल अशी आपण कृपा करावी. कळाव हे विनंती.

एक प्रवासी

नवीन पुस्तक

फ्रेंच आणि जर्मन लोकांच्या लढाईचा इतिहास या नावाचे पुण्यास नवीन झालेल मराठी पुस्तक आमचे येथें विकावयास आले आहे. याची पृष्टे १७४ असून माहि

ती पुष्कळ आहे. किंमत १४ आणे व टपालहशील २ आणे वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत पाठविले असतां पाहिजे त्यास पुस्तकें मिळतील.

वऱ्हाडसमाचाराचे म्यानेजर

वऱ्हाडसमाचार

मिती जेष्ट शुद्ध ८ शके १७९६

व्यापारी लोकहो, जागृत व्हा.

आमच्या हिंदुस्थानच्या लोकांस या काळाईनें पूर्ण घेरलें असे दिसतें तेणेंकरून व त्यांच्या सदुद्योगासही चांगलें फळ येतां दिसत नाहीं. त्यांनीं कोठें व्यापार संबंधी सुधारणेंत जरा मन घातलें व स्वदेशीय माल तयार करण्याच्या उद्योगास ते लागले. तों त्यावर विलायतेहून एक संकटाचा मोठा बोजा येऊन पडावयाचा प्रसंग आला तो असा कीं, आपले लोकांचा माल मागें पडावा व विलायती मालाचा तें व्यापाऱ्यांनीही सुकाळ व्हावा म्हणून जिल्ह्या जिल्ह्याच्या गांवीं विलायतेहून सुतांच्या व कापडाच्या गिरण्या येण्याची तयारी विलायतेंत चालू झाली आहे त्याविषयींची सादंत हकीकत सबंध पृष्ठावर इंदुप्रकाशाच्या आधारें लिहिली आहे ती वाचकांनीं पूर्णपणें ध्यानांत धरावी. व आपलें कर्तव्य कर्मांत लागावें. इंग्रज लोकांनीं विलायतेहून येऊन आपला देश घेतला. इंग्रज लोकांनीं विलायतेहून येऊन आपला व्यापार आटपला, इंग्रज लोकांनीं विलायतेहून इकडे येऊन आपली शेतकी म्हणजे निळीची लागवड वगैरे करण्याचे कारखाने घातले, इंग्रज लोकांनीं आपले देशांत येऊन कायमच्या व सारतीच्याही उद्योग चालविला आहे. व आपण अजूनही आपला क्रम असाच ठेवू तर घरें दारही ते खरेदी घेऊन आपणास भाडेकरी बनवतील आणि मग आपल्या कुदशेचें आपणास पूर्ण फळ मिळेल. देशबांधवहो, अजून तरी आळस टाका. काय ही तुमची दैन्यदशास्थिति! राज्य आपल्यास मारानिषें नाहीं सबब तें राहो पण आपल्या देशांत ज्या वस्तु पिकतात व ज्यांचा आपण नित्य उपयोग करितों त्या तयार करण्यांत व त्यांची सुधारणा करण्यांत व त्यांचा खप वाढविण्यांत तरी तुम्ही कृतनिश्चयी व्हावें. व ऐकमतेनें झटावें म्हणजे परमेश्वर तुम्हाला आशीर्वाद देईल. तुम्ही ईश्वराच्या घरचीं कांहीं नावडतीं मुलें नाहीं. तुम्ही आळस टाकला, झटून उद्योग केला, देशाची कळकळ बाळगली तर सगळ्या गोष्टी तुम्हाला सिद्ध आहेत. आणि जर का तुम्ही आळस टाकण्यास हयगय केली तर तुमच्या पुढें मांडलेलें सुग्रासाचें ताट दुसरे लोक ओढून घेऊन जातील आणि तुम्हाला मग कायमचा मरीत उपाशी रहावें लागेल. ही किती भयंकर स्थिति आहे याचा चांगला विचार करावा.

विलायतेहून जिल्ह्याजिल्ह्याला जर कापडाच्या गिरण्या इंग्रज लोक आणून घालणार तर मग वऱ्हाडांतही त्या घालतीलच. मग पुढें वऱ्हाडांतील व्यापारी लोकांची गती काय होईल? आताशा इंग्रेज लोक नुसता कापूस आपले देशीं घेऊन जातात तर तेवढ्यानेंच आमच्या व्यापाऱ्यांची बहुतेक दुकानें बसल्या सारखीं झालीं आहेत आणि पुढें कापड तयार करण्याचेही कारखाने इंग्रजांचे इकडे झाले तर मग आमच्या व्यापाऱ्यांनीं करावयाचें काय? त्यांना इंग्रेजी येत नाहीं. नोकरी करावयाची ठाऊक नाहीं, शेतकी हे हलकें काम म्हणून ते करीत नाहीत व व्यापार त्यांचा हिसकला गेला मग त्यांनीं झोळ्या मिरवाव्या कीं काय? आणि मिरवाव्या तरी त्यांत सामुग्री घालणारा सधन रहाणार तरी कोण? याचा विचार करावा.

आमचे उमरावतीस १०।२० सावकार चांगले आहेत तसेच खामगांवासही आहेत त्यांनीं या वेळीं स्वस्थ बसू नये अशी आमची त्यांस प्रार्थना आहे. या दोन ठिकाणीं कापडाच्या दोन गिरण्या सदर्हू ठिकाणीं स्थापन कराव्या. निदान एक तरी करावी. या वेळीं जर ते आपणामध्ये ऐक्य ठेवतील व जोर काढून भागीदारीनें सदरील चालवितील तर मोठें होण्यासारखें आहे. येथील मोठमोठ्या साहु लोकांनीं सर्व उदमी लोकांची सभा करून त्यांचे चित्तांत ही गोष्ट भरवून द्यावी व पैसे जमा करावे. ते त्यांचे प्रयत्नानें व पतीनें जसे जमतील तसे इतरांच्या कितीही खटपटीनें जमणार नाहींत. आम्ही अशा गोष्टीविषयीं बोलू लागलो तर पैसे देणारे लोक म्हणतील कीं, हे बडबडे आलेले उथळे लोक यांच्या नुसत्या बोलण्यावर घेऊन करणार काय? खरें च लाखों रुपये जमविण्याला ज्यांजवर लोकांचा विश्वास बसेल असेच प्रामाणिक साहु लोक पुढारी झाले पाहिजेत. सबब त्यांनीं आपल्या व्यवहार संरक्षणाकरितां, नावाकरितां, देशाच्या कल्याणाकरितां व सुस्थितीकरितां एवढें काम मनावर घ्यावें म्हणून आम्ही पुन्हाही त्यांना प्रार्थना करितो. आम्हाला वाटतें कीं, ६ लक्ष रुपये यांच्या भांडवलांत एक कापडाचें यंत्र उभारील व एवढी रक्कम साहुलोकांनीं मनावर घेतली तर खामगावास व उमरावतीस कांहीं भारी नाहीं, व पाहिजे तर त्यांनीं आपल्या मुंबईकर बंधूंचेंही सहाय घ्यावें कारण रक्कम एकदम गेलीच कोणी भरावयाची आहे असें नाहीं. व फार दिवस ती गुंतून रहाणार आहे असें नाहीं. व ती कोणत्या एकाद्या धंद्याच्या व्यापारांत टाकण्यास आम्ही सांगतों आहों असेंही नाहीं फार लवकर या कामांत नफा होऊं लागणार आहे असें चवथ्या पृष्ठावरील प्रकाश वरून सर्वांच्या लक्षांत येईल. यास्तव आमचे धनिक साहुलोक अजून वेळ गेली नाहीं तो झटून ही गोष्ट करावयाचे प्रयत्नास लागोत व ईश्वर त्यांस तसे करण्यास बुद्धि देवो असें आम्ही मनापासून इच्छितो.

उमरावतीचे साहूमंडळींत आमचे प्रिय बंधू प्रमोदागिधूकर्ते व दुसरे आमचे एक दोन विद्वान मित्र या कामीं उत्तेजन मदत देतील असें आम्हां इच्छितो. व ते आणि खामगांवकर साहूलोक आमचे यथाशक्ती झटण्याचे व अशी बडबड करण्याचें साहाय्य आम्हास मागतील तर आम्ही मोठ्या आनंदानें देण्यास व त्या कामीं खेपा घालण्यास एका पायावर तयार आहों असे त्यांस कळवितो.

पोलिसाच्या यातना.

सुखार्थ म्हणून जीं कामें करावीं त्यांत देखील दुःख निर्माण होतें हा जगाच्या रहाटीचा एक मोठा चमत्कार आहे. आतां इतकें मात्र खरें कीं कोणतेंही कामांत हेतु मुख्यतेंकरून सुखाचाच आहे व त्यापासून आनुषंगिक दुःख जें होणार तें अवश्य आहे तर तें करणें प्राप्त पाहिजे तें टाळण्याची जरूरी नाहीं; परंतु "सुख पहाता जवापाडे, दुःख पर्वता एवढें" असा प्रकार असला म्हणजे एकंदर व्यवस्था वाईट असें म्हणणें भाग होतें व तेणेंकरून त्या त्या योजनांत बट्टा लागतो.

गावांतून चोऱ्या होऊं नयेत, मारामारी होऊं नये, व झाले तर गुन्ह्याचा तपास करावा. बंदोबस्त रहावा इत्यादि कामासाठीं पोलिसाची योजना आहे व ते काम त्यास आपल्याकडून विशेष ठिकाणीं बंद प्रकार चालत असते व त्यापासून देशास मोठा हित होतें म्हणून पोलिसाची योजना अवश्य आहे हें आम्ही कबूल करितो परंतु त्या खात्यांत इतर मोठाल्या खात्याप्रमाणें चांगल्या परीक्षेने लोक ठेवीत नाहींत म्हणून बहुत प्रकारीं पोलिसाविषयीं गिल्ला होतो व लोकांस त्या भालेदारी पोलिस कायदाचा त्रास सोसावा लागतो. पोलिसाचें काम धरपकडीचें आहे सबब त्यांतील नोकरांस विद्येचें कांहीं कारण नाहीं असें कित्येक अधिकारी समजतात व धष्टपुष्ट असेत दादा असे लोक किंवा बडे दाढीवाले, बडे मार्गवो, अक्षरशत्रु, निशाणी नागर, किंवा महार, मुसलमान अशा लोक त्यांची विद्या न पाहतां पोलिसांत चीफ कानस्टेबल हवालदार मोठ्या हुद्द्याच्याही कामावर नेमले जातात असें पाहण्यांत आलें आहे ही गोष्ट ठीक गोष्ट आहे. आतां सर्वच असेच असतात असें आमचें म्हणणें नाहीं, त्यांत कित्येक लोक चांगले शहाणे, विद्यावान व सद्गुणी आहेत हें आम्ही कबूल करितों पण हे सदरीं सांगितल्याप्रमाणेंही बहुत लोक वऱ्हाडांत आहेत त्यामुळें त्यांच्या कामाची फार घाण होते. आतां पोलिसाच्या कामांत धष्टपुष्ट अक्षरशत्रु जसे कामाचे नाहींत तसे क्षयरोगी नवीन उत्पन्न विद्वानही कामाचे नाहींत हें खरें आहे. कारण ते काम चतुराईचें असून मोठ्या श्रमाचें व बळाचें आहे. म्हणून दुर्बळ मनुष्ये त्या कामास चालावयाचीं नाहींत. परंतु त्याचप्रमाणें किंवा त्याहून हातपटीनें अविद्वान तर चालावयाचेच नाहींत. ते आपल्या अचाट कृत्यानें सगळ्या खात्याला काळोखी लावतील. सबब कामदाराची निवड करण्याचे कामीं मुख्याधिकाऱ्यांनीं फार सावधगिरी ठेविली पाहिजे तर सपोलिसाची हुशारी दृष्टोत्पत्तीस येईल व तेणें करून देशाचें सौख्य वाढेल.

पोलिसांतील कित्येक लोक कधीं कधीं अपराधांत सामील असलेले पहाण्यांत आले आहेत याबद्दल कित्येकांस आश्चर्य वाटतें, परंतु त्यांत कांहीं विशेष नाहीं. ते लोक इतर मनुष्यांप्रमाणें मनुष्येच आहेत. व तशांत अविद्वान आणि त्यांस मोह पडण्याचे प्रसंग फार यामुळें त्यांतून कित्येक अपराधी होतात पण तो दोष निवडणुकीचा आहे. कारण जेथें नीति डळमळीत तेथें अपराधाची प्रवृत्ति आहेच. असो पण आपणास पोलिसाचें एक कृत्य मोठें दुष्टपणाचें वाटतें. तें हें कीं, अपराध कबूल करावा म्हणून ते लोकांस परोपरीच्या घोर यातना देतात. म्हणजे हाणमार करतात, झाडास टांगतात, कोलदांडे घालतात, लाथा बुक्या मारतात, इत्यादि अनंत प्रकार करतात व त्याची पाळी कित्येक प्रसंगीं केवळ निरपराध्यांवरही येते व त्यास त्या यमयातना भोगाव्या लागतात हें ऐकून सहृदय मनुष्यास अत्यंत दुःख होतें. एवढेंच नव्हे तर भोगताळचे साधारण पहाणारांचेंही काळीज उलून जातें; पण ते पाषाणहृदयी चिफ व त्याचे हाताखालीं हेड कान्स्टेबल व कान्स्टेबल इत्यादिकांचे मनास काडीमात्रही द्रव येत नाहीं. आम्ही म्हणतो कीं, खरोखरी अपराधी आहे असें जरी वाटलें तरी त्याकरितां कोणाला यातना देणें हें अन्यायाचें काम आहे. आणि यांतून निरपराध्यांसही यातना देणें म्हणजे केवळ अधमपणाचें, खाटकाचें, किंवा हिंसक पशूचें काम आहे असें आम्ही समजतो. व ही गोष्ट सरकारच्या निदर्शनास आली तर सरकार पोलिस लोकांना शिक्षा देते; पण या कामीं तंतोतंत पुरावे फार क्वचित् मिळतात म्हणून असे गुन्हे थोडेच पकडले जातात. गर्दीच्या भर वस्तींत किंवा लोकांदेखत अशीं कामें पोलिस करीत नाहीं. रात्रीं बिरात्रीं, जंगलांत, एकांत कोठडींत, फक्त आपले थोडे लोकांसमक्ष अशीं कामें पोलिस करीत असते. त्यामुळें असे गुन्हे पुराव्यानिशीं सापडण्याची मोठी पंचाईत पडते. कोणाच्या पापाचा घडा भरला असला तर मात्र त्याचें अघोर कृत्य सरकारापुढें येतें व तो शासन पावतो. बाकी कर्में करून बेभाटयांत न येणारेच पुष्कळ आढळतात.

गेले महिन्यांत खामगावास चोरीचा गुन्हा कबूल करण्याकरितां तेथील चिफ कानस्टेबल नजूखान याने राजाराम आपाजी वगैरे लोकांस पराकाष्ठेची हाणमार केल्याचा मुकदमा येथील डिपुटी कमिशनर साहेबांपुढें सेशन चौकशीस आला होता व त्यांस शिक्षा करण्या जोगा पुरावा न दिसल्यामुळें मात्र चिफ कानस्टेबल व दुसरे लोक सुटके गेले. तरी पोलिस खात्याच्या मुख्यांनीं नजूखान व एक कानस्टेबल यांस बरतर्फ केलें. आम्हांस आणखी असें ही समजलें आहे कीं मि० देवराव विनायक हे चीफ कानस्टेबल तर्फे वकील होते व त्यांनीं फार कौशल्यानें व मार्मिकपणानें

त्यांस काम चालविले आणि प्रॉसिक्युशना मर्फील साक्षीदारांशी वगैरे फार चिकित्सा केली व त्या वरून त्याने आरोपी सुटले.

आतां हे जर खरे असेल तर आम्ही आमचे मित्र देवराव यांची तारीफ करण्याचे ऐवजी त्यांस दोष देतो. कारण जर हे नामांकित वकील आहेत तर त्यांनी कोणता पक्ष आपण चालवावा या विषयीं विशेष विचार करून न्यायाच्या, लोकांच्या व हितसंबंधाच्या पक्षाकडे सर्वकाळ असत जावे हे त्यांस विशेष अवश्यक आहे; आणि असें जर ते न करतील तर त्यांच्या बुद्धिमत्तेंत ती एक उणीव आहे असे लोक ह्मणू लागतील. पोलिसांत कोणत्या प्रकारचे लोक आहेत, ते हाणमार करीत असतात किंवा नाहीं, ती हाणमार अशी छपत गेली तर त्यापासून अनेक लोकांस अनेक वार पीडा होण्या जोगी आहे किंवा नाहीं? तसेंच नजुरखान याची निंद्यता व न्यायसंपन्नता किती आहे इत्यादि गोष्टींचा चांगला विचार देवराबाकडून न झाला असता व ते नजुरखानाचा पक्ष न घेते तर त्याला शिक्षा होती, इतर पोलिसांना दहशत रहाती लोकांस मार कमी मिळता, व न्याय शिरोर रहाता पण तसे झालें नाहीं हे फार वाईट झालें. असतु.

पोलिसचे इन्स्पेक्टर जनरल यांनी नजुरखानास व एका शिपायास बरतर्फ केलें हे फार चांगलें केलें. हे उदाहरण ध्यानांत घेऊन इतर चीफकानस्टेबल लोक सावध रहातील व गरीब गुन्हेगार व निरपराध्यास नाहक यातना देणार नाहींत असें आम्ही इच्छितो.

वऱ्हाड.

असें समजण्यांत आलें आहे कीं, वऱ्हाडचें पुढचें सरकार ह्मणजे हैदराबादचे रेसिडेंट मेहेरबान साडर्स साहेब यांस हिंदुस्थान सरकारचे कौन्सलांत मेंबर नेमणार व त्यांचे जागेवर आसामचे चीफ कमिशनर ह्मणजे नुकतेच नागपुरास होते ते कर्नेल कीटिंग यांस नेमणार.

—000—

जुडिशियल कमिशनर, सानिटरी कमिशनर, डायरेक्टर यांच्या स्वाऱ्या अजून चिखलदऱ्यासच आहेत.

—000—

महाराणी साहेबांचे जन्म दिवसा निमित्त काल सरकारी आफिसें बंद होतीं.

—000—

डा० सिक्सर साहेब वऱ्हाडच्या विद्याखात्याचे डायरेक्टर हे पेनशनालायक होऊन बरेच म्हातारे झाले आहेत. सबब आतां लवकरच नोकरीचा राजीनामा देतील व घरीं जातील आणि मि० कर्डी साहेब जे नुकतेच येथें पुष्कळ दिवस आफिशियेटिंग डायरेक्टर होते ते कायमचे डायरेक्टर होतील असे टाइम्सचे ऐकण्यात आलें आहे.

—000—

[illegible]कुरी उन्हाळा फार प्रखर होत चालला आहे. रात्रींही बऱ्याच वेळेपर्यंत थंड होत नाहीं. व सकाळीं १० वाजल्या पुढे बाहेर तोंड काढवत नाहीं.

—000—

मि० डेविससाहेब शिवाय बहुतेक युरोपियन लोक चिखलदऱ्याकडे गेले आहेत.

—000—

बंगालच्या सैन्याचे कायदे गुदस्तसालीं आगस्ट महिन्यांत हैद्राबाद कॉटिंजेंटच्या फौजेस रेसिडेंटसाहेबांनीं लागू केले आहेत. त्या संबंधानें हल्लीं रेसिडेंट साहेब असें जाहिर करितात कीं वऱ्हाडांत इलिचपूर येथें जी कॉटिंजेंटची छावणी आहे तिच्या कामकारभारांत यामुळे कांहीं एक बदल झाला नाहीं. सन १८६९ सालच्या हुकुमावरून इलिचपूर छावणीचा कामकारभार तेथील डि० कमिशनरचे अधिकारालालीं दिलेला कायम ठेविला आहे. व आरोग्य संबंधी तेथील व्यवस्था राखण्याचे कामीं वगैरे ते जबाबदार आहेत असे ठरविलें आहे.

—000—

मि० करीमखानांस बुलढाणें जिल्ह्यांत कायमचे पोलिस इन्स्पेक्टरची जागा मिळाली त्याचे संबंधानें खालीं लिहिलेल्या नेमणुका झाल्या.

मार्तंडराव फस्टक्लास चीफकानस्टेबल झाले त्याचे जागेवर बलवंतसिंग सेकंडक्लास, शेखरहिमान थर्डक्लास व गोविंदव्यंकटेश हेडकानस्टेबल फोर्थक्लास चीफकानस्टेबल झाले.

——

वऱ्हाडच्या सर्व खजिन्यांत मिळून ता० ३१ मार्च रोजीं द्रव्य होतें त्याचा तपशील.

	रुपये
नोटी	२२९८२५
सोन्याचे नाणें	६९०
रुप्याचें नाणें	६६६७५९८
तांब्याचें नाणें	२४२१३५
	६१४०१०८

गुदस्त सालीं ही रकम ७२ लक्ष व तिगस्त सालीं ६९ लक्ष होती.

—000—

नोटांच्या खात्याचा तारीख १५ माहे एप्रिलचा हिशोब मि० डेविस साहेब असिस्टंट कमिशनर यांजकडून प्रसिद्ध झाला आहे त्यावरून माहिती कळते ती:—

नोटा बाहेर आहेत त्या

पाच रुपये दराच्या	८२३९
दहा रुपयांच्या	८९१७
वीस रुपयांच्या	२७८९
पन्नास रुपयांच्या	१२४३
शंभर रुपयांच्या	२१२३
पाच शें रुपयांच्या	१८७
हजाराच्या	२५०
	२५३८४
यांची किंमत रुपये	८७००१५

याच्या ऐवजानें नोटांच्या खजिन्यांत शिल्लक आहे ती:—

	रुपये
इतर भागाच्या नोटी	३२३५
नाणें	६६६७८०
सरकारी सिक्युरिटी	२०००००
	८७००१५

—000—

नदीचे पुलाचे पूर्वभागात कठडा नाहीं तो असावा ह्मणून पुष्कळ दिवस आरोळी होती त्याचें काम हल्लीं सुरू झालें आहे.

——

उमरावतीची स्टेट रेल्वे बंद होणार आहे ती होऊं नये व बिनहंगामाचे दिवसांत ती सुरू ठेवल्यानें जो अधिक खर्च येतो तो नोकरलोक कांहीं कमी केल्यानें, मालावर एकादी पै वाढविल्यानें व उतारूंच्या भाड्यांत दोन आणे शिरे झाल्याचा दर आहे तो अर्धाच आणे केल्यानें कांहीं नुकसान न होतां सुरळीत गाडी चालू राहील व लोकांची गैरसोय होणार नाहीं. सबब या विषयीं कमिशनर साहेबांनीं व रेसिडेंट साहेबांनीं फेरविचार करून गाडी बंद होऊं देऊं नये. यांविषयीं आमचे बंधू प्रमोदसिंधूनें तारीख १८ चे अंकांत आपल्या पत्रांत सूचना केली आहे ती योग्य आहे व सरकारानें त्याप्रमाणें अवश्य करावें असें आम्हांस वाटते.

—000—

उमरावतीहून एलिचपुरास जी डाक जाते त्या करितां घोड्याचे तांगे ठेविले आहेत व आंतून उतारू लोक नेण्याचीही सोय केली आहे असें पूर्वी एक वेळ कळविलेंच आहे. आज पावेतो एलिचपुरास जाण्यास प्रत्येकास २।१३ भाडें लागत होतें ता० १५ माहे मे पासून २।८ केलें याच प्रमाणें तांग्यावर कांहीं चांगलें आच्छादन करून लोकांस बसण्याची चांगली तजवीज व घोडेही चांगले ठेवण्याची व्यवस्था होईल तर हल्लीं पेक्षां जास्त सोय होईल.

——

उमरावती हायस्कुलाकरितां नवीन इमारत बांधणार आहेत ह्मणून पुष्कळ दिवसांपासून बोलवा आहे परंतु अद्याप पावेतों काम सुरू झाल्याचें पहाण्यांत येत नाहीं. प्र. सिं.

वर्तमानसार.

रशिया देशचा झार बादशहा इंग्लंडास गेला आहे.

जावऱ्याचा नवाब अल्पवयी होता तो वयांत येऊन गादीवर बसण्याचा निश्चय झाला.

बडोद्यास आग लागली होती तेणेकरून ६० मण व ८० तुपाचे बुधले जळाले.

नवसरीत गायकवाड सरकारची दौरे महिना स्वारी होती तिजवर्यात १२ लक्ष रुपये खर्च झाला असे कळतें.

बडोदा रेलवेला आगीकडे आठवडा उत्पन्न १६४००० रुपये होऊं लागलें आहे.

कावूलाबंध वरा फार पडले तेणेंकरून बागाइतांची फार नुकसानी झाली.

मखराम कफर्ड साहेब मुंबईचे म्युनिसिपल कमिशनर पुन्हा मुंबईस आले आहेत व त्यांत पुन्हा म्युनिसिपालिटीत मेंबर नेमिले.

काबुलाकडे कंदाहार येथें फार पाऊस पडला तेणेंकरून गावकुसवाच्या एका जुन्या भिंत पडली त्याखालीं १०० घरें व त्यांतील सुमार ४०० माणसें सापडून त्यांचा चुराडा झाला.

सांगली संस्थानांतील २२ असामी हद्दपार केले होते त्यांस पुन्हा सांगलीस जाऊन रहाण्याचा हुकूम झाला.

डिसेंबर महिन्याचे ९ वे तारखेस शुक्राचा ग्रहण लागणार आहे.

सरकांचें तेल—या देशांत कापसाच्या सरकांचे तेल काढण्याचा प्रकार कोठें ऐकण्यांत येत नाहीं; परंतु अमेरिकेंत या सरकीचें तेल काढण्याकरितां विलायती गिरण्या चालू आहेत आणि तेथे दोन लक्ष टन सरकी दर वर्षी तेलाकरितां लागतात. तेल बोर्डोवार सिसोना वगैरे प्रदेशांस युरोपांत जातें व पेंडही जनावरांकरितां इंग्लंडांत जाते. मुंबईतही कोणी असें तेल काढण्याचा प्रयत्न केला होता, परंतु त्याचें काय झालें हे कळलें नाहीं असें इ. स्टे. कर्ते ह्मणतात.

या प्रमाणें इंदुप्रकाशांत मजकूर आहे त्यास आम्ही कळवितो कीं वऱ्हाडांतही उमरावतीत ओफ्युजिक कंपनी कडे सरकीचें तेल काढण्याचा कारखाना आहे. हा गुदस्तां सुरू झाला परंतु यंत्रांत कांहीं बिघाड झाल्यामुळें दुरुस्ती विलायतेहून होऊन येऊन या वर्षी काम सुरळीत चालू झालें आहे. त्या विषयीं विशेष माहिती आणऊन आणखीही आम्ही लिहू.

नेवाशाचे मुनसफ रा. सा. चिंतामण राव हरि देशमुख व जुन्नरचे मुनसफ रा. सा. विश्रामराव भास्कर यांनी पेनशनें घेतलीं. यांतील पहिल्याची जागा रा. सा. रामजी संताजी यांस मिळाली व दुसरीवर रा. सो. नारायण रावजी निसळ यांस नेमले.

शिंदेसरकार—ग्वालेरीस २५ लक्ष रुपये खर्चून एक मोठा राजवाडा बांधीत आहेत. त्याचे काम मोठ्या झपाट्यानें चालू आहे. व १० लक्ष रुपये खर्च होऊन गेला आहे.

मद्रास इलाख्यांत एक बिं ए. १५ रुपयांवर पोस्टांत क्लार्क राहिले आहेत.

एका नेटिव वर्तमानपत्रावरून मुंबईच्या ग्याझेट असे लिहितो कीं, शाळांची फी वाढविण्याविषयीं विद्याखात्याचे अधिकारी विचार करीत आहेत.

विलायती नांगर —— स्काटलंडांतील, मार्किस आव टिवडेल नावाच्या गृहस्थानें हिंदुस्थानच्या जमिनीस लागूं पडेल असा एक नांगर तयार केला होता. त्याचे नमुने अनुभव घेण्याकरितां गणेशखिंड, सुरत खानदेश व धारवाड येथील मामलकार्यांकडे पाठविले होते. परंतु हा नांगर हिंदुस्थानच्या जमीनीस लागू पडत नाहीं ह्मणून सदहू चारही ठिकाणच्या अधिकाऱ्यांनीं रिपोर्ट केले आहेत.

रजपुतस्थानचे माजी पोलिटिकल एजंट कर्नल फेअर यांस गायकवाड दिवाण नेमणार असें मुंबई ग्याझेटांत लिहिलें आहे. गे. ओ.

मद्रासेस मोठें वादळ होऊन पाऊस फार जबरा पडला. व नद्यास वगैरे इतके पूर आले होते कीं तेणें करून एक आगगाडीचा पूलही वाहून गेला. ज्ञा. च.

हिंदुस्थानाचें कर्ज—हिंदुस्थानच्या राज्यसंबंधी हिंदुस्थान सरकार प्रसंगानुसार हिंदुस्थानांत अथवा विलायतेंत कर्ज काढतें. हल्लीं कर्जाची एकंदर रकम १,१६,१४ ३२,२४० रुपये आहे व या रकमेवर, कर्जदारास एकंदर व्याज सुमारे ५२२,३ ९,९९० रुपये द्यावें लागते-

हिंदुस्थानांत रेलवे बांधण्याकरितां रेलवे कंपन्यांनीं सुमारें एक अब्ज रुपये कर्ज काढलें आहे. तें सरकारावर आहे असें समजलें पाहिजे. कारण या कर्जावरील व्याज देण्याची हमी सरकारानें घेतली आहे. हे कर्ज, ऐन कर्जांत मिळविलें असतां हिंदुस्थानास सुमारें तीनादोन अब्ज कर्ज आहे असें म्हणण्यास चिंता नाहीं. बहुतेक कर्ज युरोपियन लोकांचें आहे व या कर्जांबद्दल व्याजाचा आकार दरसाल सुमारें १० कोटि रुपयांचा होतो; तेव्हां फक्त व्याजाबद्दल हिंदुस्थानांतील पैसा किती जातो हें लक्षांत येईल.

हिंदुस्थानचें एकंदर उत्पन्न— बजेटांत सन १८७४।७५ सालीं होणाऱ्या ऐन उत्पन्नाच्या अजमासाचा आंकडा ४८,९८,४०,००० रुपये आहे. हिंदुस्थान सरकारानें प्रोविन्शिअल फंडास या सालाकरितां दिले २,९८,००,००० रुपये व आतां या फंडाचें ऐन उत्पन्न रुपये ३,६४,४४,०००; लोकलफंडाचें ३,१७,१६,००० व म्युनिसिपल फंडाचें अजमासें २ कोटि घातले म्हणजे हिंदुस्थानचें एकंदर उत्पन्न सन १८७४।७५ सालीं ५७,८०,००,००० रुपये होण्याचा अजमास आहे असें लक्षांत येईल.

स्वेज कनाल—आफ्रिका व एशिया खंडात जाणारी स्वेज संयोगी भूमी होती ती खणून काढून तेथें समुद्राच्या पाण्याचा मोठा कालवा केला आहे हें वाचकांच्या लक्षांत असेलच. हा कालवा झाल्यामुळें विलायतेहून मुंबईस येणाऱ्या तारवांचा ६००० मैल रस्ता कमी झाला. कारण पूर्वीं केप आव गुडहोपवरून यावें लागत असे. हा कालवा सुरू झाल्यापासून व्यापाराची मोठी सोय झाली आहे. मुख्यत्वेंकरून कालवा बांधण्याचें काम, सर्व प्रकारें फ्रेंच लोकांच्या मदतीनें सिद्धीस गेलें आहे. इंग्रज सरकारानें या कामास मुळींच मदत केली नाहीं; होईल तितका अडथळा मात्र केला. परंतु तो सुरू झाल्यापासून इंग्रजांचा सर्वांत फायदा झाला आहे. कालवा बांधणाऱ्या कंपनींत मुख्यत्वेंकरून फ्रेंच लोक आहेत व हल्लीं पहिल्या सारखा फ्रेंच सरकारांत दम नाहीं म्हणून, या कंपनीचा मोठा तोटा झाला तो असा— कालवा व कालव्याची जमीन तुर्कस्थानच्या राज्यांत आहे म्हणून युरोपांतील इतर राजांच्या मनोदयाप्रमाणें तुर्कस्थान सरकारानें कंपनीस असें सांगितलें कीं, कालव्यांतून जाणाऱ्या तारवांपासून अमुक दरापेक्षां ज्यास्त पैसा घेऊं नये. कंपनीनें हें ऐकलें नाहीं म्हणून तिच्यापासून कालवा बळानें हिसकावून घेतला! नव्या दराप्रमाणें कंपनीचा फार तोटा होत आहे पूर्वींचें फ्रेंच सरकार कायम असतें तर असा प्रकार झाला नसता. बळी तो कान पिळी ही म्हण सर्वत्र लागू आहे. ने. ओ.

" नेटिव पब्लिकओपिनियन" पत्रावरून असें समजतें कीं महाराणी विक्टोरिया यांच्या ताब्यामध्यें सर्व पृथ्वींतील राज्यांत एकंदर २३,४७,६२,५८३ मनुष्यें आहेत. सर्व घरसंख्या ४,४१,४२,६९१ असून त्यांच्या अखत्यारांत ७७,१९,४१९, चौरस मैल जमीन आहे.

नवीन लढाई— रशिया देश प्रशियाची मदत घेऊन तुर्कस्थानावर लवकरच हल्ला करणार आहे अशी विलायतेंत बोलवा आहे.

टाइप जुळण्याचें यंत्र— अमेरिकेंतील युनायटेड स्टेट्स देशामध्यें एका गृहस्थानें एक छापण्याचे टाइप जुळण्याचें यंत्र शोधून काढलें आहे त्याच्या योगानें एका मिनिटांत ६० पासून १०० शब्द जोडले जातात.

एकशेएकुणऐंशी वर्षांचें वय— दक्षिण अमेरिकेंतील एका वर्तमानपत्रांत असें लिहिलें आहे कीं तेथें एक मि० कार्तीनो नांवाचा मनुष्य राहातो. तो १६९४ सालांत मे महिन्याच्या ता० २० रोजीं जन्मला. त्यास ४२ मुलें झालीं. त्याची संतती वाढून आजपर्यंत याच्या कुटुंबांचीं सर्व २९४ मनुष्यें झालीं आहेत या पुरुषाचें हल्लीं १७९ वर्षांचें वय आहे. या वयांत त्याच्या पायांत मात्र किंचित् अशक्तपणा वाटतो. परंतु त्याचा मगज साफ असून आरशी लावल्याशिवाय स्पेन देशांत जी लढाई चालली आहे तिजबद्दलचें सर्व वर्तमान वाचतो व त्याच्यावर विचार करितो. ही स्पेन देशांतील लढाई लवकर बंद न झाल्यास तो अटलांटिक महासागर उलटून स्पेन देशांतील कारलिस्ट लोकांस लढाईंत मदत करण्यास जाणार आहे.

हिंदुस्थानांतील रोगी स्त्रियांस उपचार करण्याकरितां अमेरिकेंतील सनदा मिळविलेल्या कांहीं वैद्य स्त्रिया नोकरीस ठेवाव्या याविषयीं हिंदुस्थान सरकारानें स्टेटसेक्रटरी यांस सूचना केल्याचें इंडियन मिरर पत्रकर्ता दर्शवितो. परदेशांतील स्त्रियांस मोठा पगार देऊन आणण्यापेक्षां तूर्त एतद्देशीय स्त्रियांसच त्यांच्या भाषेंत वैद्यशास्त्राची साधारण माहिती करून देऊन त्यांच्या पासून हे उपयुक्त व नडीचें काम चालविण्याची तजवीज केली असती तर बरेंच झालें असतें यांत संशय नाहीं.

सु. प.

नवीन सुताच्या अधिक गिरण्या ताबडतोब काढण्याची अवश्यकता.

आमच्या देशास आळस व अविश्वास यानीं खाऊन टाकलें आहे. एखादी गोष्ट करणें अवश्य ठरली तरी ती ताबडतोब व चार मंडळी भरंवशानें जमून घडून येईल अशी आशा नाहीं. दुसरे लोक ती गोष्ट करून तिचा सुखानुभव घेऊं लागले म्हणजे मग रडकें तोंड करून कुरकुर करीत बसण्याचा संप्रदाय आमच्याइकडे आहे. या आमच्या फार दिवसांच्या संप्रदायाप्रमाणें आम्हांस आतां सुताच्या व कापडाच्या गिरण्यांच्या बाबतींत अनुभव येण्याचा प्रसंग आला आहे. आज वर्ष दीड वर्षापासून आमच्या देशांतील उद्योग धंद्याच्या लोपामुळें लोकांमध्यें अतिशय दारिद्र्य पसरलें असें आम्हांस खास वाटून जागोजाग स्वदेशीय लोकांस उद्योग धंदे चालविण्यास उत्तेजन यावें, त्यामुळें नवीन कारखाने घातले जावे, जुन्या कलाकौशल्यांत सुधारणा होऊन कांहीं काळानें तरी परकी लोकांवर सर्व अवश्य पदार्थांकरितां अवलंबून राहण्याचें कारण नाहींसें व्हावें म्हणून स्वदेशीय माल विकण्याकरितां दुकानें घालण्याची थाटाघाट सुरू झाली परंतु आमचे परमशत्रु आळस व अविश्वास यानीं आम्हांस पूर्णपणें सोडलें नाहीं व आमचे हेतु सिद्धीस जाण्याच्या मार्गास लागूं दिले नाहीं, अमुक एका पदार्थांचा कारखाना होऊन माल बाजारांत सरळीत विकरीस जाऊं लागला असें नाहीं. फक्त कोठें एखादें दुसरें स्वदेशीय माल विकण्याकरितां दुकान झाल्याचें मात्र ऐकतो; परंतु तेथेंही कुरकुरी आहेतच. सारांश आमच्या लोकांचें पाऊल पुढें सरकत नाहीं. तेच विलायती व्यापाऱ्याकडे वगैरे पहा. ते मुंबईंतील गिरण्याबद्दल नुकतेच चार पांच महिन्यांपासून कुरकुरूं लागले परंतु त्या दिवसापासून ते स्वस्थ न बसतां भराभर अनेक प्रकारचे प्रयत्न करावयास लागले. विलायतेहून येणाऱ्या मालावर येथें सरकार जकात घेतें ती माफ व्हावी, अगर येथील कारखानदारांवर कर बसवावा, किंवा विलायतेंतील व्यापारी लोकांनीं येथें कारखाने घालावे; सारांश जेणें करून एतद्देशीय कारखानदारांचा पाडाव होईल तें करावें असा यांनीं विचार मनांत आणिला. मांचेस्टरच्या व्यापारी लोकांनीं नवीन स्टेटसेक्रेटरीची गांठ घेतली व आपला एक मोठा हेतु साधून घेतला. स्टेटसेक्रेटरीची कौन्सिल आहे त्यांत त्यांच्या व्यापारी मंडळीच्या तर्फें एकादा सभासद असावा असें त्यांचें म्हणणें होतें. त्याप्रमाणें मुंबईस मि. आंडूक्यासल्स म्हणून व्यापारी होते व येथील कायदेकौन्सिलचे सभासदही मागें होते त्या गृहस्थास इंडिया हपीसचे कौन्सिलर नुकतेच नेमिलें आतां अर्थातच त्या व्यापारी लोकांचा पाहिजे तसा हेतु सिद्धीस जाईल.

आतां दुसरी एक महत्वाची गोष्ट असी झाली कीं, मांचेस्टरच्या आसपासच्या व्यापारी लोकांनीं या देशांत जागोजाग नवीन गिरण्या घालण्याचा बेत मनांत आणिला आहे असें करण्याविषयीं येथील बांबे ग्याजेट पत्रकर्त्यांनीं मागें सूचना केली होती. त्याप्रमाणें आतां लवकरच होईल असें ते पत्रकर्ते कळवितात. या गोष्टीचा अनुभव घेऊन पहाण्याकरितां मांचेस्टर जवळच्या लोकांनीं आंग्लोइंडियन स्पिनिंग व मानिफ्याक्चरिंग कंपनी म्हणून मंडळी काढली. इचें भांडवल तीस लक्ष रुपये जमविणार आहेत. या कंपनीचें प्रास्पेक्टस अगर प्रथम सूचनापत्र निघून तें बांबेग्याझेटच्या पहाण्यांत आलें त्यांत जी रकम खर्चावी लागेल तिजवर शेंकडा तीस टक्के नफा होईल असें म्हटलें आहे. हा नफा सरकारच्या पांच टक्क्याची जकात खेरीज करून आहे. सारांश मुंबईच्या कारखान्यांत चांगल्या वागलेल्या एका गृहस्थानें या नव्या कंपनीस सांगितलें कीं, तीन वर्षांत सर्व खर्चलेला भांडवलाचा पैसा निघून येईल आणि हें अनुमान मुख्य गिरणीदारांच्या मोठ्या नफ्याशिवाय इतर भागिदारांस मिळालेला नफा यावरून योग्य आहे असें बांबेग्याझेटकर्ते म्हणतात. हा इतका नफा सर्व अडचणी व खर्च धरून होईल असें अनुमान आहे. विलायतेपेक्षां येथें यंत्रें आणून चालू होत तोंपर्यंत दिढीनें अधिक खर्च होईल. विलायतेपेक्षां येथें सर्पणास खर्च अधिक लागेल, कारण कोळसा तिकडून आणावा लागेल. शिवाय माहितगार कामगारांस तेथच्यापेक्षां येथें अधिक पगार द्यावा लागेल. कारण तेही तिकडूनच आणावे लागतील. हे सर्व विचार मनांत आणिले तरी वर सांगितल्याप्रमाणें नफा होईल असें अनुमान आहे; परंतु हा प्रकार खुद्द मुंबईचा झाला. ज्या प्रदेशांत कापूस पिकतो व जेथें मजुरी स्वल्प पडते तेथें तर यापेक्षांही अधिक नफा होण्याचा संभव आहे याप्रमाणें त्या लोकांनीं सर्व प्रकारचा विचार केला आहे आणि आतां फक्त भांडवलाचा पैसा जमवियाचा आहे. हा पैसा जमण्यास विलायतेंत मुळींच अडचण पडत नाहीं तेव्हां आमचे लोक पोकळ गोष्टी करताहेत तों त्यांचे कारखाने येऊन पडतील आणि आम्हांस उगीच वेड्यासारखें त्यांच्या तोंडाकडे पाहावें लागेल. यांनीं येथें येऊन जागा गुंतविल्यावर कां मग आमचे लोक जागे होणार? आमच्या कितीएक गिरण्यांचे भागीदार नवीन गिरण्या घालण्याचा विचार एकीकडे ठेवून आपसांत भांडताहेत. आजपर्यंत झालेल्या गिरण्यांत लैफ म्यानेजर अगर डिरेक्टर म्हणजे सर्व आयुष्य मानभर एकच गृहस्थ म्यानेजर नेमण्याची व त्यास विकरीबद्दल प्रत्येक रतलास कांहीं कमिशन देण्याची चाल आहे, याजमुळें एका मनुष्यास अतिशय पुष्कळ नफा होतो व त्याच्या कमिशनच्या सोयीकरितां फक्त मोठें सूत व जाडें कापडच निघतें आणि याजबद्दल आतां कुरकुरी करीत आहेत. परंतु नवीन कारखाने काढून पूर्वींच्या चुका दुरुस्त करून जागोजाग कारखाने काढण्याचा विचार कोणी करीत नाहीं, हा एक चमत्कार आहे. यावेळेस समय मोठा चांगला व झपाट्यानें उद्योग वाढविण्याचा आहे. दुसऱ्या प्रकारचा सर्व व्यापार कोहीकडे बसला आहे. याजमुळें श्रीमान् व्यापाऱ्यांचें भांडवल उगीच पडलें आहे. अद्यापपर्यंत इंग्रज वगैरे परकी लोकांनीं येऊन खानदेश, कर्नाटक, गुजराथ वगैरे कापसाच्या प्रदेशांत आपले कारखाने सुरू केले नाहींत. ते एकदा आले म्हणजे मग आमच्या लोकांस कांहीं आशा रहणार नाहीं. मग फक्त नशिबानें हलक्याप्रकारची मजुरी मिळाल्यास तेवढीच काय ती आपल्या देशास झाली तरी प्राप्त होण्याचा संभव आहे. एरवी सर्व नफा विलायतच्या वगैरे परलोकांसच होईल. या मजुरीच्या मिळकती बरोबर नीळ पिकविण्याच्या कारखान्यासारखीं कांहीं अनिष्ट दुःखें व संकटें न येवोत म्हणजे झालें. आतां तरी आमचे स्वदेशहितेच्छु, व्यापारी व श्रीमान लोक आपला आळस व अविश्वास सोडून देऊन स्वतांच्या व स्वदेशाच्या हितार्थ उद्योग करावयास लागतील अशी आम्ही आशा करतो.

इं. प.

हें पत्र अकोला येथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे व. स. छा. छा. प्र. केलें.

REGISTERD NO7, 1874

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० ३१ माहे मे सन १८७४ इ० अंक २२

जाहिरात

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	६.
वर्षाचे आगाऊ	५
मागाहून	७
फुटकळ अंकास	०४
टपालहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
अखेर	२

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळी"	०४
" दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचें औषध.

आमचे छापखान्यांत गजकरणाचे औषधाच्या डब्या विकावयाच्या आहेत. हें औषध खात्रीचें असून यापासून गुण लवकर येतो. लावतांना आग मुळींच होत नाहीं औषध थंड पाण्यांत भिजवून गंधाचे उटी प्रमाणें पातळ करून स्नान केल्यानंतर लावावें. किंमत ६ सहा आणें.

हें औषध गजकरणाशिवाय खरूज व नायटे यांजवरही चांगले प्रकारें लागू होतें.

नवीन पुस्तक.

फ्रेंच आणि जर्मन लोकांच्या लढाईचा इतिहास या नावाचे पुण्यास नवीन झालेले मराठी पुस्तक आमचे येथें विकावयास आले आहे. त्याचीं पृष्ठें १७४ असून माहिती पुष्कळ आहे. किंमत १४ आणे व डाकहाशील २ आणे वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत पाठविले असतां पाहिजे त्यास पुस्तकें मिळतील.

वऱ्हाडसमाचाराचे म्यानेजर

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूंनये.

वाशीम ता० २१ माहे मे सन १८७४

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस —

वि. वि. मी खालीं चार ओळी लिहितो त्यास आपण आपल्या अंकीं जागा द्या अशी आशा आहे.

येथील जनरल लायब्ररींत पूर्वी आठवड्याची सभा भरत होती ती हल्लीं मेंबर्स कमी झाल्यामुळें दोन तीन महिन्यापासून लयास गेली. हें स्तुत्यकृत्य बंद जाहल्यापासून कित्येक लोकांस फार वाईट वाटतें व त्यांत मुख्यत्वे करून शाळाखात्यांतील लोकांस तर फारच वाईट वाटते कारण कित्येक ठिकाणीं नवीन सुधारणा होतात व येथें चालेल्या सुधारणुकीस व्यत्यय येतात. शाळाखात्यातील लोकांस फार वाईट वाटण्याचें कारण हेंच आहे कीं, ते लोक विद्वान असतात व त्यांस सभेंत जाऊन बोलण्याची फार खुशी असते. लोकांची ही स्वसुधारणेची जागा होती असें म्हणण्यास काहीं चिंता नाहीं.

आतां हें स्तुत्य कृत्य बंद जाहल्यावर त्या लोकांनीं त्यात मुख्यत्वेंकरून हेडमास्तरानीं येथील इं. म. शाळेंत मुलांची मीटिंग सुरू केली. आतां हें तरी लोक हिताचें काम समजलें पाहिजे. या कामाकडे हेड मास्तराचें लक्ष चांगलें आहे परंतु येथें नवीन आलेले सेकंड अ० मा० इकडे लक्ष देत नाहींत तेणें करून सभासद फार कमी जमतात; याजकरितां ते जर इकडे लक्ष देतील तर चांगलें होईल.

जनरल लायब्ररीचे वर्गणीदार कमी होण्याचें कारण हेंच आहे कीं, येथें मे० गबदुल हक साहेबांनीं एक नवीन लायब्ररी आपल्या बंगल्याजवळ केली ती सुमार १॥ मैल लांब गावापासून आहे. हें तरी स्तुत्य कृत्यच समजलें पाहिजे. व अशींच स्तुत्य कृत्यें ते वारंवार करोत अशी माझी इच्छा आहे,

परंतु या स्तुत्यकृत्यांनीं "गाय मारून ब्राह्मणास जोडे दान दिल्याप्रमाणें झालें" तें असें कीं जनरल लायब्ररीचे जे वर्गणीदार होते तेच सभेचे मेंबर्स होते. त्यांतील वकील व काहीं युरोपियन लोक यांनीं इकडील नावें काढून तिकडे घातलीं आहेत. तेणें करून सभेस व्यत्यय आला.

जनरल लायब्ररीवर मे० डे० क० साहेब यांची पूर्ण कृपा आहे म्हणून पत्रें वगैरे कमी झालीं नाहींत. परंतु सभा बंद जहाली. दुसऱ्या लायब्ररीच्या योगानें जनरल लायब्ररीची २० रुपये वर्गणी कमी झाली अशी वदंता आहे

मागील महिन्यांत येथील इं० म० शाळेंत बक्षिसांचा समारंभ बरा जाहला. दरवर्षी पेक्षां बक्षीस येडिसे अधिक होते. अध्यक्षस्थानीं डे०क० साहेब होते व उ० स्थानीं डे० ए० इ० होते. साहेबांनीं मुलांचें इंग्रजी वाचन वगैरे घेतलें. दुसरे दिवशीं शर्यती लावल्या होत्या त्याबद्दल मुलांस १० रुपये सुमारें बक्षीस दिलें. एडिटरराव पत्रविस्तार फार जहाला म्हणून जागा देण्यास हरकत करूं नये, मजकूर मात्र कृपा करून सर्व छापावा म्हणजे पुढें पाठविण्यास बरे पडेल.

एक वाशीमकर

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस—

वि. वि. सर्व जगांत मान्यता व सुख देणारी जी विद्या तिचे दाते जे मास्तर लोक त्यांचे जे तत्संबंधी खातें त्यास इकडे तहशिलदार वगैरे कचेरींत किती मान मिळतो हें खालील गोष्टीवरून आपले वाचकांस स्पष्ट दिसून येईल.

गत्या फिरण्याची इच्छा असल्यानें व मे महिन्याची सुटी असल्यामुळें आमचे वऱ्हाडची जुनी राजधानी शहर इलिचपुर पहाण्याचे उद्देशानें येथें आलो. उद्देशाप्रमाणें शहरांतील पहाण्याचीं ठिकाणें पाहिल्यावर तहशिल कचेरी सहजींवरी पहाण्यास आलो. येथें दोन असिस्टंट मास्तर आपला पगार घेण्यास आले होते. त्यांस लवकर पगार देण्य विषयीं तेथील तहशिलदारांनीं खजिन्यांतील कारकुनास कळविलें परंतु त्यानें त्यांस पगार न देतां आपलें वाक्शस्त्र बिचारे मास्तर लोकांवर सुरूं केलें. यांचे मागून इतर खात्यांचे जे लोक आले त्यांस पगार दिला परंतु यांस विनाकारण ४ वाजेपर्यंत बसवून ठेविलें. पुढें तहशिलदारांनीं, यांस कारकुनानें अजून कां पगार दिला नाहीं वगैरे पूसतपास करून ते कारकुनास फार रागे भरले; परंतु आतां चार वाजून गेले असें पाहून त्या मास्तरांस उदयीक येण्याविषयीं सांगितलें. पुढें सदर्हू मास्तरांनींही कारकुनाच्या बोलाचालीची व पगार लवकर न मिळाल्याची गोष्ट योग्य अधिकाऱ्यांस कळविली आहे. आतां याविषयीं चौकशी तहशिलदाराकडे होत आहे. येथील तहशिलदार हुशार व विद्यावृध्दीकडे लक्ष देणार असे आहेत. तसेच न्यायाच्या कामांतही ते कुशल आहेत तेव्हां या गोष्टीची चांगली चौकशी करतील व कारकुनाकडून मास्तराची माफी मागवितील अशी आशा आहे. येथें रा. रा. श्रीकृष्ण नरहर ए० असिस्टंट कमिशनर आहेत, हे देशसुधरणुकीकडे फार लक्ष पोचवितात. त्यांनकडेही ही गोष्ट चौकशी करितां जाईल तर ते उभय पक्षांची हकीकत ऐकून अपराध्यास योग्य बक्षिस देतील अशीही मी आशा बाळगतो. असें न केल्यानें सर्व तालुक्यांतील मास्तरलोकांस असाच त्रास होऊन अपमान सोसावा लागेल. पुढें काय हकीकत होते हें पहाण्यास मी येथें आहेच फुरसतीअंतीं आपणास कळवीन. लोभ करावा ही विनंती.

परतवाडा, ता० २१ मे १८७४.

एक वऱ्हाडी
फिरस्ता जोशी.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि० वि० महाराज नदीच्या पुलाजवळ दोहो बाजूस मोठाल्या दरडी असल्यामुळें तेथें कठडा बांधण्याचें फार अगत्य आहे असें आपले पत्रांतून कित्येक वेळा प्रसिद्ध झालें आहे व त्या प्रमाणें पुलाचे पूर्व भागास कठड्याचें काम सुरू होऊन या आठवड्यांत तें पुरेंही झालें. व त्याच वेळीं पुलाच्या पश्चिम भागीं म्हणजे गावाकडील बाजूस ज्या दरडी आहेत त्याजपासून बचाव होण्या साठीं कठड्याची गोष्ट जना अवश्य पाहिजे व त्या प्रमाणें होईल असें वाटलेंही होतें; कां तर कठड्याचीं लाकडें येऊन अलीकडील बाजूस जागा जेथें मेजावयाचीं तेथें येऊन पडलीं होतीं व त्याचे लावण्याचेंही काम सुरू झालें होतें पण पुढें काय विघ्न आलें तें न कळे तेथील लाकडें सर्व उचलून नेलीं आहेत. त्याचें लावण्याचें काम बंद पडलें आहे. व मजूरही तेथें बिल्कूल दिसत नाहींत या वरून गावाचे बाजूस कठडे लावण्याचा बेत रहित झाला असें वाटतें. आणि ही गोष्ट खरी असेल तर मोठी दुःखाची समजली पाहिजे. व यावरून लोकांस असें वाटूं लागेल कीं पलीकडे युरोपियन लोकांची वस्ती आहे म्हणून त्यांच्या सुखसोयी करितां सर्व कांहीं होतें. गावांत रहाणारीं माणसें म्हणजे जनावरें होत; तीं पडलीं काय, व राहिलीं काय, सारखींच म्हणून त्यांच्या सुखसोयी राहोत पण बचावाकडेही कोणी लक्ष्य देत नाहींत. आणि या प्रमाणें कोणास वाटलें तर कांहीं आश्चर्य नाहीं. ही सडक ईंपेरियल फंडांतून झालेली आहे सबब हला त्याच फंडांतून पुलाचे अलीकडे तसेच गावाचे दक्षिणेस पातूर रोडच्या सडकेला पुलाजवळ मोठाल्या दरडी आहेत सबब तेथेंही अवश्य कठडे झाले पाहिजेत. व ते होण्याकडे आमचे डिपुटी कमिशनर साहेब लक्ष्य देतील तर चांगलें होईल. कळावे लोभ करावा हे विनंती.

एक ग्रामस्थ

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि० वि० आपल्या ता० २४ मेच्या अंकांत "आपला मित्र देशहितेच्छु" यानें वे० शा० सं० विष्णु शास्त्री यांनें इंदुप्रकाशांत जे अनेक विषयांवर आधारासह व्यवहारोपयोगी शास्त्रार्थ प्रसिद्ध होत असत त्यांजविषयीं असंतोष दाखविला आहे हें पाहून मला व मजप्रमाणेच अनेक सुज्ञ गृहस्थांना वाईट वाटलें. मी जरी आजवर शास्त्रीबावांस एकही शास्त्रार्थ स्वतः विचारिला नाहीं तरी जेवढे शास्त्रार्थ त्यांजकडून आजवर प्रसिद्ध झाले तेवढे सर्व मी मोठ्या आनंदानें वाचले व दुसऱ्याही कितीएक गृहस्थांनीं ते अशेष वाचल्याविषयीं ते प्रत्यक्ष मजजवळ बोलले आहेत. बहुतेक शास्त्रार्थ शास्त्रीबावांस दुसऱ्यानीं विचारल्यावरून त्यांनीं केवळ परोपकारार्थ नवीन पद्धतीनें आधारासह ते प्रसिद्ध केले आहेत. असे देशहितेच्छु पाहिले तर त्याच्या ध्यानांत आल्याविना रहाणार नाहीं. शास्त्रार्थ वर्तमानपत्रांत येणें गैर आहे हें देशहितेच्छूनीं कोठून काढिलें? शास्त्रार्थामुळें इंदुप्रकाश अप्रिय होता तर शास्त्रीबावाही ते लवीत न घालते; पण त्याचा क्रम उत्तरोत्तर वृद्धिंगत असल्यावरून तसें होत नाहीं हे उघड आहे.

पुनर्विवाहाच्या शास्त्रार्थाच्या बाबतींत जें लिहिलें आहे तेंही अविचारमूलकच आहे असें शंकराचार्यापुढे वाद झाल्यावर जे दोन पुनर्विवाह ब्राह्मणजातींत झाले

त्यावरूनही सिद्ध होत आहे. मग शास्त्रार्थ म्हणून जास समजत असेल, त्यानें वादाचें बूक वाचलें असतां नारायणाचार्य, भिडूपंत वगैरे सर्व शास्त्री मंडळीची काय गाळण व दुर्दशा झाली हें तोच सांगेल. आपला मौल्यवान काळ खर्चून जगतास सज्ञान करावें म्हणून झटणारास हे बक्षीस!!! हीच आमच्या लोकांची कृतज्ञता काय? हेच देशहितेच्छु कोणी माधव अगर ज्यांच्या शास्त्रार्थाचें खंडन झालेलें असे कोणी शास्त्री, अगर ज्या पापाचरणाच्या विरुद्ध शास्त्री बावांनीं शास्त्रार्थ दिला असेल त्याचेच कोणी आश्रयभूत असे तर नसती ना? असो, कांहीं असलें तरी ही प्रवृत्ति अगदीं वाईट हें त्या देशहितेच्छुच्या ही मनांत येईल असें मला वाटतें. आणि न येतां कदाचित त्यानें आणली असाच क्रम चालविला तरी शास्त्रीबावांस आमची अशी विनंती आहे कीं त्यांनीं असल्या अविचाराच्या लेखावर बिलकुल लक्ष न देत चालू केलेला क्रम जगद्धितार्थ सदोदित चालवावा आणि दुसऱ्या वर्तमानपत्रासही शास्त्रार्थ दाखल करण्याचा कित्ता थोडथोडा लागत चालला आहे तो जास्त लागेल असें करावें, हे विनंती.

शोधक.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि० वि० आपल्या हिंदुस्थानांत जीं कांहीं मांडलिक म्हणविणारीं राज्यें आहेत त्यापैकीं इंदूर हे एक असून या राज्यांतील व्यवस्था वगैरे फार चांगली आहे हें प्रसिद्धच आहे. याजकरितां त्या व्यवस्थेच्या संबंधानें जरी माझे मनांतून कांहीं लिहिणें आहे तरी ते लिहून आपणास तूर्त तसदी देत नाहीं. येथें एक आनंदकारक वर्तमान झालें ते मात्र आपले सेवेसी सादर करितो. त्यास कृपा करून येत्या अंकीं जागा द्यावी.

सांप्रतचे राजे महाराज तुकोजीराव होळकर यांना जे मदनाप्रमाणें दोन पुत्र आहेत. त्यांचीं वयें—एकाचें १४ व दुसऱ्याचें १०|११ वर्षांचें असून ते उभयतांही हा कालवर राजवाड्यांत आले नव्हते. व त्यासंबंधानें राजेसाहेबांचे आजपावेतो राजवाड्याचे मागें श्रीमंत ... यांचे वाड्यांत वास्तव्य होतें. कालचा मुहूर्त उत्तम पाहून राजेसाहेबांनीं पुत्रांकरवीं गृहप्रवेश करविला व त्या संबंधानें एक मोठें दरबार जहालें. गृहप्रवेशाचा मुहूर्त १६॥ घटिकेचा होता. राजवाड्याचे पहिले मजल्यातील पूर्वेकडील मोठें दालनांत दरबार जहालें. श्रीमंतांनीं बसण्याकरितां अति मौल्यवान असा भरजरीचा चांदवा दिलेला असून त्याखालीं मुख्यस्थानीं एक गादी व दोन बाजूस दोन किनखाबी गाद्या मांडल्या होत्या. दहा वाजल्यापासून सर्व सरदार व कमदार हाजी मजालीं जमूं लागले. मुहूर्तघटिका भरल्याचे संधींत श्रीमद्भागवतपरायण नारायण बावा साधू आले. त्याजकरितां श्रीमंतांचे उजवे बाजूस कोच ठेविला होता, जे भर जरीनें मढविलेल्या पालखींत बसून नेऊन आपले स्थानीं आल्यानंतर लागलीच श्रीमंत अंबारीचे हत्तीवर बसून उभयता चिरंजिवासहवर्तमान पूर्वेचे दरवाजानें आले. येतांच चिरंजिवाचे सन्मानार्थ ४२ तोफांची सलामी झाली. राजेसाहेब पुत्रांसह श्रीमार्तंडाचे दर्शनास गेले. दर्शन घेऊन आल्यावर आपापल्या स्थानीं विराजमान झाले. त्यानंतर नारायणबुवांनीं उठून त्यांचे गळ्यांत पुष्पांचे हार घालून त्यांना श्रीफळाचा वगैरे प्रसाद दिला. श्रीमंतांनीं त्यांना ६०० रुपये दक्षिणा व एक शालजोडी देऊन नंतर दरएक ब्राह्मणास एक रुपयाप्रमाणें दक्षिणा वाटली. त्यानंतर नजर येणें शुरूं झालें. सर्व सरदार, दिवाण, कारभारी, शेट सावकार यांच्या नजरा झाल्यावर अत्तर गुलाब पान सुपारी झाली. उभयता राजपुत्र सहोदर नसल्यामुळें परस्परांशी भाषण नव्हतें याजकरितां श्रीमंतांनीं त्यांशीं बोधपर असें सुरस भाषण केलें व दरबार बरखास्त झाला. अस्तमानीं राजवाड्यापुढें दीपोत्सव झाला. आज राजवाड्यांत व छावणींत पुन्हा दरबार आहेत. कळावें हो विनंती.

D. V.

पत्रें पाठविणारांस.

"सोवळ्या ब्राह्मणाला जोड्यांनीं मारणाऱ्या उन्मत्त ब्राह्मण अधिकाऱ्याची लीला" अशा सदरानें एक लांबलचक पत्र आह्मांकडे आलें आहे त्यांतील मजकुराचा पुढील अंकांत विचार करूं.

"पडक्या भिंतींतील वनवाघूळ" यांचें पत्र पोंचलें. त्यांनीं जें रूपक केलें आहे त्याचा फोड त्यांनीं खानगी पत्रानें आह्मांस कळवावी. व आपल्या ओळखीच्या मनुष्याच्या मार्फतीनें पत्र पाठवावें म्हणजे त्याविषयीं विचार केला जाईल.

नोटिस.

नोटिस—तोताराम विठ्ठल ढांगे राहणार मलकापूर यांस खालीं सही करणार यांजकडून देण्यात येते कीं तुह्मी आमचे पासून तारीख २४ माहे जून सन १८७१ इसवी रोजीं १८७ रुपयाचा ऐवज घेऊन नाऊन दोन महिन्यांनीं पुन्हा देण्याचा करार केला असोन पुष्कळ वेळां तुह्मास मागणें केलें असतां तुह्मीं दिले नाहीं याजकरितां या नोटिशीनें तुह्मांस असें कळविण्यांत येते कीं सदरहू ऐन १८० रुपये व व्याजाबद्दल ६६।३।६ एकूण २४६।३।६ आज मितीपासून पंधरा दिवसांचे आंत आणून द्यावे जर सदरहू मुदतींत रुपये न दिल्हे तर दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून खर्चासह रुपये घेतले जातील व या नोटिशीचा खर्च तुह्मास द्यावा लागेल कळावें तारीख ३० माहे मे सन १८७४ इसवी.

(सही) व्यंकटराव मल्हार एदलाबादकर.

वऱ्हाडसमाचार

मिती जेष्ठ शुद्ध १६ शके १७९६

अकोल्याची जनरल लायब्ररी.

'नाव मोठें व लक्षण खोटें' अशी एक म्हण आहे ती या लायब्ररीस व तिच्या प्रवर्तकास लागू करण्याच्या बेतास लोक आले आहेत. जानेवारी महिन्यांत नव्या तर्हेच्या योगानें जी उमेद दिसून आली होती ती 'समूळंच विनश्यति' या पंथास आली. म्यानेजिंग कमिटीची किंवा जनरल कमिटीची सभा या पांच महिन्यांत कधीं भरल्याचे कोणी ऐकिलें नाहीं. व जानेवारींत तरी ज्या दोन भाकेरायी सभा भरल्या त्याची हकीकत लोकांस ठाऊक आहेच. प्रथम ग्रासीं मक्षिकापात या प्रमाणें न व्हावें म्हणून त्या सभेच्या कार्याविषयीं आह्मांस एक दोन पत्रें आलेलीं होतीं तीं आह्मीं प्रसिद्ध न करितां लायब्ररीची बूज राखिली व तिजपासून चांगलें व्हावें अशी आशा बाळगली. पण आतां तो भ्रमाचा भोपळा फुटण्याच्या लागास आला म्हणून आह्मी लोकांस सावध करितो. एक किंवा दोन मनुष्यांची इच्छा हें सार्वजनिक काम नव्हे. जानेवारींत लायब्ररीची पुनःसंस्थापना केली तेव्हां पाहिली जी लायब्ररीला १०।१६ वर्तमानपत्रें धर्मार्थ मिळत होतीं तीं नव्या व्यवस्थापकांनीं घेण्याचें मना करून त्यात्या ठिकाणाहून तीं तीं विकत आणण्याची शरवात केली. हें पुढल्यांत ४०।६० रुपयांचें लायब्ररीचें नुकसान झालें. बरें तें असो— पुढें 'अडक्याचा देव आणि टक्याचा शेंदूर' या प्रमाणें लायब्ररीला एक सेक्रेटरी होता त्याचे दोन झाले. मग नवा डाव नवा पाव याप्रमाणें लागलीच तीन रुपये महिन्याचा लायब्ररीकडे शिपाई होता तो काढला व खात्रीचा मनुष्य म्हणजे घरचा स्वयंपाकी ब्राह्मण सात रुपये पगार ठरवून लायब्ररीकडे नेमिला. व दरमहा ४ रुपये लायब्ररीचा तोटा केला, पुढें पाहातों तो एका शिपायाला मदतनीस दुसरा शिपाई नेमिला. तेव्हां कोणाची संमति नाहीं व दीड दोन महिन्यांनीं त्याला हाकून दिलें त्याचेही कारण कळविलें नाहीं. हल्लीं सात रुपयेवाला शिपाईही काढून दिलेला आहे. व तो काढण्याचें कारण व तत्संबंधानें वर्तन झाल्याचें तो सांगतो तें खरें असेल तर तसें करणारास तें पराकाष्ठेचें अयोग्य व लाजिरवाणें आहे. अस्तु. दोन दिवस लायब्ररीला अंधार कोठडीची शिक्षा झाली होती. नंतर एक शिपाई ठेवला गेला तो स्वयंभू आहे म्हणजे पसुत्वास नाच्याचे उपयोगी नाहीं. त्याला लिहितां येत नाहीं, वाचतां येत नाहीं, मराठी समजत नाहीं, व तो बडभावित्रीचे आबे पोचीव, दवाखान्यातलीं औषधें पोचीव यांत गुंतला असतो म्हणतात. कोणाला बुकाची गरज लागली तर खोलीला कुलूप व किल्ली सेक्रेटरीच्या घरीं अशी स्थिति लायब्ररीची झाली आहे व सार्वजनिक खर्चानें ठेविलेल्या नोकराचा असा उपयोग होऊं लागला आहे. हे पाहून पहिल्या प्रतीची वर्गणी देणाऱ्या कित्येक सद्गृहस्थांनीं लायब्ररीस आश्रय देण्याचें मना केलें आहे. व किरकोळ तर गोंधळच आहे. याजकरितां लायब्ररीची एकवार जनरल सभा व्हावी. व अव मुखत्यारीनें हीं जीं कामें झालीं आहेत त्यांविषयीं विचार व्हावा व लोकांच्या पैशाची विनाकारण लूट होऊं नये. व यांतला कांहीं प्रकार खरा नसेल तर चौकशीनें तसें ठरवावें व त्याप्रमाणें प्रसिद्ध करावें. तूर्त लोकांत फारच गवगवा झाला आहे व त्यामुळें वर्गणी वसूल देण्यास हरकत होत आहे. आणि असाच सावळा गोंधळ राहिला तर पुढें काय होईल याचा नेम नाहीं म्हणून लायब्ररीच्या हितेच्छूनीं या वेळीं सभा भरविण्यास व नीट बंदोबस्त करण्यास हयगय करूं नये.

चंद्रलोकांवर गमन.

एका मासिक पुस्तकाच्या आधारें पायोनियर पत्रांत तीन गृहस्थ चंद्रलोकांवर गेल्याची गोष्ट लिहिली आहे व ती आमचे बंधु प्रबोधसिंधुकर्ते यांनीं आपले पत्रांत घेतली आहे तिचें तात्पर्य असें:—

अमेरिकेंत लढायी चालू होती तेव्हां शस्त्रें तयार करण्याचे कामीं गनक्लब म्हणून एक मंडळी नेमलेली होती तिचें काम संपल्यावर तिनें असा विचार काढिला कीं कांहीं विशेष प्रकारची तोफ व विशेष प्रकारचा गोळा तयार केला आणि त्या गोळ्यांत लोक बसविले तर ते चंद्र लोकीं जाऊं शकतील. आणि पृथ्वी व चंद्र यांजमधील जाण्या येण्याचा मार्ग खुला होईल. मग त्यावर वाटाघाट होऊन असें ठरलें कीं गोळ्याला पळांत बारा हजार गज जाण्याचा वेग द्यावा, गोळा अल्युमिनम धातूचा मऊ परिघीचा आंतून पोकळ करावा, व उंच पर्वतावर तो पाहण्याची दुर्बीण ठेवावी. व एक लोखंडाची ९ फूट लांबीची व सहा फूट जाडीची आणि सुमार १८००० टन वजनाची तोफ करावी. या तोफेंत ४०००० पौंड कापसाची दारू भरावी. या तोफेस खर्च सुमार ५४ लक्ष रुपये व गोळ्यास साडेतीन लक्ष रुपये करावा. मग वर्गणी करून एक कोटि रुपये जमा केले. व तोफ ढाळली. ती अशी-एक विहीर ९०० फूट खोल केली. व तिचे भोंवताली १२०० भट्या केल्या. व त्यांतून लोखंड टाकिलें. तेव्हां भूकंपासारखा प्रकार झाला. व तीन च्यार हजार फूट पर्यंत धूर गेला व तो १६ दिवस निघत होता. मग दीडमहिन्यानंतर तोफ तयार झालेली विहिरींतून वर काढली. ती अपूर्व तोफ लोकांना दाखविण्याकरितां थोडा कर ठेविला होता त्याचा १० लक्ष रुपये रकम जमा झाली. नंतर न्युयार्काहून रेल्वेमार्गानें गोळा आणिला त्याच्या आतल्या बाजूस पोलादी कमानी व कातड्याच्या गाद्या होत्या व गोळ्यास आंतून पाण्याचा एक थर केलेला होता. व त्यांत अन्न सामुग्री ठेवण्याची सोय केली होती व क्लोरेट आफ पोट्याश व कास्टिक पोट्याश वा

चे योगानें मनुष्याच्या जीवनास जो आक्सिजन अवश्य तो त्यांत नवीन निर्माण करण्याची तजवीज केली होती. परीक्षा पाहण्याकरितां मेस्टन साहेब यांस ८ दिवस त्या गोळ्यांत घालून बंद करून ठेविले होते व नंतर ते अपेक्ष्या प्रमाणे जिवंत निघाले. नंतर २०० फूट लांबीची व ६०० फुट व्यासाची दुर्बीण तयार केली व ती अत्यंत उंच पर्वतावर नेऊन ठेविली. नंतर निकल साहेब, आर्डन साहेब व गाय फेक्स साहेब चंद्रलोकावर जाण्याकरितां सर्वांच्या भेटी घेऊन त्या गोळ्यांत जाऊन बसले. नंतर गोळ्याचे तोंड वरून बंद केलें. त्यांनीं आपल्याबरोबर ऋतु पहाण्याचें यंत्र, चंद्राचा नकाशा, शस्त्रें, शिल्पकामाचीं यंत्रें चंद्रावर शेती करण्याकरितां धान्याचीं बीजें व बगीच्याकरितां पुष्पाचीं बीजें घेतलीं होतीं व एक वर्षभर पुरेल अशी अन्नसामुग्री घेतली होती. तो समारंभ पहाण्याकरितां ६ लक्ष मनुष्यें जमलीं होतीं. नंतर इंजिनेरानें दोन मैलावरून तारायंत्राच्या साधनानें तोफेला बत्ती दिली तेव्हां असा मोठा आवाज व प्रकाश झाला कीं, पहाणाऱ्या सर्वांच्या कानठळ्या बसून डोळे फिरून गेले, पृथ्वी कंपायमान झाली धुराचा मोठा लोट निघाला, लोकांचा घरांचा नाश झाला व ज्या मार्गानें गोळा गेला त्या खालीं समुद्रांत जहाजें अडकलेलीं बुडून गेलीं. पुढें चार दिवसांनीं पर्वतावरील दुर्बिणीकडून वर्तमान आलें कीं, गोळा नीट चंद्राकडे गेला. व आठ दिवसांनीं समजलें कीं, तो गोळा चंद्राच्या आकर्षणशक्तींत गेला व तेथून चंद्र एक हजार कोस मात्र राहिला होता. यापुढील वर्तमान अजून समजलें नाहीं.

वऱ्हाड.

असें ऐकण्यांत आलें आहे कीं उभयतां कमिशनरचे क्लार्क आफ धि कोर्ट व बाकी इस्टाब्लिशमेंट यांच्या फेरफाराचा रिपोर्ट रेसिडेंट साहेबाकडून हिंदुस्थान सरकारचे मंजुरातीस गेला आहे त्या मुळेच लिहून गेलेल्या नेमणुका अजून पास होऊन आल्या नाहींत.

—000—

हैद्राबादचे रेसिडेंट मेहेरबान साडर्स साहेब बहादूर यांची बदली होणार म्हणून वर्तमान आहे त्या प्रमाणें झाल्यास त्यांच्या जागेवर कर्नल नेभार्ड साहेब आमचे वऱ्हाडचे कमिशनर यांस नेमावें अशी प्रमोद सिंधुकर्त्यांनीं शिफारस केली आहे. नेभार्ड साहेबाच्या योग्यतेस व दयाळूपणास मोठ्या महत्वाची जागा असणें योग्य खरें परंतु तशा जागांना आपल्यापेक्षा चांगले पाहिजे. फार मिजासीवृत्ती उपयोगी नाहीं. इकडील माहितगार तसे पराकाष्ठेने हुशार व मेहनती असे मेहेरबान लायल साहेब आहेत यांस जर हैद्राबादची जागा मिळेल तरी देखील इकडील लोकांस संतोष होईल.

———

या तालुक्यांत बारगाव येथें १२ वे तारखेस दोन प्रहरीं एकाएकी आग लागून ३०० घरें जळालीं असें समजतें. आग विझविण्यास पाणी मिळालें नाहीं त्यामुळें सुमार १३००० रुपयांची नुकसानी झाली. पोलिस सुपरइंटेंडेंट साहेब त्या वेळीं तेथेंच होते.

—000—

बुलढाण्यास डिपुटी कमिशनर कचेरीचें काम चाललें आहे तें लवकरच पुरें होऊन त्यांत सर्व कचेऱ्या जातील असें समजलें आहे.

—000—

शाळा खात्या कडील डिपुटी इन्स्पेक्टर लोकांनां आफिसाचे भाड्याबद्दल दरमहा १० रुपयांची नेमणूक आहे व त्या खर्चानें डिपुटी इन्स्पेक्टर आपले घरीं किंवा बिऱ्हाडी आफिस ठेवित असत, हल्लीं असा ठराव झाला आहे कीं डिपुटी कमिशनर साहेबांचे कचेऱ्यांतून डिपुटी इन्स्पेक्टराचे आफिसास जागा द्यावी. व ते १० रुपये भाडें कमी करावें. अकोल्याचें हे भाडें पूर्वींच कमी होऊन त्यांस नराशीमध्यें जागा मिळालेली आहे.

—000—

मि० अबदुलहक साहेब वाशिमचे एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांनीं त्या गावी लोकांची एक लायब्ररी असतां दुसरी एक आपले बंगल्याजवळ स्थापन केली आहे असें आज एक पत्र आलेलें छापलें आहे त्यावरून समजतें गांवांत लायब्ऱ्या अधिक होणें यांत सदोष कारण काहीं नसेल तर विद्या वृद्धीचें लक्षण स्पष्ट दिसून येतें. म्हणजे एका लायब्ररींत लोकांस स्थळ मिळत नाहीं, व लोक अतृप्त राहातात तेव्हां किंवा वस्ती फार मोठी असेल तेव्हां अधिक लायब्ऱ्या होऊं लागतात तशा मुंबईंत कित्येक लायब्ऱ्या आहेत. तसेंच एका लायब्ररीशीं आपलें पटण्याजोगें नसेल तर लोक दुसरी करितात. याचें उदाहरण युरोपियन लोकांच्या वस्तींत युरोपियनांची लायब्ररी वेगळी व नेटिवांची वेगळी असते. कोठें कोठें द्वेषभावानें ही लायब्ऱ्या अधिक होतात. अकोल्यास रा० रा० विष्णु पंत बापट यांनीं विद्यार्थ्यांस लायब्ररींत येऊं द्यावयाचें नाहीं असा ठराव केला तर लागलीच मुकामुर्त्यांनीं दुसरी लायब्ररी पहिलीच्या सामन्याला उभी केली व तिची स्थिती बाल्यावस्थे प्रमाणें बरी आहे. तेव्हां वाशिमास असा कोणता प्रकार घडला कीं तेणेंकरून तेथें दोन लायब्ऱ्यांचें कारण पडलें. विद्येची अधिक वृद्धी म्हणण्या जोगें तेथें काहीं नाहीं, शहर मोठें नाहीं, व युरोपियन लोकांची स्वतंत्र लायब्ररी नाहीं. मग दोष टल्यास कारणाची कल्पना करणें भाग होते आणि तें खरें असेल तर वाईट आहे. मागें अबदुल हक्क यांच्या विरुद्ध वर्तमान पत्रांतून मजकूर आले होते त्या पत्रांतील त्या मजकुरापुरते भाग त्यांनीं काढून घेतले होते व लायब्ररीनें त्या पत्रांची त्यांपासून किंमत भरून घ्यावी असा ठराव केला होता असेंही आमचे ऐकण्यांत आलें होतें. आतां तो ठराव दुसऱ्या कित्येक कारणांनीं फार अयोग्य होता त्यांत संशय नाहीं तरी तो राग मनांत धरून जर अबदुल हक्क साहेबांनीं नवीन लायब्ररी केली असेल व तीमुळें जुन्या लायब्ररीचें २० रुपये पर्यंत महिन्याचें नुकसान झालें असेल तर आम्हांला फारच फार वाईट वाटतें. व आह्मी आमचे मित्र अबदुल हक्क साहेब यांस अशी शिफारस करितो कीं त्यांनीं दोन्ही लायब्ऱ्या एकत्र कराव्या, व द्वेषभाव मनांत असल्यास टाकून द्यावा. तेणेंकरून त्यांचें व ग्रामस्थांचें हित होईल.

—000—

वऱ्हाडांतील सर्व सरकारी शाळांस मे महिन्याच्या सुट्या होत्या त्या आज खलास होऊन उद्यां शाळा सुरू होतील. दोन हायस्कुलें मात्र ९ वे तारखे पर्यंत बंद राहातील.

—000—

स्कुलमास्तर लोकांस तहशिलदार कचेऱ्यांतून वक्तशीर पगार मिळत नाहींत व कारकून लोक त्यांची अप्रतिष्ठा व लोळंबा करितात असें इलिचपुराकडील आज एक पत्र आलेलें छापल्यावरून कळतें व इतर ठिकाणींही असा बोभाटा बराच आहे म्हणून म्हणतात तर याकडे वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनीं जरूर लक्ष द्यावें. अशी आह्मी त्यांस शिफारस करितो.

—00—

रा० रा० अंबादास संतो बणीचे तहशिलदार यांस दोन महिन्यांची हक्काची रजा मिळाली.

—000—

मि० कंबरलेग साहेब पोलिस सुपरइंटेंडेंट रजेवर आहेत तोपर्यंत किंवा दुसरा हुकूम होईपर्यंत मि० एच. ए. हाथ असिस्टंट पोलिस सुपरइंटेंडेंट यांस आफिशिएटिंग डिस्ट्रिक्ट सुपरइंटेन्डेन्ट नेमिलें.

—000—

मि० जे ध्याके हैद्राबादचे डे० अकौंटंट जनरल यांस तीन महिन्यांची रजा मिळाली व त्याचे जागेवर ते परत येईत पर्यंत ने रोस यांस नेमिलें.

———

हिंदुस्थानांतील स्टेट रेलवेचे संबंधानें तारायंत्र आहे त्याविषयींचे नवीन नियम हिंदुस्थान सरकारानें केलेले रेसि० आर्डर मध्यें छापून प्रसिध्द झाले आहेत त्यांतील भावार्थ आह्मी पुढील खेपेस लिहू.

—000—

सेंट्रल प्राव्हिन्स, ब्रिटिश ब्रह्मा, म्हैसूर कुर्ग, आणि आसाम येथील चीफ कमिशनर, हैदराबादचे रेसिडेंट, आणि मध्य हिंदुस्थान व रजपुताना येथील हिंदुस्थान सरकारचे एजंट यांस सरकारानें असा अधिकार दिला आहे कीं त्यांनी कारण पडेल तेव्हां तारायंत्राकडील कागदास बातमी उघड करण्याचा किंवा तींतील हाशील सांगण्याचा हुकूम करावा.

—000—

मेजर सी. टी. ओ. मेन साहेब यवतमाळ जिल्ह्याचे असिस्टंट कमिशनर यांस एक महिन्याची हक्काची रजा मिळाली.

वर्तमानसार.

विलायतेची डाक तीन आठवड्यांनीं येत जात असते ती आतां बार्टेन आणखी काहीं त्वरा करून १८ वे दिवशीं येत जात जाईल असें करणार. व यांतही आणखी दोन दिवस कमी होण्याचा संभव आहे असें म्हणतात.

वाघ हे जनावर सर्पाचे विषानें मरेल किंवा नाहीं याचा प्रयोग करून पाहिला; त्यावरून असें ठरलें कीं सर्पाचें विष जठरामध्यें गेल्यानें त्यास कांहीं अपाय होत नाहीं. पण तें विष त्याचे रक्तांत मिसळलें असतां तो तत्काल मरण पावतो.

पंजाबांत वकीलाचे बाबदींत कांहीं नवीन रूल झाले आहेत व ते चांगले आहेत असें म्हणतात. पंजाबचे कायदे कानू वऱ्हाडांत येत असतात त्यावरून तेही येण्याचा संभव आहे.

मि० शा स्टुअर्ट साहेब मुंबई कस्टमचे अक्टिंग कमिशनर होणार व मि० बोफर्ड साहेब खानदेशाला अक्टिंग कलेक्टर होणार.

या वर्षीं महाबळेश्वराची हवा फारच रमणीय आहे असें म्हणतात.

मि० सि० आयर्स्ट साहेब यास पुण्यास अक्टिंग जडज नेमिलें.

मि० सी० गान साहेब मुंबई सरकारचे सेक्रेटरी रजेवर होते ते आपले कामावर येऊन रुजू झाले.

मि० गंगाधर रामकृष्ण एल. सी. ई. यांची डिपार्टमेंटल परीक्षा उतरली व सरकारानें त्यांना दुसरे प्रतीचे असिस्टंट इंजिनीयर केलें.

बंगाल्य प्रांतांत गेल्या वर्षीं सरकारी कामा संबंधीं छापणावळीचा खर्च सवातीन लक्ष रुपये झाला.

हिंदुस्थानांतून विलायतेस जातांनां वाटेंत एडन म्हणून आर्वस्थानाचा भाग आहे तें बंदर लागतें. तेथें इंग्रज सरकारची वीस हजार फौज असते.

चीन देशाची लोकसंख्या ४० कोटि आहे असें कळते.

इराणी अखातांतील मोत्यांच्या शिंपल्यांच्या बंदराचा या वर्षींचा लिलाव दहा लक्ष रुपयांस झाला. सिंहलद्वीपच्या बंदराचे दर तीन वर्षांनीं पाच लक्ष रुपये होत असतात.

सयामदेशाचे राजधानी शहर मिनाम नदीच्या काठीं आहे. तेथील घरें लांकडी मोठाले तराफे देऊन पाण्यावर तरतीं बांधलीं आहेत. पांच पांच चार चार मजली घरें अशींच आहेत. व एकादे घर या आळींतून दुसऱ्या आळींत न्यावयाचें झालें तर तेणेंकरून चांगली सोय आहे. तीं घरें पाण्याचे चढानें व उतारानें हमेशा उंच सखल होत असतात. गांवांतील बहुतेक सर्व व्यवहार नावांनीं चालतो. अशीं घरें बारा हजार आहेत असें म्हणतात.

पुण्याचे वकील रा० नारायण जगन्नाथ भिडे दोन वर्षें असिरड आहेत म्हणून ते आपली दाद लावण्याकरितां विलायतेस जातो असें म्हणतात.

अहमदनगर येथें कित्येक पुढारी लोकांनीं माधुकरी लोकांकरितां एक फंड केला व उन्हाळ्यांत त्यांचा भिक्षेस जाण्याचा त्रास चुकविला हें फार चांगलें केलें.

सोलापुरास शेतसाऱ्याचा पैसा वसूल होण्याच्या कामीं मोठी हाकाटी झाली आहे. लोकांवर सारे फार जबर बसल्यामुळें त्यांस देण्याचें त्राण राहिलें नाहीं यामुळें ते धुळीस मिळत आहेत.

इंग्लंडांत शेजारच्या कोळसे व लोखंडाच्या खाणींवरील मजूरदार मजुरीचे दर कमी केल्यानें फार नाखूष झाले आहेत.

गेल्या ११ व्या तारखेस ८,००० लोकांनीं चाकऱ्या सोडल्या. श. बा.

पाचोरे येथील स्कूलमास्तर यांनीं श्रीधर विठ्ठल दाते यांस वर्तमानपत्र वगैरे वाचण्यास दिल्यावरून ते त्यास कांहीं मदत करतात अशा संशयावरून त्यास हल्लीं सस्पेंड केलें आहे परिणाम काय होतो तो पहावा. ना. वृ.

पार्लमेंटसभेंत हिंदुस्थानतर्फे सभासद नेमण्याविषयीं पुणें सार्वजनिक सभा अर्ज तयार करीत आहे.

म्हानिटिकरनामक पत्रांत असें लिहिलें आहे कीं हिंदुस्थानचे गव्हर्नरजनरल लार्ड नार्थब्रूक हे, बंगाल्यांतील दुष्काळसंबंधी काम संपल्यावर आपल्या जागेचा राजीनामा देणार.

म्हानिटिकेर नामक पत्राचे मुख्य मालक, युवराज प्रिन्स आव वेल्स आहेत.

मोठी सरकारी जागा मिळावी म्हणून मद्रासेंत एक ईस्टइंडियन मुसलमान झाला. कारण असें कीं, मद्रासेचे हल्लींचे गव्हर्नर लार्ड होबर्ट यांची मुसलमानावर फार भक्ति आहे.

मि० पी रघुनाथराव चेटी बी. ए. नामक मद्रासेकडील गृहस्थ सिव्हिल सर्विसची परीक्षा पास झाले. यांचे नाव पांचवे आलें.

बंगाल हायकोर्टानें असा ठराव केला आहे कीं तिकडील शूद्र जातींत मुलगा देण्याशिवाय दत्तविधानासंबंधी दुसरा कांहीं संस्कार करावयास नको.

नेपाळच्या राजाचे सेनापती जनरल व धीरसिंग मरण पावले. हे, नेपाळच्या राजाचे प्रधान सर जंगबहादुर यांचे बंधु होते.

१६०० तट्टें भरून काश्मिरांतून इंग्रजसरकार, यार्कंदच्या अमीराकडे, लढाईचे सामान पाठविणार आहे. ने. गो.

विलायतच्या प्रधानापैकीं, परराज्य संबंधाचे प्रधान लार्ड डर्बी यांणीं, पार्लमेंट सभेंत, एका सभासदानें विचारल्यावरून असें उत्तर दिलें कीं, अफगाणिस्थानच्या स्वातंत्र्यास धोका येण्यासारखें, रशियाच्या हातून कांहीं झालें असतां, इंग्लंडास अफगाणिस्थानचें संरक्षण करावें लागेल.

गेल्या २१ व्या तारखेच्या गव्हर्मेंन्ट ग्याझिटा बरोबर १८७३चा बांबे आक्ट नं० ७ मिठाविषयीं, १८७३चा बांबे आक्ट नं० ११ क्रिमिनल प्रोसिजर कोडच्या सुधारणुकेविषयीं. १८७३चा बांबे आक्ट नं० ९. मुंबई शहरांतील आणि मुंबई प्रेसिडेन्सीमध्ये ज्या ठिकाणास लागू करण्यांत येईल त्या ठिकाणच्या स्टीम बाइलरची आणि त्याच्या मुख्य चालकांची नियमित काळीं तपासणी करण्याविषयीं. सन १८७३ चा, बांबे आक्ट नं० ६, मुंबई इलाख्यांतील म्युनिसिपालिट्यांविषयीं. आणि १८७४ चा बांबे आक्ट नं० १, शहरांतून ट्रामवे करण्याविषयीं आणि त्यांच्या व्यवस्थेविषयीं, याप्रमाणें ६ आक्ट गव्हरनर जनरलच्या मंजुरीनें पसार होऊन इंग्रजींत छापून प्रसिद्ध झाले आहेत. यांचीं आतां भाषांतरें होऊन कधीं बाहेर पडतात पहावें. या पैकीं मिठाविषयींचा म्युनिसिपालिट्या विषयींचा, आणि स्टीम बाइलरा विषयींचा हे तीन आक्ट अगदीं लोकांचे इच्छे विरुद्ध लोकांच्या म्हणण्याकडे कांहीं एक लक्ष नदेतां केवळ हेकडपणाकरून पसार केले आहेत.

लो. क.

सुरतेस सुताच्या व कापडाच्या दोन गिरण्या आहेत. तेथें आणखी दोन नव्या गिरण्या स्थापन होणार आहेत.

बंगालचा दुष्काळ.

(उमरावतीच्या वक्तृत्वोत्तेजक सभेपुढें रा० धोंडो बाळकृष्ण देव यांनीं केलेलें भाषण)

सद्गृहस्थहो आजच्या प्रसंगीं ह्या देशहितेच्छु समाजापुढ कांहीं भाषण करावें अशी इच्छा आहे. आपल्या देशबांधवां पैकीं हजारोंजणांवर आज जो दुर्घट प्रसंग गुदरला आहे, ज्या संकटामुळें आज त्यांस अनिवार क्लेश होतआहेत, व जे संकट त्यांजवर कांहीं काळ अव्यवहित राहिलें असतां त्यांचे जीवितसर्वस्व नाशही होण्याचा संभव आहे, अशा संकटावर उत्तम भाषण करून तुह्मा सर्वांचीं अंतःकरणें दयार्द्र करणे हें काम जरी महावक्त्याचें आहे तरी त्या संबंधी दोन शब्द बोलून ते आज ह्या विद्वज्जन चरणीं अर्पण करावे ह्या हेतूनें पुढील भाषण करीत आहे तरी ह्यांतील प्रमादाविषयीं सज्जन क्षमा करतील अशी माझी त्यांस कांहूप जोडून प्रार्थना आहे.

प्रिय देशबांधवहो, जो आपला हिंदुस्थान देश कांहीं कालापूर्वी ह्या कुवलयावर चंद्रीभूत होता, ज्या देशावर संपत्तीचा सूर्य सदाप्रकाशित असे, ज्या देशावर विपत्तीचीं अभ्रोंळें कधींहीं ढुंकून देखील पहात नसत; जो देश दया, नीति, व धर्म ह्यांच्या योगानें श्रेष्ठत्व पावला होता; ज्या देशांतील लोकांची कलाकौशल्याविषयीं ह्या साऱ्या पृथ्वींत ख्याति गाजत होती व ज्या देशांतील लोकांनीं आपल्या बहुबलाच्या सामर्थ्यानें सर्वांस जर्जर करून सोडिलें होतें त्या देशाची सांप्रतची स्थिति पाहून तुह्मासर्वांस वाईट वाटत असेल ह्यात संशय नाहीं. त्या देशाचे पूर्वीचें वैभव सारें गेलें, दया, नीति, व धर्म हीं नामशेष होत चालली, तो देश परतंत्र झाला. परतंत्र इतकेच नव्हे तर त्या देशावर ईश्वराचा सांप्रत सर्वस्वी क्षोभ झाला आहे असें ह्मणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. पहा बरें ह्या दोन च्यार वर्षांत आपल्या देशबांधवांवर कशीं अनिवार संकटे येऊं लागलीं आहेत. एखादे वर्षी पर्जन्याभावीमुळें आपल्या देशांतील एखाद्या भागाचें पीक बुडून त्यामुळें आपल्या देशबांधवापैकीं शेकडो धुळीस मिळाले आहेत. एखादे वर्षी पर्जन्यातीमुळें ह्याहीपेक्षां भयंकर प्रसंग येऊन गुदरतो. उदाहरणार्थ आपला गुदस्तांचा खानदेशातील जलप्रलयच पहा. जी जरीगरी पूर्वी कधीं ऐकूनही ठाऊक नव्हती ती आतां प्रत्यक्षरूपानें येऊन गावचे गाव ओसाड करून टाकिते एकंदरींत ईश्वर आपल्या देशास सर्वस्वीं कंटाळत चालला आहे असें ह्मणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. अस्तु मित्रहो मी आतां ज्याविषयावर बोलणार ज्या आपल्या देशबांधवावर गुदरलेल्या संकटाचे मी आज तुह्मापुढें वर्णन करणार, तें मी बोलण्यापूर्वीच तुह्मासर्वांच्या डोळ्यासमोर मूर्तिमंत उभे रहात असेल. मित्रहो, तें संकट यंदाचा बंगाल्यांतील दारूण दुष्काळ. पहा काय आश्चर्य आहे कीं जो आपल्या देशाचा भाग सुपीकतेविषयीं सदासर्वकाळ मी मी ह्मणून पुढें सरसावला आहे, जो देशाचा भाग आपल्या अति पवित्र गंगाबाईनें सदासर्वकाळ पुनीत केला आहे, ज्या देशाच्या भागांतील लोकांची संपत्तीविषयीं ह्या साऱ्या पृथ्वींत ख्याति होती, व ज्या देशांतील थोर पुरुषांनीं निळीचा व्यापार करणाऱ्या दुष्ट परकियांचे असह्य जाच सोसूनही हूं देखील ह्मटलें नाहीं अशा आपल्या बंगाल्यांतील देशबांधवांस वेंधूरर ह्या दुष्काळरूपी महाव्याघ्रानें झडप घालून त्यांची दुर्दशा केली आहे इतकें कानीं पडतांच तुह्मासर्वांचीं अंतःकरणें साशंक होत असतील, आंजवर महासंकट इतकें ऐकताच तुह्मा सर्वांचीं मनें थरारत असतील व त्याचें प्राणनाश असें तुह्मास समजल्या बरोबर तुमच्या सर्वांगावर रोमांच उभे रहात असतील ह्यांत संशय नाहीं. मग मित्रहो त्यांजवर ओढवलेल्या प्रसंगाचे मीं तुह्मापुढें यथार्थ वर्णन केलें तर तुमची काय अवस्था होईल ह्याची कल्पना तुह्मीच करा.

मित्रहो, बंगाल्यांतील आपल्या देशबांधवांवर जी दारूण विपत्ती गुदरली आहे तिजविषयीं अज्ञान असा ह्या आजच्या समाजामध्ये एकही सापडणें विरळा आपद्ग्रस्त प्रांताची स्थिति दिवसेंदिवस फार भयंकर होत आहे. आज सुमारे दोन शें वर्षांत असा भयंकर दुष्काळ पडला नाहीं असें ह्मणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. सन १३९६ ह्या साली आपल्या देशांत बरा वर्षें पाऊस न पडल्या मुळें जो भयंकर दुष्काळ पडला होता व ज्यास आपल्या इतिहासामध्यें दुर्गा देवीकृत असें ह्मणतात य ज्या विषयीं नुस्ता दुष्काळ पडला होता ह्या खेरीज दुसरें कांहीं वर्णन किंवा लेख आपणास सांपडत नाहीं. तरी त्या वेळच्या त्या लोकांच्या स्थितीची कल्पना करूनच आपल्या अंगावर शहारे येतात. अशा दुष्काळा नंतर आपल्या डोळ्या समोर घडलेला, आपल्या अनुभवास येणारा व आपणा जवळून हक्काची मदत मागणारा असा हाच दुष्काळ आहे असें निःसंशय ह्मणता येईल.

आतां हा दुष्काळ ह्मणजे साऱ्या बंगाल प्रांतांत सारखा आहे असें नाहीं तर भागीरथीच्या उत्तरच्या प्रांतांत ह्मणजे बहार, तिर्हूत व चंपारम ह्या प्रांतांत मात्र काय तो भयंकर स्थिति आहे. तरी मित्रहो, हा मुलूख काय लहान सहान आहे काय? नाहीं तर आपल्या दयाळू इंग्रज सरकारच्या रयते पैकीं सुमारे २० लक्ष आपल्या देशबांधवांस या दुर्धर प्रसंगानें अन्नरहित करून टाकलें आहे. नेपाळांतही असाच भयंकर दुष्काळ पडला आहे व तिकडून अन्नान्न करीत आलेल्या लोकांची संख्या दिवसेंदिवस ज्यास्त वाढत आहे, त्यांचे थवेचेथवे बंगाल्यांत उतरत आहेत. त्या लोकांची संख्या जसजशी ज्यास्त वाढेल तसतसा कोणता भयंकर प्रसंग गुजरेल ह्याचा अनमान आज करतां येत नाहीं.

मित्रहो, देशबांधवहो, सभासदहो, काय भयंकर स्थिति ही ! ! आपल्या बंगाल्यांतील देशबांधवांपैकीं शेकडो प्रत्यही अन्नान्न करून प्राणास मुकताहेत, पुष्कळ ठिकाणीं अशीही भयंकर स्थिति दिसून येते कीं, कित्येक फार दिवस उपवास काढिल्यानें निराश होऊन, व पुढें अन्न जरी मिळालें तरी झाल्या आपत्तीचें पर्यवसान होण्यापुरतें ते कसें मिळेल अशा अधाशी वृत्तीनें अन्नान्न करीतच आपल्या प्राणांचें दान करून परलोकवासी होताहेत. आईला आपल्या पोराची ममता कितीही असनिवार संकटें आलीं तरी दुर्वारित होणारी ती ह्या भयंकर स्थितीमुळें नाहींशी झाली आहे.

शेकडो अर्भकांचे प्रत्यही अन्नप्राप्तीच्या भीतीनें प्राणनाश होताहेत ! ! ! हर हर ! ! काय करतील बिच्यारे ! ! अशा प्रसंगीं त्यांस आपले सुहृत्संबंध एकीकडेस ठेवण्याचा प्रसंग आला आहे. त्यांच्या दयेच्या भांडारांत कुलपें लागलीं आहेत, त्यांच्यांतील मित्रत्वाचा लोप झाला आहे, त्यांच्या नीतिवृत्ति झोपा घेऊं लागल्या आहेत ! ! सारांश केवळ प्राणोद्धारणार्थ अमानुषकृत्यें करण्याचा देखील आज त्यांजवर प्रसंग आला आहे. हर हर कोण ही त्यांची दुर्दशा ! ! ज्या स्त्रिया कधीं जन्मांत पडद्या बाहेर पडल्या नाहींत, ज्यांच्या कोमल शरिरास कधीं उन्हाची तिरीप देखील लागली नाहीं, ज्यांच्या नियमित आहारांत हा कालपर्यंत कधीं काहीमात्रही व्यत्यय आला नाहीं, ज्यांच्या सेवेत हा कालपावेतों सदा सर्वकाल दहा दहा माणसें राबत असत व ज्यांच्या नाजुक हस्तांनीं कधीं नाजुकसे देखील गृहधंदे करवले नाहींत अशा कुलीन स्त्रिया केवळ अन्नाकरितां कष्ट करून जीवित धारण करितांनां पाहून तुह्मापैकीं कोणास बरें मरणतुल्य वाईट वाटणार नाहीं? अशा स्त्रिया ही भयंकर आपत् असह्य समजून तींत रहाण्यापेक्षां प्राणोत्क्रमण बरें ह्मणून त्याचा त्याग करितांनां पाहून तुह्मापैकीं कोणाचें बरें अंतःकरण स्फुद्द होणार नाहीं ! ! पुरुषास सारा दिवस मोलमजुरी करून एक शेरही अन्न मिळविण्याची मारामार पडते. त्यांतून ज्याचे पदरीं मोठें पोरांबाळाचें कुटुंब आहे त्याचे अशा स्थितींत ह्या एका शेरानें काय बरें होत असेल? हर हर ! ! त्यांचीं हृदयें क्षुधेनें परतीं करपून जात असतील ! बंगाल्यांतील वर्तमानपत्रावरून असें समजतें कीं शेकडो स्त्रिया अन्न मिळत नाहीं ह्मणून पाहिजे ते धंदे करून पोट भरण्याकरितां पातावर उतरल्या आहेत. मित्रहो, आपल्या देशांतील स्त्रियांच्या अंगचा तो विनय, ती भीड, व ती मर्यादा गेली कोठें? कोणत्याही जुलमी सुलतानी राज्यांत आपल्या देशांतील स्त्रियांवर इतका भयंकर प्रसंग गुदरला नव्हता. अस्तु. प्रिय मित्र हो त्यांच्या दुःखाचें मी तुह्मा पुढें जसजसें सविस्तर कथन करीन तसतसे तुमच्या अंतःकरणास घरे पडणार आहेत तरी प्रस्तुत हा दुःखविलाप एकीकडेस ठेऊन ह्या संबंधीच दुसऱ्या कांहीं गोष्टीकडेस वळण्याची मी आपली सर्वांची परवानगी घेतो.

(पुढें चालू)

हें पत्र अकोला येथें लंडेरात बाळाजी पाडके यांचे व. स. छा. छा. प. केलें.